

الشعر کلام حسنہ حسن و قبیحہ قبیح

بعہد رافت مہد حضرت نواب شاہجہان بیگم صاحبہ والیہ ریاست بھوپال نسخہ روکش بہار گلشن مسمی بہ



باہتمام مخزن ہنرمندی معدن ارجمندی مولوی محمد عبدالمجید خان مہتمم مطابع ریاست

در مطبع شاہجہانی جلوہ افروز بزم انطباع گردید

فہرست نگارستان سخن ٦٥١

صفحہ	تخلص شاعر	صفحہ	تخلص شاعر	صفحہ	تخلص شاعر
۵۶	طلحہ مروزی	۵۹	عباسے	۶۵	عشقی خان
	حرف الظاء المعجمة	〃	عبدالحسین	〃	عصمت بخارے
۵۶	ظفر دہلوے	۶۰	عبدالمولی اصفہانی	〃	عطار رازے
۵۷	ظہوری شیرازے	〃	عبدالواسع غرجستانے	۶۶	عطار شیخ فریدالدین رح
〃	ظہیرالدین لاہیجی	〃	عبدالوہاب معمورے	〃	عطائی طہرانے
	حرف العین المہملہ	〃	عاکفی گیلانے	〃	عطائی جونپورے
۵۷	عابد شاہجہان آبادی	۶۱	عبیدی جہانگیر نگرے	〃	عظیم
〃	عاجز سبزوارے	۶۲	عبیدے	〃	علا خراسانے
۵۸	عارف بخارے	〃	عتابے	۶۷	علوی فراخانے
〃	عارف لاہورے	〃	عذری تبریزے	〃	علی تائب
〃	عارف درویش	〃	عزت	〃	علی شاہ ابدال
〃	عارف یزدے	〃	عزتے	〃	علی گیلانے
〃	عارفی شیرازے	۶۳	عزیزالدین شروانی	〃	علی میر مرتضے
〃	عارفی ہروے	〃	عذری بہلولے	〃	عماد قزوینے
〃	عاری صفاہانے	۶۴	عزیز اعظم خان کوکہ	〃	عمادالدین شیرازی
۵۹	عاشقی عظیم آبادی	〃	عسجدی مروے	〃	عمادی غزنوے
〃	عالم ہروے	〃	عشرتے	〃	عمارہ
〃	عالمی جرفے	〃	عشق امام الدین	۶۸	عمق
〃	عالی دہلوے	۶۵	عشق عبداللہ	〃	عنایتی اصفہانے
〃	عامی نہاوندے	〃	عشقی کاشے	〃	عہدی شیرازے
〃	عباس ایرانے	〃	عشقی عظیم آبادی	〃	عہدی ترشیزے

صفحہ	تخلص شاعر	صفحہ	تخلص شاعر	صفحہ	تخلص شاعر
۶۸	عہدی خراسانے	۷۱	فاخر بہبہانے	۷۴	فریبی طہرانے
〃	عہدی قراگوئے	〃	فارسی خجندے	〃	فرید کاتب
〃	عیدی اسیرخانے	۷۲	فارغ صفاہانے	۷۵	فزونی سبزواری
〃	عیسی لنگ	〃	فارغی استرآبادی	〃	فزونی استرآبادی
	حرف الغین المعجمہ	〃	فارغی تبریزے	〃	فسونے
۶۹	غافل	〃	فاروق	〃	فصیح امیٹھوے
〃	غالب اصفہانے	〃	فانے	۷۶	فصیح یزدے
〃	غریب سبزواری	〃	فائض گیلانے	〃	فصیحہ جمیلہ خانم
〃	غزالی انجدانے	〃	فائض نطنزی	〃	فصیحی اردستانے
〃	غضنفر کابلے	〃	فائق	〃	فضلی جرد بادقانے
〃	غضنفرے	۷۳	فتح اللہ قزوینی	۷۷	فضلی قزوینے
〃	غلام مصطفی الہ آبادی	〃	فتوت	〃	فضولی بغدادی
۷۰	غنی تفرشے	〃	فخر جرجانے	〃	فضولی نجفی
〃	غنی	〃	فخرالدین رازی رح	〃	فغان دہلوے
〃	غواصی یزدے	〃	فہمی استرآبادے	〃	فغفور یزدے
〃	غوصی گجراتے	۷۴	فدائی لاہیجی	〃	فکری غیاث الدین
۷۱	غیاث نقشبند	〃	فدائی میرزا سید محمد	〃	فکری محمد رضا بیگ
〃	غیاثی استرآبادی	〃	فدائی اشرف الدولہ	۷۸	فکری میرک خان
〃	غیرت اصفہانے	〃	فرد پہلوارے	〃	فگاری سبزوارے
	حرف الفاء	〃	فروغ میرزا محمد علی	〃	فنائی شیخ احمد
۷۱	فاتح میرزا رضی	〃	فروغی طہرانے	〃	فنائی مشہدے

تمت

کل حسن و قبیح
الشعر حسنه حسن و قبیحه قبیح

بموافقت مہد حضرت نواب شاہجہان بیگم صاحبہ والیہ ریاست بھوپال نسخہ رنگین بہار گلشن مسمی بہ

نگارستان سخن

باہتمام مخزن ہنرمندی معدن ارجمندی مولوی محمد عبد المجید خان مہتمم مطابع ریاست

در مطبع شاہجہانی جلوہ افروز بزم انطباع گردید



بسم الله الرحمن الرحیم

بسملهٔ مصحف ایمان و فاتحهٔ قرآن ایقان حمد متکلمی ست که گوهر غلطان سخن را بحکمت بالغهٔ خود برشتهٔ نظم دلاویز کشیده و احجار الفاظ منثور را در میزان کدهٔ طباع شعراء سحر انگیز لعینت شمع بخشیده و مطلع دیوان اسلام و مقطع غزل اسبل السلام نعت بلیغی ست که ذات گرامیش جزو اعظم نسخهٔ نبوت و پیکر سامیش خاتمهٔ رسالهٔ رسالت ست و بیت القصیدهٔ چکامهٔ مرحمت و حسن تخلص چاپهٔ مکرمت منقبت عصابهٔ آل و جماعهٔ اصحاب باکمال ست که شاه بیت دیوان دین و رکن رکین قصر شرع مبین اند صلی الله علیه و علی آله و صحبه و سلم سپس عرض میدارد کهنه فروش دکان لِبس کوچهٔ سخن و تازه خروش بر متاع بازار زده کاروان این فن سرکن برکن نور الحسن ابن مؤلف تذکرهٔ شمع انجمن که در حین طبع این تذکره جمعی از شعراء معاصرین از گوہا کهه و بنگاله و جز آن نتائج افکار خود بامید درج تذکره بوساطت حق آگاه فضیلت دستگاه جناب مولوی محمد شاه صاحب متوطن نگینه نزیل کلکته متوسل واجد علی شاه اود سلمه الصمد بخدمت جناب والد ماجد خصهم الله بالعز و المجد فرستادند اتفاقاً تذکرهٔ مذکور غازهٔ ختم طبع بر رو مالیده بود و نقاب انجام بر عارض گلفام انتهاء فرو هشته

لاجرم جمعی از احباب بوجه آنکه تا این اشعار آبدار و یادگار شعراء نامدار تاراج حوادث روزگار نگردد مستدعی الحاقش در آخر کتاب و خاتمهٔ ابواب شدند ناچار همت قاصر بترتیب این جواهر گماشتم و همه را بمیزان نظر سنجیدم دیدم که جمعی قلیل بیش نیست و حروف بسیار از هجا خارج از آهنگ ضبط ست پس بغرض تکمیل ترتیب و اکمال تهذیب پاره را از اشعار شعراء پیشین پیوند این نهال دلنشین کردم ؎ هر که سخن را بسخن ضم کند + قطره از خون جگر کم کند + منظور نظر درین ضمیمهٔ انور که لمعهٔ شمع انجمن و باسم سامی نگارستان سخن معنون ست ایجاز و انتخاب ست لهذا خامهٔ عنبرین شمامه را از تکلف عبارات و تصلف استعارات معاف داشتم و بایراد اشعار معدوده و افکار ستوده شعراء غیر مکرر اکتفا نمودم و قبسی از روشن طبعان متقدمین و پرتوی از آتش نفسان متاخرین دریوزه کردم و لمعهٔ چند از تجلیگاه سخن بدست آوردم و بغرض ضیافت طبع احبهٔ اتحاف بزم اعزه این کلمات بینات را بر بیاض صفحه چون خطوط شعاعی مهر بر سپیدهٔ صبح نگاشتم و گوهری را که در آبداری او فتوری بنظر آمد از رشتهٔ شمار انداختم و بدستاویز مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا جواهر زواهر نعم البدل اضافه کردم ؎ رنگینی حسن سخن هر لحظه فزون میشود + هرچند آید در نوا این نغمه موزون میشود + چشم از نظارگیان جلوهٔ این چمن و تماشائیان بهار گلشن سخن آنست که اگر گلی خوشبو ازین گلستان همطرح مینو بو کنند در محراب اجابت بدعای خیر برای این پر آرزو دست همت روبرو کنند والله المستعان

حرف الالف

آزاد تخلص سید محمود ابن سید اسد الدین حیدر خلف سید علی مهدی خان بهادر از رؤساء شهر جهانگیر نگر ڈهاکه که در گلگشت چمن عمر بیست سالگی خرامان ست و شباب موزونی طبعش در عنفوان استفادهٔ سخن سرائی از حافظ اکرام احمد ضیغم رامپوری و آغا احمد علی احمد جهانگیر نگری نموده گوی سبقت از اتراب ربوده مثنوی الافکار مثنوی ذو البحرین بر قوت بحر طبع و خارش دال و قصائد غرا جودت ذهن نقادش را گواه کمال از کلام آزاد اوست ؎

از شکستِ شیشهٔ دلهای حیرت آشنا — چون شکستِ رنگِ مشتاقان نمیخیزد صدا
خلشِ نشترِ غم در رگِ جانست که بود — چشمهٔ خون ز دل و دیده روانست که بود
قسمتِ اهلِ فروغ ست بسختی بودن — زین سبب جای شرر در دلِ سنگ ست اینجا
رنگِ آرام بگلشن کدهٔ دنیا نیست — برگِ هر سبزهٔ نوخیز خدنگ ست اینجا
دی که روزم سیه از حسرتِ گیسوی تو بود — روی خور در نظرم تیره تر از موی تو بود
پیش ازان کز اثرِ سرمه شود عشوه فروش — بانی طرز جفا نرگسِ جادوی تو بود
باگلستانِ جنان خاطرِ آزاد نساخت — مگر از خاک نشینانِ سرِ کوی تو بود
هجومِ دردمندان باز بر خاکِ من ست امشب — چراغ تربتم از سوزِ دلها روشن ست امشب
بیا و رنگِ عشرتهای مشتاقان تماشا کن — بجای گل جگر پرکالها در دامن ست امشب

رباعی

آن مسکن شادی و غم و کینه نماند — وان مونس و غمگسار دیرینه نماند
از بسکه گداخت ز آتشِ سوزِ فراق — فریاد دلی که بود در سینه نماند

رباعی

هوش از سرِ من قصدِ پریدن دارد — تسکین ز دل انداز رمیدن دارد
از لختِ جگر گلی ست بر هر مژهٔ — امروز بهار دیده دیدن دارد

رباعی

فریاد که از غصه دلم خون گردید — از جوشِ سرشک دیده جیحون گردید
چندانکه گداز غم سبکدوشی داد — پابندی من چو شمع افزون گردید

آیتی شاعری اصفهانی نکته جو خوشگوست و این بیت آیت خوش فکری اوست

میانِ ما و سگِ یار فرق بسیار ست — چرا که ما سگِ او ییم و او سگِ یار ست

ابدال در صفاهان از شعرای نازک خیال بود در زمرهٔ تلامیذ الرحمن از ابدال و انعم ما قال

خوش آنکه بند گریبان بناز باز کنی — نظر دران تنِ نازک کنی و ناز کنی

دوش آمد ناصحی سوی ملاقاتخانه ام — گفت عاقل میشوی گفتم مگر دیوانه ام

ابوالخیر حضرت سلطان ابوسعید ابوالخیر قدس سره از اولیاء کبار و صوفیهٔ صافیه تمام آ گذشته رباعیات دلنشین نوشته

آنروز که آتشِ محبت افروخت — عاشق روشِ سوز ز معشوق آموخت
از جانبِ دوست سر زد این سوز و گداز — تا در نگرفت شمع پروانه نسوخت

رباعی

پرسید ز من کسی که معشوق تو کیست — گفتم که فلان کس ست مطلوب تو چیست
بنشست و بهای های بر من بگریست — کز دستِ چنین کسی چسان خواهی زیست

رباعی

جز در رهِ عشقِ تو نپوید هرگز — دل از تر ابکس نگوید هرگز
صحرای دلم عشقِ تو شورستان کرد — تا مهرِ دگر کسی نروید هرگز

اجمل شاه محمد اجمل خلف حضرت شاه ناصر ولد شاه محمد یحیی عرف شاه خوب الله الله آبادی برادر زادهٔ حضرت شاه محمد فاخر زائر از دودمان حضرت شیخ محمد افضل الله آبادی ست رح در معرکهٔ مقابلهٔ فاخر مکین گفته

خورشید و شمم بیمِ شبِ تار ندارم — آیینهٔ صبحم غمِ زنگار ندارم
آیینه نمط در صفِ کوران منم اجمل — غم نیست اگر گرمیٔ بازار ندارم

احسان معروف بمیر مقیم بود و بر طالبان گوهر سخن باب احسان بدین طرز میکشود ع

در خلوتیکه بند قبای تو وا شود — بی اختیار آینه دست دعا شود
پیداست دورنگی ز قماشِ سخنِ تو — برگِ گل رعناست زبان در دهنِ تو

احسنی میر احسنی یمنی احولی کلامش احسن ست و فکرش حسن افزای سخن ع

طرفه حالیست که آن آتشِ سوزان ز برم — زود تر میرود و دیر ترم میسوزد
عشق بار روی خراشیده و پیراهن چاک — دست بر سینه زنان در پی تابوتِ من ست

بادو چشمِ تو دل ای شوخ ستمگر چکند   یک مسلمان چو در افتد بدو کافر چکند

احمد مولوی احمد علی دہلوی طبعی لطیف داشت و سخنی لطیف آز وست

ساقی بیا با جام و می این لطف در جنت کجا   انجا بہارِ دیگر و اینجا بہارِ دیگر ست

ادا ـــ از صفاہان بود عروس سخن را بخوش ادائی منصہ آرائی بیان می نمود

کشیدہ ز میان تیغ آبدار بکینم   مرا بہ تیغ مترسان کہ من ہلاک ہمینم

ارشد گاذرونش وطن بسخن رشد اہل شعر و سخن ست

ز ہجر سخت تر آبی نداشت جام سپہر   و گرنہ دست قضا در گلوی من میریخت

اسیر را زہی در بند سخن طرازی بود باین تخلص سرفرازی یافت

قاصد رقیب بودہ و من غافل از فریب   بی درد مدعای خود اندر میان نہاد

اسیر تخلص منشی سید مظفر علی ابن میر مدد علی مسکن امہاتش بیت الریاسۃ لکھنو ست و قصبۂ امیٹھی از توابع آن وطن آبائی او آز قبائل شرفا سادات و در تشیع از غلات یاوری اخترش بدیری و ندیمی واجد علی شاہ اختر پادشاہ اختر نگر اودہ رسانیدہ بخطاب تدبیر الدولہ مدبر الملک میر مظفر علی خان بہادر بہادر جنگ سرفراز گردانیدہ مورد مکارم خسروانی بودہ تا عہد فرمانروائی آن اختر برج سلطنت حائز قصبات السبق اعزاز و اکرام ماند و بعد زوال مملکت ملک اودہ و انہاض ملک بصوب دار الامارۃ کلکتہ و قطع سلسلۂ رجا فیوض آن سلطان عالیشان بدولت سلطنت منتزعہ امتداد مدت تعطل اسیر را در قید پریشانی نشاند ناچار بالتزام کاشانۂ نواب کلب علیخان بہادر فرماندہ رامپور تن درداد و ربقہ ملازمت او بر گردن نہاد از آن زمان الی الآن گاہی در رامپور و ماہی در شہر لکھنو میگذراند و بہر جا در فکر صید برجستہ مضامین رنگین میماند سر آمد شعرای روزگار آن دیار و اوستاد موزون طبعان خوش گفتار ظفر بر شاگردیش امیر را سرمایۂ ناز و امیری تلمذش واشلی را واسطۂ عز و امتیاز در فارسی و اردو ہر دو سیر گوسج در ہر یکی بر دیگری سبقت جو ہر یک دیوان ہر دو زبانش بکسب روشنائی از دودۂ طبع مطبوع طبع سخنوران روزگار غرای

چند از غزلہای فارسی وی درین مرغزار بزنجیر تحریر اسیر و بہ نیزۂ کلک شکار ست

کعبہ از مقدمِ تو خانۂ ما   سجدہ رقصد بر آستانۂ ما

رخ زیبای تو خطان مصحف   عشق پیغمبرِ زمانۂ ما

آبِ حیوان نصیب خضر اسیر   مرگ ما عمرِ جاودانۂ ما

سر مو فرق نگردد چو بیزان سنجند   سر و سامان تو باشے سر و سامانی ما

تلون پیشہ ام نیرنگی من رنگہا دارد   منم گلخن منم گلشن منم دریا منم صحرا

کی پسند کیمیائی فقر ایذای کسے   کشتنِ سیماب باشد کفر در اسلام ما

آمد بہار و می ببوی من آمدہ ست   آبیکہ رفتہ بود بجوی من آمدہ ست

بہ بسترش نبود گل اسیر بر سر گل   یقین شناس کہ دل بر سرِ دل افتادست

بلبل سخن از ان لب خاموش میکند   گل را حدیث او ہمہ تن گوش میکند

ای خضر جای گریہ حال حباب دارد   دارد دمی و آن ہم نقشی بر آب دارد

سر بر زدہ وحدت ز گریبانِ خیالم   در دیدۂ من یک گلِ رعناست دو عالم

شد خجل از لب و دندان تو و گریۂ من   لعل در کان بصدف دُر بگلستان شبنم

با ہزاران رنگ سر زد ہمتِ والای من   ہشت گلزارِ جنان جزو لیست از اجزای من

در فضای وادی عشقش من آن خضرم کہ ہست   چرخ اخضر برگ کاہی گوشۂ صحرای من

باغ جنت گلی از گلشن زیبائی تو   روزنِ قصر جنان چشم تماشائی تو

خلق جان دادہ بطرز سخن آرائی تو   عالمی کشتۂ اعجاز مسیحائی تو

با ہمہ سنگِ حوادث از شکستن ایمن ست   بیضۂ فولاد شد گویا حباب زندگے

کشیدم در غم ہجرت بہامون آہ موزونی   بر آمد روح لیلی از تہ تربت چو مجنونے

اگر پیمانۂ نرگس ببیند   نہد بر طاق زاہد پارسائی

اسیر از سبزۂ بیگانہ دیدم   درین ایام روئی آشنائے

اشراق میر باقر داماد مصنف ایماضات وافق المبین عداوش نزد معقولیین ورزمرهٔ محققین ست خویش شاه عباس ماضی بود لهذا ملقب بداماد شد مذهب تشیع داشت گاهی میل بشعر میکرد از وست ؎

هیچکس منکر جمال تو نیست نیست حاجت که خط برون آری

اشکی جگت نرائن از کشامرهٔ دهلوی ست و در آه وناله اش رائحهٔ تازگی ولوهی ؎

روز محشر همه نالند به پیش حق و من دامنت گیرم و هم پیش تو فریاد کنم
وعده کردی و رفتی سوی اشکی اکنون باز فرما که چگویم که دلش شاد کنم

اشرف سید شاه محمد حسن تخلص باشرف ابن قطب زمان امام عارفان زبدهٔ سالکان قدوهٔ صاحبدلان سر حلقهٔ کاملان مقرب بارگاه یزدان حضرت سید شاه محمد زمان صاحب حنفی القادری الحسنی ابن سید شاه رفیع الزمان صاحب الهٰ آبادی که از دودمان حضرت شاه عبد اللطیف الهٰ آبادی است وبرادر کلان مولوی حکیم فخر الدین احمد اکثر کلام ایشان در مدح حضرت ختمی پناه صلعم ست وگاه گاهی هنگام فرصت از مشاغل معمولی بکلام موزون هم می پرداخت علاوه دیوان مختصر فارسی مثنوی معدن فیض در علم اخلاق ویک مثنوی دیگر در فارسی دارد وگاهی بشعر اردو هم توجه مینمود اتقا بدرجهٔ کمال داشت بعد وفات پدر خود سجاده نشین مسند صاحب تاثیر ودر ضبط اوقات بی نظیر بود از وست ؎

دل نیست که مرآة رخ دلبر ما نیست جان نیست که جانا نه دران جلوه نما نیست
اندر طلب کعبهٔ وصل تو نگارا جان من دل خسته کم از قبله نما نیست
نزدیک تر از جان من از حبل وریدی افسوس که کس محرم این سر خفا نیست
لب بندد و کم خندد و خاموش بود دایم هر کس که شود واقف از راز نهان تو
شیدای تو هر دم ز غمت سوز دگر داشت خنجر بگلو دست بدل خاک بسر داشت
از بسکه یاد تو بدل وجان من گرفت نطقم دهن ز تذکرهٔ ما ومن گرفت
دی شب بمحفلی ز رخش پرده بر فتاد پروانه سوخت وشمع لگن سوختن گرفت

گر بدریای غم او دل بیتاب طپد آب در گوهر ناسفته چو سیماب طپد
در خیال دُر دندان تو ای اختر حسن صفت آبله در عقد گهر آب طپد
در دل سوخته آتش زده چون گرمی اشک این سپند نیست شرر خیز که در آب طپد
بسکه هر موج رگ شعله شد از جهرهٔ تو ماهی از عشق تو در حلقهٔ گرداب طپد
در حرم قبلهٔ ابروی تو گر یاد کنم کعبه بر خویش بلرزد خم محراب طپد
بیقرار ست دو عالم پی آن جان جهان چه عجب گر بغمش اشرف بیتاب طپد
آب خجلت ز لبت چشمهٔ کوثر دارد گره شرم ز دندان تو گوهر دارد
می طپد بعد فنا نیز چو بسمل ته خاک آنقدر شوق طپیدن دل مضطر دارد
پیش او کثرت آفاق بوحدت ماند طاعت گوشه نشین عالم دیگر دارد
حاجتم هیچ نباشد بزر و گوهر و سیم فقر من رتبهٔ اقبال سکندر دارد
اشرف خستهٔ سرگشتهٔ وآوارهٔ وزار دم سرد و رخ زرد و مژهٔ تر دارد

اعلی ملا کل محمد تورانی گلچین گلستان شیوابیانی ست ؎

هر که شد خاک نشین برگ وبری پیدا کرد سبز شد دانه چو با خاک سری پیدا کرد

اعلی شاه محمد اعلی خلف الرشید شاه محمد علیم از دودمان شیخ محمد افضل الهٰ آبادی قدس سره ست همین یک شعر از وی یاد ست ؎

باندک اوج سبقت بر بزرگان سفله میجوید بلی بر روی شاهان پشت باشد فیلبانان را

افضل سرخوش گوید افضل محمد خود در سخنوری ونکته رسی ؎

در فراق تو من خسته بجانم چکنم زیستن مشکل ومردن نتوانم چکنم

امانی میرزا امان الله طبعش فصاحت وبلاغت اندیشه پناه وذهنش در معانی وبیان وسعت دستگاه ؎

مرا گریه وگل را خنده می آرد نوای بلبل این باغ را چه آهنگ ست

آفتاب محمد علیخان طهرانی متخلص سپهر سخندانی از دوست — سـ ۵

شیخ چو زلفِ تو دید مذهب هندو گزید … دید رخت برهمن کیش مسلمان گرفت

امداد تخلص مولوی امداد علی خیرآبادی در عهد مختاری ریاست نواب قدسیه بیگم کوتوال بهوپال بودند و در زمانهٔ حکومت نواب جهانگیر محمد خان بهادر مصاحب نواب ماندند و در عهد مختاری نواب سکندر بیگم چندی ملازم و باز خانه نشین گردیدند نواب نظیر الدوله باقی محمد خان بهادر کار مدار بالان خود نمودند بعد چندی مستعفی شدند و گوشه گزین گشتند نواب قدسیه بیگم در زمرهٔ ارباب استحقاق یک روپیه یومیه معین کردند انتقالش در ۱۲۸۵ هجری اتفاق افتاده از وست —

هر دم ز حسنِ یار من ریزد تجلائی دگر … چشمم بود در هر نظر محوِ تماشائی دگر

هر ذرهٔ خاک در رش خورشید تابان در برش … از پرتو مهرِ رخش دارد تجلائی دگر

خوبان دنیا گو همه خوب اند از سر تا بپا … نام خدا آن دلربا دارد سراپائی دگر

با و رکن قولِ عدو ساغر کجا و شیشه کو … ای محتسب این ما چی و بو دارم ز صهبائی دگر

بسکه بالید نگنجد بکنارِ چشمم … طفلِ اشکم هوس دامن صحرا دارد

دل من معتکفِ کعبهٔ قدس ست ولی … حالیا سر بدر دیر و کلیسا دارد

شعلهٔ ادراک روشن در دماغم میکند … ساقی ما روغن از می در چراغم میکند

پردهٔ گوشِ دلم نازک تر از برگِ گل ست … در فراقش شورِ بلبل بی دماغم میکند

دور گردون پیش هر کس بادهٔ می ریزد بجام … چون رسد نوبت بمن خون در ایاغم میکند

کو فتنه که از چشم تو برپا شدنی نیست … کو دیده که از درد تو دریا شدنی نیست

سودازدهٔ زلفِ تو هر شیخ و برهمن … آن کیست که در عشق تو رسوا شدنی نیست

این عقدهٔ لاحل که بکامِ دلم افتاد … جز ناخنِ شمشیر قضا وا شدنی نیست

قاصد چه دهی دل که دلِ زار و نزارم … از بوسه به پیغام دلاسا شدنی نیست

شادی مکن از وعدهٔ وصلش دلِ نالان … کین وعده وفا تا دم فردا شدنی نیست

در کوچهٔ خم در خم زلفش دل نالان … گم شد دگر این گم شده پیدا شدنی نیست

امیر منشی امیر احمد خلف کوچک مولوی کرم محمد مرحوم لکهنویست از اولاد امجاد شیخ محمد مینا ادام الله فیضه فینا از آغاز سن شعور در علوم متداوله مهارتی و ممارستی بهم رسانید و از همان زمان که ذوق سخنگوئی در سر پیچید تلمذ منشی مظفر علی لکهنوی متخلص باسیر بکسب فن شعر پرداخت و شاهد سخن را بحلیه های شیرین بیانی و خوبی بندش و حسن معانی آنمایه آراست که نظار گیان را از خویشتن ربود و بعد زمانهٔ غدر نواب محمد یوسف علی خان بهادر رئیس دار الریاست مصطفی آباد عرف رامپور روهیلکهند متعلقهٔ ضلع بریلی وارفتهٔ طرز سخنگوئی ایشان گشته از لکهنو بکمال شوق و آبرو طلب کرده بتکمیل کلام اردوی خود پرداخت چون نواب ممدوح از جهان رخت سفر بربست و نواب کلب علیخان بهادر ولد اکبرش رئیس حال بر مسند ریاست جا گرم کرد خوش وضعی و متانت و لیاقت ایشان بسیار پسندید تا آنکه ذوق سخن نواب موصوف را هم از جا برد چون طبع رسا داشت و اوستادی لائق و فائق بهم رسید بشغل سخنگوئی پرداخت و باوستادی خویشتن پسندیده در اقران و اماثل افتخار افزود که بتوجه و محنت شبانه روز امیر در اندک مدت دیوان اردو تالیف نواب صاحب مرتب گشته حلیهٔ طبع پوشید از تصنیفات و تالیفات امیر مرآة الغیب دیوان اردو و گوهر انتخاب دیوان مفردات اردو و محامد خاتم النبیین دیوان نعت اردو و مضامین دل آشوب و مجموعهٔ واسوختها و قصاید و بعض مثنویات مثل نور تجلی و ابر کرم و مسدس نعتیه مسمی به ذکر شاه انبیا مشتمل بر حال ولادت با سعادت و رضاعت و حلیهٔ مبارک و فضائل و شمائل و معراج و وفات شریف خواجهٔ هر دو عالم حضرت سرور کائنات محمد رسول الله صلی الله علیه و آله و صحابه و سلم مطبوع بوده ست و بحکم طبع حقائق پسند کتابی جامع در لغت مسمی بالبسر منه البصیرت بقدر حجم سی جزو کلان تالیف کرده که دران به تنقیح لغات عربی و فارسی هر انچه تحریراً و تقریراً اغلاط بر زبان قلم و قلم زبان جاریست پرداخته و باسناد کلام اساتذهٔ متقدمین و متاخرین بذروهٔ تحقیق و تنقیحش جا داده ست و علاوه ازین دیگر تالیفات ناتمام مختصر و مبسوط نیز داده که تهذیب و ترتیب آن بنابر

فقدان فرصت هنوز صورت نبسته و علاوه اینها در بعض فنون غریبه هم بقوت فکر و جودت طبع مناسبتی بهم رسانیده و شهرهٔ کمال را باطراف عالم رسانیده اند همچو علم جفر وغیره اگرچه بذات خود و از نام خود نظم فارسی کمتر گفته اما بشغل تعلیم دیگران و آرائش کلام تلمیذان اکثر اوقات را صرف میکنند و در حین طبع تذکرهٔ شمع انجمن حضرت والد دام مجدهم بواسطهٔ جناب مولوی عبد الحق صاحب بن مولوی فضل حق صاحب مرحوم خیرآبادی بعض اشعار و ترجمهٔ جناب امیر را از رامپور خواستار شدند بیاپخش منشی صاحب معز دو سه غزل خویش که غزال وادی بلاغت و طاؤس چمن فصاحت اند معرفت جناب موصوف لطف نمودند و نوشتند که ملازمان سامی میدانند که فقیر را گاهی اتفاق نظم فارسی نمیشود سابقاً برخوردار حافظ علی سلمه خواهرزادهٔ من که در بھوپال وابستهٔ دامن دولت سرکار و ملازم انجا اند برای فرستادن اشعار فارسی زبان من تحریر کرده بودند معذور ماندم و نه فرصت فکر بدست آمد که می چاویدم اکنون که آنکرم ایما فرمودند عزیز از جان شیخ فصیح الزمان اشعاری چند که از من بنام یادگار داشتند نگاشته آوردند آنرا بخدمت همی فرستم روانه فرمایند منکه ننگ بزم سخنم تالیف من چه پایهٔ آن دارد که بزبان خامه یا خامهٔ زبان همچو والا پایهٔ عالیجاه فلک بارگاه نواب والاجاه امیر الملک بهادر بگذرد و آثارم از آفتاب مشهورتر شود قاما تابش نیر اعظم بر ذرهٔ خاک عجب ندارد صیت اخلاق و ذره نوازیهای آن سرکار سپهر مقدار از کران تا کران رسیده است و آوازهٔ قدرشناسی در چارسوئی جهان سرکشیده اللهم مدام کیست اقبال زیر ران باد انتهی این چند اشعار آبدار از کلام بلاغت نظام امیر حسب ضابطه درینجا ثبت می افتد پایهٔ متانت سخن

ایشان ازان میتوان دریافت

غنچهٔ ناز نیابد جگری بهتر ازین ‌ ‌ ای بقربان تو ظالم نظری بهتر ازین

سر بپای تو نهم نیست سری بهتر ازین ‌ ‌ روم از خویش نباشد سفری بهتر ازین

می برد دل باداکی که نداند که برد ‌ ‌ غمزه اش یاد ندارد هنری بهتر ازین

بوسه دادی و لب خویش گزیدی از ناز ‌ ‌ ای شکر لب بادائی دگری بهتر ازین

درچمن رفتی و هر گل بگل دیگر گفت ‌ ‌ که ندیدم گل نازک کمری بهتر ازین

هست داغیکه بیاد رخ تو در دل من ‌ ‌ دور آفاق ندارد قمری بهتر ازین

هرچه از بلبل تو روز جزا پرسیدند ‌ ‌ او همان گفت که زخم جگری بهتر ازین

بر در دل بنشین پای بدامن برکس ‌ ‌ دولت امیطلبی نیست دری بهتر ازین

همره ناوکش از سینه برون رو از دل ‌ ‌ نیست در راه سفر همسفری بهتر ازین

یار سرمست و هوا سرد و می ناب بجوش ‌ ‌ ساقیا از می ناب سحری بهتر ازین

مثل قد و ذقنت گو که ندیدست کسی ‌ ‌ شجری بهتر ازین و ثمری بهتر ازین

نگهی کردی و دل بردی و جانم باقیست ‌ ‌ بجان من گرد تو گردم نظری بهتر ازین

بیخودی بر و بسر منزل مقصود امیر ‌ ‌ نیست در راه جنون راهبری بهتر ازین

دمیکه وحدت او طاعت آرزو میکرد ‌ ‌ حرم نبود و بحرم سجده چارسو میکرد

هنوز حسن پس پرده بود و وحشت من ‌ ‌ گل وجود دم امی سرشت و بو میکرد

نماز قاتلم البته میشدی مقبول ‌ ‌ بخون تازهٔ بسمل اگر وضو میکرد

مزاج حسن تو گر تاب همسری میداشت ‌ ‌ همیشه در بغل آیینه روبرو میکرد

گذشتی از طرف باغ و باغ از حسرت ‌ ‌ ز چشم رخنه تماشای رنگ و بو میکرد

اگر عنایت ساقی بدی بحال امیر ‌ ‌ ز جام بازچرا باده در سبو میکرد

عجب مدار اگر صوفیان چنین مستند ‌ ‌ بمیکدهٔ خویش رسیدند و از خودی رستند

بذوق کعبه دویدیم و ره غلط کردیم ‌ ‌ گذر به بتکده افتاد و در فرو بستند

ز تیر آه که خست است سینهٔ افلاک ‌ ‌ مگر که برشکستن دلها چنین کمر بستند

گریز نیست ز پیوند عاشقان را ‌ ‌ اگر ز خویش گسستند با تو پیوستند

وفا مخواه دلا از بتان مست شباب ‌ ‌ هزار پند کنی نشنوند تا مستند

ز بهر آنکه بیاران رنگگان نرسیم ‌ ‌ در حریم فنا هم بروی ما بستند

ورین بلاکده از درد و غم مترس امیر — کدام دل که ز سنگ بلاش نشکستند
و او در دست اجل هجر تو ام در محفل — بود گوئی ز دو صف تیغ دو پیکر محفل
در جهان رنج یکی باعث عیش دگرست — خون دارا شد و آراست سکندر محفل
میکش نرگس مخمور تو بر خاک انداخت — جام گل در چمن و ساغر مل در محفل
پای در سلسلهٔ اشک و بسر داغ جنون — شمع سوزان منم و دهر سراسر محفل
بود هرچند تجلی کده از شمع و چراغ — یافت نور دگر از شیشهٔ و ساغر محفل
هیچکس را بر تو نیست نگاهی به دگر — همکنارست بهنگامهٔ محشر محفل
جان ربودند و دل و تن همه داغ ست هنوز — شمع بردند و هنوز ست منور محفل
پروهٔ شمع اثر عشق چنان سوخت که شمع — گریه اندر غم پروانه سر محفل
اندرین تیره سرا سینهٔ پرسوز امیر — همچو شمعی ست که سوزد همه شب در محفل
سینه چاکان تو در بزم جهان آورده اند — شمع آسا در بغل گور و کفن در آستین
در غمت بیند گر از ناخن خراش سینه ام — از خجالت تیشه پوشد کوهکن در آستین
بوی او را جامه زیبان چمن دزدیده اند — کرده پنهان گل بجیب و یاسمن در آستین

امیدی

امیدی رازی نامش ارجاسپ ست و نام برادرش لهراسپ و نام برادر دیگر گشتاسپ سلطان محمد صدقی استرآبادی چون اسامی این برادران شنیده گفت که مگر فرج مادر اینها جلد شاهنامه بوده ست امیدی شاعری عالی ضمیر و در وادی قصیده بی نظیرست اگرچه شعر دیر میگفت اما خوب میگفت در شیراز بخدمت علامهٔ زمانی ملا جلال الدین دوانی کتب رسی گذرانیده و بتربیت امیر نجم ثانی وزیر شاه اسمعیل ماضی اعتبار و اقتدار بهم رسانیده از وست ؎

تا بخاطر باشد ای بدعهد پیمان منت — بسته بر انگشت باید رشتهٔ جان منت

رباعی

ای از تو بلند قدر کاشانهٔ ما — آباد بدولت تو ویرانهٔ ما

از سایهٔ نخل دولتت میخواهم — همسایهٔ آسمان شود خانهٔ ما

الفصیح مولوی عصمة الله ابن رحمة الله وطنش قصبهٔ پنڈوه در ضلع هوگلی از تلامذهٔ مولوی عبدالغفور خان بهادر نساخ ست در تلاش مضامین نمکین و الفاظ شیرین طریقهٔ اوستاد خود می پوید و چنین میگوید ؎

شمع چون پروانه میسوزد ز روی آتشین — کی بهمیّت تاب ایستادن بود پروانه را
بلبل از باغ چرا ناله کنان می آید — شاید ای موسم گل فصل خزان می آید

النسی مولانا امیر حاجی انور بخاری افکار دقیقه را با خاطرش یاری و مضامین رنگین را با طبع لطیفش مناسبت و موانست بسیاری ؎

شاید که به بینم سر خود در قدم او — خواهم که شوم کشته به تیغ ستم او

حرف بای موحده

باقر ملا باقر خورده فروش کاشانی ست و دوکان چین رسته بازار سخن سنجی و خوش بیانی ؎

ما چه باشیم و چه باشد دل غم پرور ما — که بمیریم و کسی گریه کند بر سر ما
مدعی گر برد پیش محتسب ستم چه باک — آه کو هشیار سوی میفروش آرد مرا
تخم دیرینه او با دل و با جانم گفت — چه کنم منزل و ماوای دگر نیست مرا
یارب آن سوز فگن در دل دیوانهٔ ما — که کلیم آید و آتش برد از خانهٔ ما
اگرچه کوهکن از پیش فی ستون برداشت — ولی چه سود که شد سنگ راه پرویزست
باقر گمان مهر و وفا داشتی بیار — این جور با سزای دل بدگمان تست
باقر یکی و عشق یکی و جنون یکی — گوئی تمام شهر ز دیوانه پر شده ست
از بسکه بهر دام فتادیم و رمیدیم — در دست کسی نیست که مشت پر ما نیست
خود را بچه مشغول کند آه چسان دل — بسمل شده را که طپیدن نگذارند
ما در خور فراغت وصل تو نیستیم — ما را برای خاطر هجران نگاهدار

ترا بر جملهٔ خوبان برگزیدای وای چون سازم　　ز دستم من نمی آید که چشم خویشتن دوزم

باقی عبد الباقی تبریزیست از نغمات شکرین ونالهای نمکین در شکر ریزی وشور انگیزیست

اضطرابم نگذارد که نشینم جائے　　انتظارت نگذارد که زجا برخیزم

بدیعی سمرقندیست بقند ونبات سخنهای شیرینش مذاق ارباب ذوق در آرزومندیست

شبی در خواب او را با رقیبان هم سخن دیدم　　نبیند هیچکس در خواب یارب آنچه من دیدم

برهان میر برهان الدین ابرقوے کلامش بر جودت ذهن او برهان قویست

ما را بنامه نیز فراموش کردهٔ　　دانسته که دیدهٔ ما را سواد نیست

بسمل امیر حسن خان از روسا رکاکوری متصل لکهنؤ و دلهای سخن شناسان بسمل تیغ مصاریع اوست

آنقدر از دل صد پاره نماندست بجا　　که باحباب توان رقعهٔ انشا کردن

بلیغ امانت علیخان خلف محمدی خان فرخ آبادی بود نظم ونثر فارسی را ببلاغت وفصاحت ادا می نمود

لخت جگرم خون شده از چشم تر افتاد　　این دانهٔ یاقوت ز درج گهر افتاد

از دست مسیحا گره کار چو نگشود　　بر نعش بلیغ آمده ولوحه گر افتاد

بهائی بهاء الدین محمد آملی از مشاهیر علماست نان وحلوای او برای اهل ذوق خوان یغما

چون رفت دل گم شده ام گفت بهائی　　خوش باش که من رفتم وجان گفت که من نیز

میکشد غیرت مرا گر دیگری آهی کشد　　زانکه می ترسم که در عشق تو باشد آه او

بیانی خواجه شهاب الدین عبد الله از راه ورسم خوش بیانی بخوبے آگاهست

خوش آن زمان که خطی گرد آن عذار نبود　　میان حسن تو وعشق من غبار نبود

بیانی نامش عبد السلام ست ودر ادای نظم نیکو بیان وخوش کلام

بیم از و فا ندارد بده وعده که من　　از ذوق این نوید بفردا نمی رسم

بیخبر منشی غلام غوث کشمیری منشی گورنمنٹ شمالی وجنوبی اله آبادست این دو شعر از وبگوش افتاد

نیست آشوبیکه از دست ستمگر برنخاست　　فتنهٔ ننشست از پا تا که دیگر برنخاست

بیخبر جائیکه من مشغول ضبط گریه ام　　در بهاران ابر هم با دیدهٔ تر برنخاست

بیغم بیراگی از فقرا رهند وان بود واحیانا بزبان بشعر فارسے میکشود

در فضای عشق جانان بوالهوس را بار نیست　　هر سرے شایستهٔ سنگ وسزای دار نیست

حرف بای فارسی

پور حسن از شاعران اسفرائن ست وناظم خوش فکر نیکو سخن

روز روشن چونمی بینمت ای ماه تمام　　شب تاریک ستاره نشمارم چکنم

چون خدا روی نکو در دو جهان دارد دوست　　منکه پور حسنم دوست ندارم چکنم

حرف التاء

تابعی میر محمد تابعی شیرازیست وماهر طرز نظم طرازی

دی کسی گفت یارت اینجا بود　　گفتم ای وای من کجا بودم

تائب محمد اکرم پنجابیست ومالک سالکه معنی یابی

سحرگه چون دل زارم شکستی　　شب آن عهدیکه با من بسته بودی

باین زودی چه جستی از بر من　　مگر عهدی بدشمن بسته بودی

تسلیمی کاشیست نزد ارباب فن مسلم الثبوت در تازه مضمون تراشی

گویند بهاری شد وگل آمد ودی رفت　　ما بیتو ندانیم که کے آمد وکے رفت

تشنه محمد یوسف ابن بدیع الزمان اصل آب ودانه اش از نهر جسرست وکالبدش از عناصر همان شهر هوای کسب کمال بکاخ دماغش پیچید از جسر بدار الامارة کلکته رسید انجا علم عربی وفارسی وانگیریزی میخواند واز موزونی طبع اشعاریکه سر بر میزند بنظر اصلاح

مولوی معراج الدین واصف میگذراند اگرچه در دلبستان سخن سرائی مبتدلیست لکن حدت طبعش بتکمیل این فن مقتضی غث وسمینش بسیارست واینک مشتی نمونه از خروارے

من نمیدانم که گبرم یا مسلمانم که گه — سجدهٔ بت میکنم گه سجدهٔ یزدان کنم
بیا در قتلگاه ناز خود امشب تماشا کن — بیکسو رقص شمشیرست ویکسو رقص بسملها

قفته منشی هرگوپال ولد موتی لال سکندرآبادی از تلامذهٔ میرزا اسدالله خان غالب ست وطبعش جان موزونیت را قالبے

این اگر گویم کرا آید یقین — قصد جانم یار جانی میکند
دل که با مرگ آشنائی داشته ست — زندگانی جاودانی میکند

تقی امیر تقی ورکانی گوهر کلام لطیفش روشن تر از گوهر کانی ست

لطف با غیر غایتے دارد — جور با ما نهایتے دارد
گوش بر حرف مدعی تا چند — هرکه بینی حکایتے دارد

تقی معروف بآغا تقی اصفهانی ست فردی بود از جرگهٔ تلامیذ رحمانی ے

بجرم عذر جرم نگفتن گناه من — باصد گنه قصاص نکردن گناه کیست

توفیق صدرنشین وسادهٔ عز وتمکین شاهزادهٔ بشیرالدین خلف الصدق فرازندهٔ چتر و کلاه سلطان شکرالله خلف الرشید ٹیپو سلطان شهید اریکه آرای خلافت سرپرنگ پٹن حرسه الله عن العاہات والفتن هنگامیکه جد امجد توفیق در معرکهٔ جنگ بمقابلهٔ ارباب فرنگ سا چمه و کلهٔ تفنگ را حب شهادت یافت و باعلی علیین شتافت وملکش مسخر ولات فرنگ گشت والدش را با جماعهٔ اخوان وعزیزان در قلعهٔ شهر بنگلور واقع همان مملکت محروس نمودند اتفاقاً عساکر آن قلعه مصدر شورش وفساد گردیده همین وارث دیهیم وگاه را بسروری بر داشتند و تیغ مخالفت بر سر افسران انگلشی آختند انگریزان فلاطون فطنت آتش فتنه به آب تدابیر صائبه منطفی ساختند و بودن مستحقان خلافت دران مرز خلاف مصلحت دیدند جملهٔ را خانه

کوچ بکلکته رسانیده مقیم ٹالیگنج گردانیدند بتوفیق موفق حقیقی توفیق بسان والد ماجد خودش بخلعت علم وفضل وبحلیهٔ اخلاق حمیده وصفات برگزیده محلی علاوه بران فخر دودمان در دقیقه سنجی وموزونی طبع معلی ست واینک کلام بانتظامش گواه این مدعاے

دلی آزادهٔ داری ازین خوشتر چه میخواهی — درونی سادهٔ داری ازین خوشتر چه میخواهی
توای عاشق ز اشک سرخ در پیمانهٔ چشمت — مصفا بادهٔ داری ازین خوشتر چه میخواهی
چراروشن نگردانی شب تاریک عاشق را — جبینی همچو پروین عارضی همچون قمر داری
شدی توفیق گربی چیز با گردون دون مستیز — زفیض طبع گوهر ریز گنجی از گهر داری
ندیده هست کس از شاخ خشک میوهٔ تر — بجز قلم که دهد میوهٔ تر وشیرین

حرف الثاء المثلثه

ثابت فخرالدین تفرشی ست مدام دماغش را از صهبای سخن سرخوشی ے

چاره مرگ ست اگر کار بناکس افتد — مشکل اینست که کارم بکسی افتادست

ثاقب شیو پرشاد ان مهاراجه جی گوپال سنگه بهادر ولد منشی بینی پرشاد از قوم کایتهان لکهنو ست ایدون بملازمت واجد علی شاه اوده در کلکته اقامت دارد از صدف دهان چنین درهای غیر مثقوب برمی آرد قصیده

فصل گل آمد وبشگفت گلستان زمن — در عدم خاک بسر باد خزان شد ز چمن
بست رخت سفر ملک عدم حسرت وغم — شادمانی بدل اهل جهان کرد وطن
می برد باد صبا مژده بهر سو ز بهار — نکهت اندوز زمان ست چو صحرای ختن
چشم وا چار طرف گرم تماشا نرگس — غنچه غنچه بشگفت از گل صد برگ وسمن
کرد از جوش طرب ز آمدن فصل بهار — نغمه در کوچهٔ منقار عنادل مسکن
طوطیان مست بهر شاخ سرایند سرود — قمریان محو نوا سنجی کوکوهمه تن
مردم دیدهٔ نظاره برنگ گلچین — کرد لبریز ز گلها همه جیب و دامن

سبحه از دانهٔ شبنم بکف هر گل تر | تر زبان ست بتحمید زبان سوسن
زمهریرست ز تاثیر هوا کرهٔ نار | عکس گلهاست شفق نیست برین چرخ کهن
وقت آنست که گلبانگ طرب بردارم | وقت آنست کنم دور ز دل رنج و محن
وقت آنست که در مدح امیری گویم | چند اشعار و بگوئیم ازو داد سخن +
اول این مطلع ثانی بحضورش خوانم | کوست چون مطلع خورشید سراپا روشن
ای زهی سرور عالی همم و فخر زمن | ذی کرم صاحب فرید صدیق حسن
ناظم منتظم و عظمت ملک بهوپال | قاطع بیخ ستم جامع اخلاق حسن
ذی مروت همه الطاف سراسر شفقت | مخزن فیض اتم کان هنر منبع فن
عالم و متقی و سید عالی رتبه | بر همه دانی او هست و سلیم روشن
آنچنان نقش طرب لطف عمیمش بر بست | یکقلم حک شده از لوح جهان نام محن
منعقد بزم سرورست بعهدش هر سو | خیزد آهنگ بشاشت ز در هر برزن
لطف او موجب افزایش تاب و طاقت | خلق او باعث آرامش روح ست بتن
عدل را گرمی بازار ز ذاتش باشد | یافت در سایهٔ او جود و سخاوت مامن
صورت امن شد از خوبی نظمش پیدا | گشت معدوم ز بهوپال همه شر و فتن
قهر او زلزله برپاکن و محشر آشوب | مهر او صندل درد سر بیمار حزن
از دم تیغ ظفر پیکر او روز وغا | همچو سیماب فتد لرزه بجسم دشمن
آن شجاعیکه سر معرکه در رزمگهش | بدتر از زال بود رستم و سهراب و پشن
از کف او که گهر بار سحابے باشد | او فتاده در مقصود بجیب و دامن
بر سر ذره اگر نیر مهرش تابد | کندش صورت خورشید بیک چشم زدن
منکه باشم که کنم مدح چنین ممدوحے | خامه مکسور و دهن بند و زبانم الکن
نایداز دست و زبان قلم مدحت او | به که تا قب بدعایش بکشم ختم سخن

تا ادیم ست و عقیق ست و سهیل یمنے | تا بود لعل بدخشانی و هم در عدن
تا بود کوه و بیابان و گلستان بزمین | بر سر چرخ بود شمس و قمر جلوه فگن
دائما باد فزون شوکت والا جاہے | کوکب حشمت و اقبال و شکوهش روشن

ثنائی میرزا حاشور بیگ دهلوی از آبیاری فکرش بهار نظم را تازگی و نوی ست ه
زجفائی تو خزان برسر باغم زده اند | از ستمهای تو دامان بچراغم زده اند

حرف جیم تازی

جامی مولانا محمد جامی لاهیجی جام آشام مصطبهٔ دقیقه رسے و نکته سنجی ست ه
غم زمانه که در هیچ سینه جا نگذاشت | زمین سینهٔ ما گرم بود پا نگذاشت

جاوید ملا علی جاوید مازندرانی ست و سنجیده گفتاری را باز بانش ربط جاودانی ه
بر مزارم کاشکی بعد از هلاکم بگذرد | گر ز خونم نگذرد بارے بخاکم بگذرد

جذبه نامش آغا مومن کاشی ست و جذب القلوب کلامش ناشی ه
در مصر دلم یوسفی آسوده که هرگز | یعقوب ندیدست و زلیخا نشنیدست

جعفری میر محمد جعفر تبریزی ست و لب و لهجه اش باین طرز در گلریزی و شکر آمیزی ه
دوش با من بی سببے برزم رنجیدن چه بود | این عتاب آلوده هر دم سوی من دیدن چه بود
گر ترا میلی نبود ای سرو گایم از پیت | آن خرامیدن بناز و باز پس دیدن چه بود

جلال خواجه جلال درکانی ست و جلالت نظمش را با نظم دیگران بالاخوانی ه
کمند زلف چو بر بام آسمان فگنے | ستاره را بزمین بوس خویش باز آری

جلال سید جلال الدین عضد یزدی جامع فضائل و کمالات و از انتساب باو شاعری را مباهات ه
دی ماه را بروئی تو تشبیه کرده ام | امروز سر ز شرم تو بالا نمیکنم

جلالی جلال الدین محمد اروستانی از اجلهٔ نغمه سنجان بزم خوش بیانی ست ه

ازان مردم که جان دیگر اسے بجانِ دیگران چون زنده باشم

جمال جمال الدین عبدالرزاق اصفهانی جلوه افزای جمال الفاظ و معانی ست ؎

بشرطِ آن دلم در کوے اوشد که تا جان برنیاید برنیاید

جمیل مولوی جمیل الدین فرخ آبادی اصلش از شیخ پور بود طبعش بر شاعری مجبول و مفطور او لا بهجا میلان تمام داشت پس بانذار بعض بزرگان آن طریقهٔ نامرضیه گذاشت و توجه بنظم قصاید نعتیه گماشت خوب میگوید ؎

نام خدا نورِ قدم صلِّ علے فخر الامم عالی نسب والا همم یعنی رسول محترم

رکن رکینِ اصطفا حصنِ حصینِ ارتضا برجِ متینِ اجتبا مسندنشینِ محتشم

صبح صباحت روی او شام ملاحت موی او محراب دین ابروی او نور ست از سر تا قدم

جناب تخلص میر ابوطالب ست موزونی بر مزاجش غالب ؎

اسیرِ بینوایم یکسر زارم گرفتارم بخون غلطیدهٔ اشکم زچشم افتادهٔ یارم

جوش محمد نظام پنجابی بجور کلامش از جوش مضامین گردابی ست ؎

بران سرم که دگر پا کسے نیاویزم امید لطف زیاران روزگار غلط

جوهر منشی جواهر سنگه ولد بختاور سنگه لکهنوی جوهری جواهر معانی دارد و شاگرد خواجه وزیر لکهنوی و در فارسی تلمیذ گل محمد خان ناطق مکرانی ست ؎

ساقی بیا بیا که دمادم قدح زنیم ابری و گلشنی و بهاری غنیمت ست

حرف حاء مهمله

حاجب آقا یادگار شیرازی دربان بارگاه معنی طرازی ست ؎

دلم ز داغ تو می سوزد از که شکوه کنم بخانه آتشم از شمع محفل افتاده ست

حاجی خواجه حاجی محمد سمرقندی محرمِ حرم مضمون بندی ست ؎

از شوق نرگسِ تو که هستیم مست ازو چندان گریست دیده که شستیم دست ازو

حاجی محمد حاجی گیلانی متصف بصفت شیرین زبانی ست ؎

بیگانگی بطینتش از بس سرشته اند هر کس با و نگه کند از خویش بیرود

حالی مولوی الطاف حسین پانی پت وطن ست و کلام لطیفش آبروی شعر و سخن ؎

صید تا افگنده محوِ دستِ بازوی خودست این جوان روزی شکارِ خویشتن خواهد شدن

حامی میرزا شاعری بود لطیف و گویا ؎

ز فریب وعده امشب نزدیم چشم برهم که شب امیدواری درِ خانه باز باشد

حریفی ساوجی حریف شاعران خوش گفتار و از بادهٔ سخن سرشار ست ؎

جنون وار دمن سرگشته را در کوه و هامونی که هر سنگیست فرهادی و هر خاریست مجنونی

حزنی ترشیزی نالهای دلگیرش در صدد دردانگیزی ست ؎

کسی که پیش تو اظهار آشنائی کرد ترا بدشمنیٔ خویش رهنمائی کرد

حزینی سید حسن استرآبادی صدای حزینش غمهای عشق را منادی ست ؎

توان بهجر تو آسان وداع جان کردن ولی وداع تو آسان نمی توان کردن

حزینی یزدی سخنوری بود سنجیده و بوجدان اهل وجد کلامش پسندیده ؎

غمگین نمی شوم ز وفائی تو بار قیب ازبسکه بر وفای تو ام اعتماد نیست

حسامی خوارزمی مردی خوش بیان بوده و از حسام زبان اقلیم سخن را تسخیر نموده ؎

هچونی در غم او چهرهٔ زردی دارم گر بنالم عجبی نیست که دردی دارم

حسن حسن خان شاملو از سخن سنجان نیکوست ؎

نگنجد نالهام در زیر گردون مصیبت خانه ام بسیار تنگ ست

صد باغ و بزم چشم براهِ من ست و من دستِ جنون گرفته بویرانه میروم

ای باد صبا طرب فزا می آئی از طوف کدامی کفِ پا می آئی

رباعی

از کوی که برخاسته راست بگو ای گرد بچشم آشنا می آئی

حسینؔ خواجه حسین هروی این شعر لطیف از و مروی ست ؎

مژه مانع نشد از گریه من شیدا را   نتوان بست بخاشاک ره دریا را

حسینؔ نواب غلام حسین خان شاهجهانپوری از احفاد نواب دلیر خان منصب‌دار شاهجهانی بانی شاهجهان پور بود بکمال عزت و توقیر زندگانی مینمود در نظم و نثر فارسی و اردو مهارت کامل داشت زاں‌ماز بیست سال گذشت که قالب خاکی گذاشت خوب میگوید ؎

ای ظهور تو بود ناسخ او یا نی چند   افگند زلزله نام تو بایوانی چند
جنس کاسد بکف یوسف کنعان افتاد   چیده حسن تو بهر ناحیه دوکانی چند
گو بیک جلوه ز جا میرود از خویش حسین   برق در خرمنش انداز بجولانی چند
بسوزد خرمن گل آتشین روی که او دارد   زند سیلی بسنبل عنبرین موئی که او دارد
نگاه مست نازش همعنانی با اجل دارد   مسیحی میکند لعل سخنگوئی که او دارد
زبان در کام میدزدد سنان پیش نگاه او   کند خم گردن شمشیر ابروئی که او دارد
حسین از نقد جان داری تو سودا کن که من رفتم   قیامت میفروشد قد دلجوئی که او دارد
بجُرمش گوشه نشین ست و جهان شد برهم   عالمی گشت و خدنگش بکمان ست هنوز

حشمتیؔ در بزم ارباب سخن صاحب حشمت و پیش ارباب حشمت ذی حرمت بود ؎

موی سر کردم سفید و هیچ کارم سر نشد   دست و پائی میزنم اکنون که آب از سر گذشت

حضورؔ لاله کنور بخش هندو نژاد و درین فن روشن سواد ست ؎

عشق ظالم دوست تا عاشق کُشی بنیاد کرد   آنچه با پرویز می بایست با فرهاد کرد

حکیمؔ اکبر اخلاف تدبیر الدوله منشی مظفر علیخان بهادر اسیر لکهنویست که واجد علی شاه پادشاه معزول ملک اوده از کلکته بعطای خطاب مرحمة الدوله سید غضنفر علیخان بهادر صولت جنگ نامورش فرموده و بتربیت پدر صاحب هنر خویش دستگاهی در نظم و نثر فارسی و اردو حاصل نموده طبعش بذله سنج و لطیفه گو ست و این اشعار مشعر خوش فکری اوست ؎

بوی تو آرد بنفس جانفزای صبح   گوهر ز اشک دیده فشانم بپای صبح
عمری بهجر دوست ندیدیم شکل روز   شد شام جلوه گر پس هر شب بجای صبح
داغ در لاله و چاک ست به پیراهن گل   هر کسے در چمن دهر ملالے دارد
چار ابروئی تو باشد بزمین چار هلال   چرخ بیهوده بنازد که هلالے دارد

حکمیؔ اصفهانی سر آمد ارباب نکته رانی و شیوا بیانی ست ؎

بارها گفتم بخود کز دل غمش بیرون کنم   دل نمیخواهد که باشد بی غم او چون کنم

حیدرؔ درویش صدایش نمک پاش الماس ریش ست ؎

ندارم بیم سر ترسم که در هنگام قتل من   زند غیری بتقریب شفاعت بوسه بر پایش

حیدرؔ کلیچه هروی اگر شعرش بشنوی از خود روی ؎

گر میسر نشود بوسه زدن پایش را   هر کجا پای نهد بوسه زنم جایش را
باز در دل تخم مهر گلعذاری کاشتم   گرچه جز غم بر نخواهد داد باری کاشتم

حیرتؔ منشی گنج بهاری لال بعهده بخشیگری ریاست رامپور از طرف نواب کلب علیخان بهادر والی آنخطه مامور بمشرب فقر دلش مائل پابندی علایق دنیاوی بترک و تجرید حائل شاگرد مولوی رفیع الدرجات نزهت و بشعر فارسیش خیلے رغبت

گاهی ز نیم بر سر و گاهے بسینه اش   کوتاه تا ز دامن آنشوخ دست ماست
دشوار نمیگشت بما زندگے ما   گر هجر چنین در پی آزار نبودے
از باد پریشان نشدی گر سر زلفش   سنبل بچمن نافه بتاتار نبودے
اعجاز مسیحی نشدی زنده دگر بار   گر لعل لبش بر سر گفتار نبودے
گر باد صبا وصف دهان تو نمی خواند   خامش دهن غنچه بگلزار نبودے
حیرت ز جفایش نشدی رنجه دل زار   گر یار مرا لطف باغیار نبودے

حیرتؔ شاه محمد علیم از برادران شاه محمد اجمل اله آبادی ست طریقهٔ درس و تدریس و مشیخت داشت

وا در دو بیتاب تخلص دارد و در فن شعر ریخته بس کامل وقتی بود آن بیت

بس جای و دل جای در دلدار بجای   و فسوس که این قافله کی جا شدنی نیست

حرف الخاء المعجمه

خادم بابا قاسم اصفهانی خدمت این فن کما حقه نموده و از اقران گوی سبقت ربوده

بس دشوار شد آخر ره میخانه پیمودن   باین پیری بکوی میفروشم خانه بایستی

خالدی از مرحوم هرات بود و مستجمع کمالات است

نمیخواهم که برگیرد صبا از کوی او گردی   مبادا توتیا دارد افگند در چشم بیدردی

خاور نامش محمد اکبر خورشید خاور میرزا مهدی قزلباش که مدتش از سیستان تیغ بکف ابا عن جد از مدتی نواح کابل مقام و مکان آ باغاز شباب دل خاور بسیر ملک هند مبتلا گردید بکشش جذبه شوق در دهلی رسید طبعش موزون بود و برای اصلاح شعر و سخن بحضرت اسد الله خان غالب زانوی تلمذ ته نمود و از انجا به لکهنو رانده زمانی در انجا ماند بلکه آخذه که در طبیعت داشت بتحصیل زبان اردو همت گماشت و در اندک فرصت بلب و لهجه فصحای هند حرف زدن آغاز نهاد و زبان بنظم اشعار اردو کشاد در هنگامه کابل که کوه مصیبت بر سر ایران و افغان کرد ارباب فرنگ افتاده بزرگان خاور بعض افسران انگلشیه را در منازل حصینه خود پناه داده آنها هنگامیکه بسلامت ازان اماکن بماوای خود ها قدم بر داشتند بر دست و بازوی محسنان و اولاد شان نشانی برای شناخت گذاشتند خاور هم بعلامتی ازان سر می افراخت که هر انگریز مصیبت کابل بدان علامتش می شناخت در لکهنو داکتر مستر لوکن که منت کش اب و عم خاور بود خیلی تعظیم و توقیر و اعانت و امداد اوش نمود درین زمان ملک جنبو خاور آن مهر خاور ریست و از جانب فرمانروایش اورا یاری و یاوری این کیفیت از زبان مولوی ابو الحامد محمد یوسف علی صاحب یوسف سامعه افروز گردید که خاور در لکهنو با ایشان الفتی بهم رسانده روزانه بمجالست میرسید و آمدی است

او در دل منست و دل من بدست او   چون آینه بدست من و من در آینه

قدم بلطف بهاری شد چو روح القدس بگلشن   و زان شد حریم گلبن بعیسی گل آبستن

نسیم باغ جان پرور شمیم بوستان دلبر   صبا بارا معود و در مجمر هوا را مشک در دامن

خردی معروف بمولانا خردی کلامش شعر کمال بخردی است

طفل اشکم خویش را سوای عالم کرده است   میدود هر سو نمیدانم کرا گم کرده است

خطائی شاه اسمعیل صفوی خاقان مملکت ایران تیغ زبانش تسخیر خطه سخن سنجی از نیام عریان ساخت

بیستون ناله فرهاد مرا چو شنید از جا شد   کوه فریاد که فرهاد دگر پیدا شد

خورشید خورشید احمد لکهنوی زمین شعر از تابش آفتاب فکرش سبز و دوی است

عاشق رندم و بیباک بمسجد چه کنم   صاحب برهمن بت و بتخانه و زنار کجاست

خوشگو لاله بندرابن در خوشگوئی فائق بر برهمن بچه است

هر که رخت سفر از وادی عشاقی بندد   محمل داغ بدوش دل ما می بندد

خیالی کاشی جاده نورد بلند خیالی و خوش تلاشی است

قدر آن پایه وفا از حسد امید اند   که جفا بیکشد از یار و دوا طلبید اند

مده ای خضر فریبم بحیات جاودانی   من و خاک آستانش تو و آب زندگانی

حرف الدال المهمله

داعی استر آبادی است و با عروس نظم مدعی دامادی است

مردم ز هجر یار و مرا چشم تر هنوز   یعنی نکرده ام ز تو قطع نظر هنوز

داعی اصفهانی نامش ملا میرک است و در فن شاعری هوشیار و زیرک بود

زخم کاری است مرا وقت شهیدی خوش باد   که توانند دو سه گام از پی قاتل برود

خوش آن شبها که همچون شمع باشم همنشین با او   شود مجلس تهی از غیر و من باشم همین با او

دردی سمرقندی است و مصداق ریش نیشترگیهای دردمندی است

نهم بر زخم پیکانش و ما دم مرهم دیگر   که بهر تیر دیگر رخنه باشم تا دهم دیگر

مرغ روح خود ازان در قفس تن دارم   که بگرد تو بگردانم و آزاد کنم

دعوی نامش رکن الدین ست و معانی لطیفه اش نو ہمن نشین ارباب تمکین ست

دست من گیر که این دست ہمانست که من   بارہا در غم ہجران تو بر سر زده ام

دقیقی سمرقندی اوستاد منصور ست و طبعش در بندش خیالات پر زور ست

دقیقی چار خصلت دوست دارد   بگیتی از ہمہ خوبی و زشتی

لب یاقوت رنگ و نالۂ چنگ   شراب لعل و کیش زرد ہشتی

بعد مردن بتو معلوم شود رنج حیات   رہرو آن لحظه بنالد که بمنزل برسد

حرف الذال المعجمه

ذکی منشی احمد حسین بن حکیم فضل حسین صفی پوری نواسۂ منشی احمد علی رسا سلمه الله تعالے متوسل این ریاست و نگارندۂ این کتابت اند آین یک رباعی و یک قطعه از کلام فصاحت نظام ایشان ست

رباعی

یک صاحب فیض در ہمه عالم بس   کسری در عدل و در سخا حاتم بس

آرایش ملک را قباد و جم بس   ما را بجهان شاه جهان بیگم بس

قطعه

آفتاب اوج عزت ماه انجم انجمن   ہست صدیق حسن نواب گردون بارگاه

خلعت زیبا ز نواب گورنر آمدش   کاطلس گردون نیرزد پیش او یک برگ کاه

وه چه خلعت خلعت زیباتر از نسرین و گل   وه چه خلعت خلعت رخشان تر از خورشید و ماه

در رہ تاریخ دل پائی تعب ببرید و گفت   خلعت نواب والا پایگاه آمد بجاه

۱۲۹۹ھ

حرف الراء المهمله

رابط مولوی عبد الاحد خلف ارشد مولوی محمد فائق صاحب انشا، فائق مشهور ست اگرچه قصبۂ امیٹھی از توابع لکهنؤ مولد و موطنش بود لکن در شهر لکهنؤ نشو و نما نمود و در علوم رسمیه

استعدادی و اشت شرحی در حل غوامض و مشکلات و تبیین نکات و اشارات و قائع نعمت خان عالی بکمال لطافت نوشته یادگار گذاشت در نظم و نثر فارسی از والد ماجد خود فائق بوده و در ربط و ضبط لآلی مضامین رنگین بقوالب جواہر الفاظ شیرین سحرکاری نموده سی سال کمابیش میگذرد که روحش رشتۂ رابطه جسم گسست از کلامش این دو بیت یادست

طره فه صیاد کنی رحم بحال بلبل   گر به بندی برگ گل پر و بال بلبل

شبی که چہرۂ آن ماه رو نظاره کنم   روم بسورۂ اخلاص استخاره کنم

راضی شوستری ممہد بساط سخن گستری ست

خوش آنکه شب کشی و روز بر سرم گوئی   که آه این چه کس ست که کشته ست این را

راضی فصاحت خان رازیست   و مضامین برجسته از بندش او راضی ست

بندگی کیشم تمیز کعبه و دیرم کجاست   دیده ام هر جا دری انجا سجودی کرده ام

در چه ساعت ز نظر رفت که بی او چشمم   روز روشن بشمارد چو منجم انجم

در وصل داشت این دل غمگین سر و راز و   ای زندگی بجان تو مردیم دور از و

رباعی

ہرگز نشوم از پی رفعت دلخون   بر خاک فشاندار چو تیرم گردون

با گوشۂ خود ساخته ام ہمچو کمان   از خانه نیایم بکشیدن بیرون

راضی گیلانی کلامش مرضی ارباب سخندانی ست

بخت گر در خواب یکشب ہمدم یارم کند   دل طپد از ذوق چندانکه بیدارم کند

راغب کلب حسین تبریزی دبانش در گلریزی ست

صد نامه نوشتیم و جوابی ننوشتی   این ہم که جوابی ننویسند جواب ست

راغب میر یوسف از مردم اردبیل ست و خاطرش راغب نظم جمیل ست

ای دل قرار گیر نه وقت طپیدن ست   ای دیده خون مبار که ہنگام دیدن ست

رافت ابیاتش بیوت لطافت ست ؎

درعین شباب توبه کردی رافت   کاری کردی که هیچ کافر نکند

رافت شاه رؤف احمد خلف الصدق شاه شعور احمد متوطن شهر رامپور از اخلاف مقرب بارگاه یزدانی مجدد الف ثانی حضرت شیخ احمد سهرندی میبود و مدتی در شهر بهوپال بارشاد و هدایت مشغول بود و هر یکی از رؤسای آن ریاست تعظیم و تکریمش بدرجهٔ قصوی می نمود در ۱۲۶۹ بعزم حرمین شریفین دل از بهوپال بر کنده رخت بصوب ملک حجاز کشید و در سفر دریا بعمر چهل و هشت سالگی در ۱۲۶۹ هجری غریق بحر رحمت الهی گردید ناخدای جهاز در رویا بر جلالت شانش متنبه شده نعش او در بندر لیس رسانید و زیر زمینش آسوده گردانید ناظم سیر گوست صاحب دواوین فارسی وارد و این چند شعر از کلام اوست ؎

قد رعنای تو شعله چه شعله شعلهٔ سوزان   بود رخسار تو آفت چه آفت آفت ایمان

بدیدم شب عجب عالم چه عالم عالم ظلمت   چه ظلمت ظلمت کاکل چه کاکل کاکل پیچان

رباعی

حمدیکه صدور عاشقان است سرور   شکری که قلوب عارفان راست حضور

رافت همه لائق خدائیست که کرد   در خلوت جمع و جلوت فرق ظهور

از مثنوی ذوالبحرین ؎

بحر و بر از گریهٔ پر خون من   میدهد آرایش صحن چمن

دامن کوه از دل سوزان بسوخت   آتش آهم دل عمان بسوخت

بحر اشکم دل و جان غرق کرد   دیدهٔ من پردهٔ من خرق کرد

های صد افسوس هازین ماجرا   مردم و آمد نه دل آرام ما

رحمت رحمت علی دهلوی ست و در طریقهٔ شاعری سالک صراط سوی ؎

من و رعنا جوان شوخی که چشم مست او رحمت   بکافر ماجرائی میزند را و مسلمانها

در خورِ حوصلهٔ شوق نباشد جامی   بهر ما وقف توان کرد خمستانی چند

رحیم شاهزاده رحیم الدین نبیرهٔ سلطان ٹیپو ست و شاهزادهٔ بشیر الدین توفیق از بنی اعمام او در ٹالیگنج کلکته بعزت و عظمت میگذراند و مصروف نعت سرائی سرور کائنات میماند هفت بندی باندازهٔ هفت بند کاشی در شان حضرت خاتم الرسل علیه السلام گفته و لآلی شاهوار مضامین نو آئین سفته بیتی ازان که بگوش رسید ثبت گردید ؎

انچه از توقیر و عزت شد سلیمان را نصیب   هم بفیضِ صورتِ تصغیر سلمان شماست

رزین نامش سید ناصر علیخان ذوالقدر بهادر ست و رائش رزین و انکارش بی بها دُر ؎

رنگین که کرد پنجهٔ مژگانم اینچنین   لعل و گهر که ریخت بدامانم اینچنین

دانم که مرگ هم نتواند خلاص داد   دستِ جنون گرفته گریبانم اینچنین

رسوا درویش علی خراسانی درویشانه میگذرانید بگلگشت هندوستان جنت نشان آمده شهر بنارس را برگزید مدتی انجا آسود و میرزا بلاقی شاهزادهٔ تیموری لتعهد و تفقد حالش میفرمود بعد زمانی ازانجا رفت و راه وطن پیش گرفت ؎

از من ای طائر دل عزم رمیدن داری   که چنین در قفسِ سینه پریدن داری

چشم غمدیدهٔ من انچه ز هجران تو دید   شمهٔ گویم اگر گوشِ شنیدن داری

یاد ت آمد مگر از قتل منِ خستهٔ زار   که بدندان لب افسوس گزیدن داری

دخترِ عقل بشو از مے گلگون رسوا   اگر از قید جهان فکر رهیدن داری

رشکی مولانا شرف الدین سبزواری از رشک ریاحین مضامینش آشفته خاطر گلهای بهاریست ؎

بعیب بیوفائے تا نگردد متهم یارم   بهر کس میرسم شکر وفائی یار میگویم

تیره بختی بین که نشناسی که افغان منست   بعد عمری غافل ار گوشی بفریادم دهی

رشید گاذرونی ست و کلام رنگینش را لباس بوقلمونے ؎

ز فریاد سگت شبها مرا خون در جگر باشد   مبادا بر سر کوی تو غیری در گذر باشد

رشید محمد رشید رشدوی درین فن ازین سخن پیدا و پدیدست

شود از دیگران در خشم و بر من جامن افشاند   غباری در دل از هر کس که دارد بر من افشاند

رشید خواجه رشید الدین وطواط بلخی از شعرای ماهر بود و قدرتش بر نظم از قصایدش ظاهر

خبر ور دمن بعالم رفت   و آن جفاجو هنوز بیخبرست

رشیدی زرگر در صیاغت زر کامل العیار بود و مر شد ارباب هنر

هر که یکدم سر همصحبتی ما دارد   گردم تیغ بود بر سر ما جا دارد

جز دم تیشهٔ فرهاد کز و خون میریخت   هیچکس اشک فشان بر سر فرهاد نبود

رضا جربادقانی ست و کلام نغزش بدلها در ریشه دوانی

گویند مردمان عغم دیوانه میخورند   دیوانه هم شدیم و غم ما کسے نخورد

رضا نامش میرزا سید رضاست و خیالاتش مقبول دلها

اشکم ببین ز دیده چه بیتاب میرود   تا چشم کار میکند این آب مے رود

رضا میر محمد رضا طوسے خوشنواست

رمید خاطرم از هر چه هست در عالم   بغیر یار که او عالم دگر دارد

بیابان بلا خارے ندارد   که از دامان من تاری ندارد

رضی قاضی نامش رضی الدین اصفهانی ست و در دار القضا نظم فرمانش اذعانی

از خدا اقرب تو آن روز که میخواست رقیب   کاش آزادی ما نیز تمنا میکرد

رضی رضی الدین نیشاپوری حسن پیرای شاهد معنی حقیقت بلباس الفاظ صوریست

چو رسی بطور سینا ارنی بگوے و بگذر   که نیرزد این تمنا بجواب لن ترانی

رضی میر مرتضی شیعی ناطقه اش را با نظم آشنائیهاست

برادرانه بیا قسمتے کنیم رقیب   جهان و هر چه درو هست از تو یار از من

رفیع اسمش رفیع الدین لبنانی ست و بر باج افکار بلند در صید عنقای معانی

گفتم که غمزهٔ تو مرا کشت رحم کن   گفتا کنون چه سود که تیر از کمان گذشت

رفیع موسوم بمیرزا محمد رفیع ست رتبه اش در وقوف فنون معانی و بدایع عالی و رفیع

اول عشق تو اشک بحر سامان داشتم   این زمان چشم بصد خون جگر تر میشود

سرم بعرش رسد گر زمانه بیجهه   بقصد انچه بجا کم فلک بر دارد

رفیق اصفهانی نامش ملا حسین ست و در دیدهٔ ارباب بصیرت سواد شعرش انسان العین

دل خوش شود ت ز مشکل ما   مشکل ز تو خوش شود دل ما

زدیروزم بتر امروز و از دیشب بتر امشب   چه خواهم کرد فردا گر نمانم تا سحر امشب

هم خو باسن جفا آن بیوفا کرد   که با هر کس وفا کردم جفا کرد

مرا روزی گریبان چاک کردند   که آن چاک گریبان آفریدند

من و جورش که مخصوص منست این مرحمت ورنه   چه کار آید مرا لطفی که با اغیار هم دارد

خرقهٔ پشمین بهر نوع ست میباید فروخت   بادهٔ رنگین بهر نرخ ست میباید خرید

پیاله داد بدستم سبو نهاد بدوشم   مرید پیر مغانم غلام باده فروشم

گرفتم زنا دیدنت خون نگریم   چو با دیگری بینمت چون نگریم

بغیر آن ماه را بی مهر و با من مهربان کردی   خلاف عادت خود گردشی ای آسمان کردی

رفیقا اعلی شان کلام رندانه او از انداز کلام دیگران بالاست

در کعبه اگر باده خوری جرم ندارد   اندیشه مکن صاحب این خانه بزرگست

رکن قاضی رکن الدین قمی دعویدار رکن رکین مملکت ابیات و شعارست

شرم بادای خون من ورگردنت   یا ز خود یا از خدا یا از منت

روح قاضی روح الله قزوینی گلهای گلستان طبعش با کمال رنگینی ست

هزار سال ز مرگم گذشته بود اکنون   بمرگ خویش اگر بودی اختیار مرا

روحانی ابو بکر سمرقندی ارواح با هنگ موزون او آرزومندی ست قطعه

مرد آزاده بگیتی نکند میل دو چیز … تا همه عمر ز آفت بسلامت باشد
زن نخواهد اگرش دختر قیصر بدهند … وام نستاند اگر وعده قیامت باشد

روشنی همدانی روشنگر شبستان الفاظ و معانی ست ؎

در بزم از آن بپهلوی خود نجا دهد مرا … تا راست سوی او نتوانم نگاه کرد

رونقی همدانی ست و ذاتش متصف بوصف همه دانی ؎

حرفت از شوق زبس با همه کس میگویم … با تو گر میخورم اول بهمین میگویم

ربیعی ملا عالم کابلی ملائی شیرین ادا خوش طبع موزون حرکات بود زمان بحث سخنها میگفت که از خنده هلاک بایستی شد در منتخب التواریخ برای او ترجمهٔ طولانی نوشته مولدش گلبهار نام دیهی از توابع کابل بود و چندگاه تخلص خود بهاری میساخت باز دانست که یاد از ناحهای کنیزکان میدهد تغییر داده ربیعی می نوشت آن دوست ؎

شکست شیشهٔ غیرت بهر که بنشستم … گسست رشتهٔ صحبت بهر که پیوستم
برای کشتن من تیغ کین بکف برخاست … بهر که یک نفس از روی مهر بنشستم

رویت تخلص مولوی حسیب احمد خلف الرشید شاه رئوف احمد رافت شاگرد والد ماجد خود بود و در علوم متداوله فخر اب و جد نقاوهٔ خاندانی و موسس اساس معرفت بحانی حضرت مجدد الف ثانیست مولد و منشا رش شهر رامپور ست با وجود حداثت سن در تلاش نکات برجسته او را نیکو سلیقه و شعور بود با وستادی فرمانروای ملک بهوپال نواب معلی القاب شاهجهان بیگم صاحبه ادام الله بالاقبال اقتیاز داشت در بهوپال بعین شباب بوبای عام ازین دار ناپایدار بخم جمادی الاولی سنه ۱۲۹۲ هجری انتقال نمود از نتایج افکار اوست ؎

شب که یاد حسن حیرت بخش او در سینه بود … هر فغان کز دل کشیدم جوهر آئینه بود
میل دل رم خورده بزلف تو مدام ست … این آهوئی من صید گرفتاری دام ست
موی پیچیده بمکتوب فرستادم من … یعنی از محنت هجران تو چون موشده ام

بجای اشک ز چشمم همیشه خون آید … ازین صدف همه یاقوت بیرون آید
باغ را دیدار تو از بسکه حیران کرده ست … غنچه دست از شاخ گل زیر زنخدان کرده ست
سوز عشق افسرده طبعان را دوا آمد دوا … آتش آب زندگی بخش ست شمع مرده را

در دلم یاد میان یار ست … کاسهٔ چینی من مو دار ست
چشم و دلم ز رویش باصد فراغ گشته … این هر دو خانه روشن از یک چراغ گشته

روحی از مردم ماوراء النهر ست و ناظم وحید الدهر ؎

زهر سو میرسد دردی و اندوهی و سودائی … کجائی ای اجل آخر تو هم سر بزن از جائی

رسوائی پسر حالتی یادگار ست پدر بیچاره مرحوم را از مادر بخطائی زهر داده بحکم خلیفة الزمانی از کشمیر بلاهور آمده تا کوتوال او را بقصاص رساند طبع نظم داشت از وست

تا غمزهٔ خونریز تو غارتگر جان ست … چشم اجل از دور بحسرت نگرانست

ربانی از نسل شیخ زین الدین خوافی ست دیوانی دارد از وست

سفر کردم که شاید خاطرم از غم بیاساید … چه دانستم که صد کوه الم در راه پیش آید
بشکر آن دهن تنگ و ابروی چو هلال … چنان شدم که نیارد مرا کسی بخیال

ریاضی گلبانگش خوشتر از نغمات طیور ریاضی ست ؎

من جدا از یار و یار از من جدا افتاده ست … اینچنین مشکل که من دارم کرا افتاده ست

حرف الزاء المعجمه

زلالی او گنجی ست و از زبانش صد گونه لطافت و حلاوت در زلال سخن سنجی غیر زلالی خوانسار ست و معاولش در خوش گفتاری ؎

نخواهی کرد یاد از خار خار سینه چاکم … مگر روزیکه گیرد دامنت خار سر خاکم
نه نکهتی نه گلی نی خزلشی از خاری … درین چمن بچه دل خوش کند گرفتاری

زمهری نامش محمد جعفر ابن منشی کرم احمد ابن محمد زمان متولی از روساء خیرآباد مضاف

صوبهٔ اخترنگر اوده آبا و اجدادش از جانب سلاطین دهلی بر عهدهٔ تولیت سرکار خیرآباد منصوب و این عزیز را از بدو شعور بکمال علمی مرغوب و مطلوب اکنون که در چمنستان سی سالگی بهار شباب در جوش فن ذهن ناقدش با عرایس ابکار افکار هم آغوش ست گرمی طبع گرمش کرهٔ زمهریر را کرهٔ نار ساختن و رسائی فکر رسایش کمند اندیشه بر کنگرهٔ عرش برین انداز دو از هفت کشور و هفت منظر سائل نثرش شاهد طبعش را هر هفت توان دانست و ازین چند اشعار بجودت طبعش رسیدن توانست ؎

بوقت نزع آید گر ببالینم نگار من ‌ بتعظیمش چو بو از گل بر آید جان زار من

تا نشستی و لم بروز کتان ‌ شب مه من بر آمدی ای کاش

بوحش الله نزاکت بدنت ‌ که بگفت شد رگ گلت نقاش

نمک حسن تاکند تاثیر ‌ زخم چون زخم و ناخنی بخراش

عوض یک نگاه خون ریزت ‌ از دل خود فروختم صد قاش

اگر خنجر کشد از نوک خامه ‌ بخون جوهر زند بر عرض نامه

غنچه دهانی نمکین خنده ‌ حسن بشور نمکش بنده

ماهوشی ماه شکارش غذا ‌ مهر درخشان بجمالش نثار

فتنه گری فتنه فریبش نگاه ‌ از لب شیرین ز شکر باج خواه

مو کمر ہوش ربائی پرے ‌ چون هنر از عیب سراپا برے

زینت لبنانی زینت افزای بزم سخن بجوشش بیانی ست ؎

گر وعده دوزخ ست و گر خلد شاد باش ‌ بیرون نمی برند ترا از دیار دوست

زکی استرآبادی در زمین شعر از حسن فکرش آبادی ست ؎

بد خو مکن بوعدهٔ وصل اهل درد را ‌ بگذار تا بمحنت هجر تو خو کنند

زین خان کوکلتاش در عالم لفظ و معنی خوش تلاش ست ؎

بیک شب چه عشرت توان کرد با تو ‌ تماشا کنم می‌خورم راز گویم ✣ ✣

زین خان کوکه در وادی نواختن سازهای هندی و دوف و سائر اقسام بی نظیر زمانه بود اگرچه حیثیات دیگر غیر از خط و سواد نداشت اما گاه گاه بیتی از و سر بر میزد ؎

آرام من نمید هد این چرخ کج خرام ‌ تا رشتهٔ مراد بسوزن در آورم

حرف السین المهمله

سابق نامش فریدون ست و دلهای سخن شناسان بکلامش مفتون ؎

هرچه دیدم من ازین دشمن جانے دیدم ‌ غیر دل روز جزا با دگرم کاری نیست

قاصد بخدا آن بت عیار چه میگفت ‌ قربان زبانت تو بگو یار چه میگفت

با آن رخ زیبا که در آئینه نظر کرد ‌ خود نام خدا نام خدا میکند امروز

ساحر مجسم جودت و ذکا منشی غلام مینا از عشیرهٔ مخدوم زادگان کاکوری نواح شهر لکهنو بوده و در حدت طبیعت و رسائی فکر از اقران گوی سبقت ربوده تلمذش مصحفی را سرمایهٔ افتخار و شاگردیش قتیل را راس المال عز و اعتبار طبعی معنی آفرین و ذهنی دقت گزین داشت شاعریش مسلم الثبوت ارباب کمال ست و کلام موزونش همه سحر حلال آن دوست و چه نیکوست ؎

ز باغ رفتی و افسرده شد چمن بی تو ‌ قبای گل شده بر دوش گل کفن بی تو

مراست کنج قفس خوشتر از چمن بی تو ‌ چراغ گور به از شمع انجمن بی تو

گل مزار مرا هر کسے که بو میکرد ‌ ز بس فسرده ولی مردن آرزو میکرد

بسوی قبله کویت دمیکه رو میکرد ‌ بآب دیدهٔ تر مردمک وضو میکرد

ز بیم دشنهٔ تیز تو کلک صورت گر ‌ شبیه را دم تصویر بی گلو میکرد

ز خوشگواری آبیکه خنجرت میداشت ‌ بیک گر لب هر زخم گفتگو میکرد

نه بوستان گل تر چید و آشیانم سوخت ‌ یکی ز سنگدلیهاے باغبان اینست

ساطع ملا ساطع کشمیریست و در اقلیم نظمش رتبهٔ امیری ؎

دل باختهٔ عشقم گفتم غم دنیا را ‌ تصدیع مکش مهمان من خانه کجا دارم

ندانم نقد دل از من که وزدید این قدر دانم — که در درگاه حسنش شانه آویزست گیسوی

سامع نامش ملا محمد احسن ست و سامعه را صلای بسماع کلامش از من ست

چکنم خاطر صیاد عزیزست مرا — ورنه از کشمکش دام به تنگ آمده ام

سامی سعد الملک قزوینی ست و فکرش در معنی آفرینی ست

شد فاش راز عشق من و کار از آن گذشت — کز بیم غیر بر سر آن کو توان گذشت

سبحانی نامش ملا کمال الدین ست و خودش صاحب رای رزین و طبع متین رباعی

در معرکهٔ جهان من شیدائی — چشمی بگشادم از سر بینائی
دیدم که درو نبود بیدار کسی — من نیز بخواب رفتم از تنهائی

رباعی

دوشینه ز سوز گریه در تاب شدم — چندانکه ز پای تا بسر آب شدم
دل از ستم تو سرگذشتی سر کرد — آسوده چنان شدم که در خواب شدم

سپهری میرزا بیگ برادرزادهٔ خواجه سیاست مشهور بخواجه جهان ست و صاحب دیوان ست

دل غریب بکوی بلا گذارے کرد — غریب کوی تو شد بس غریب کاری کرد
از تبسم دفع زهر چشم خون آلود کن — کز نمک سازند شیرین چون بود بادام تلخ
چون لاله جام گیر سپهری بدور شاه — اکنون که گل شگفت و گلستان معطر ست

سجاد سید محمد سجاد خلف سید اکبر علی طبیبی حاذق تجربه کار نیکوست وطن آبا و اجدادش و جای میلادش قصبهٔ موهان از توابع لکهنو باوجود صرف اوقات بمطب شبانه روزی گاه گاهے به نبض گیری سخن موزون می پردازد و برای تفریح طباع سخن طرازان از گلهای مضامین رنگین و فواکه نکات لطیف و شیرین مفرحی دلکشا و معجونی نشاط افزا مرتب میسازد و قانون سخن بدین آهنگ می نوازد ست

حبذا سرور ذیجاه رسول عربے — ای فدایت دل و جان من و امی و ابے

رحم فرما که بعهدت بوجود آمده ام — گرچه شاها تو وجود دو جهان را سببی
بسکه گفتار تو خوش آمده ای شاه عرب — حرف زد با تو خدا هم بزبان عربے
جز دو ابرو شب معراج ندانم قوسین — فرق کم بود از ین نیز بالله و نبے

سحابی اردستانی ابر مطیر طبعش در در افشانی ست

کنون که دل ز تو کندم وفا چه فائده داد — نوازش دل بی مدعا چه فائده داد

سخا سید سخاوت علی از سادات جونپور و جوانمردی خوش فکر ذی علم و شعور بود از وست

گریه از بس گهر اشک بدامانم کرد — در شب وصل تو شرمندهٔ احسانم کرد
بیتو یک چشم زدن دیده بطوفانم داد — انچه دشمن نکند هجر تو با جانم کرد
شمهٔ از گل روی تو به بلبل گفتم — آن تنک حوصله رسوای گلستانم کرد
زلف او بود سخا حاصل سرمایهٔ عمر — شانه آخر ز کفم برد و پریشانم کرد

سرمدی اصفهانی شریف ست چندگاه چوکی نویس اکبر پادشاه بود همراه شریف آملی در بنگاله بخدمتی متعین گردید طبع شعر دارد از وست

تا تیغ ناز آن بت مغرور شد بلند — صد گردن نظارگی از دور شد بلند
می در سر و گل در بغل آئی چو در کاشانه ام — بهر تماشا بشگفد خاشاک محنت خانه ام
تا بر سر کونین نهادیم قدم را — دستی نبود بر دل ما شادی و غم را

سراج مولوی سراج الدین هرچند مولد و مسکنش فرید پور ست مگر اقامت ضلع مرشدآبادش از بد و شعور معمول و دستور در عربی و فارسی وارد و حرف موزون میزند و چراغ نظم بدین و تیره روشن میکند ست

حیران و سراسیمه منم در کویت — امید بدل بسته که بینم رویت
بکشا بیکی عشوه گره از کارم — بربند گلوئی من به بند مویت
من بتو مائل و تو مائل بهمان و فلان — بخیال تو ام و تو بخیال دگرے

سرور

سرور پنڈت بچھی رام لکھنوی از زمرهٔ کشامره ست و نقود خزینهٔ خاطرش جید و سره

بیتو جان بر ابم و ذوق طپیدن باقی ست	یک نفس فرصت و صد ناله کشیدن باقیست

سرور

سرور شیخ مراد علی لکھنوی از تلامذهٔ غلام همدانی مصحفی بود در ۱۲۴۰ هجری ازین دار الشرور بدار السرور رحلت نمود

میکشد بر کشتگان شمشیر کین قاتل چرا	هر که خود بسمل بود می سازدش بسمل چرا
یار پرسید غمم ناله و افغان مددے	رفت از کار زبان دیدهٔ گریان مددے
آشیان در چمن دهر نه بندیم سرور	شاهبازیم و درینجا بشکار آمده ایم
این خط کافر که چون حجاج ظالم پیشه ست	مصحف روی ترا زیر و زبر خواهد نمود
سرور این راز اگر پرسی بپرس از بیدلان ورنه	چه آگاهیست از راز محبت فخر رازی را

سقا

سقا نام درویشی خانی مشرب ست از مریدان شیخ حاجی محمد خیوشانی ست خالی از جذبه نبود پیوسته در کوچهای آگره با شاگردی چند آب بحلق خلق خدا رسانیدی و دران حالت زبان او از اشعار آبدار تر بودی از آگره راه سراندیپ پیش گرفت و در راه سیلان فنا رخت هستی او را در ربود سقی الله ثراه چند دیوان جمع کرده بود هر مرتبه که جذبه بر و غلبه میکرد دیکان یکان را می شست از وست

اساس پارسائی را شکستم تا چه پیش آید	سر بازار رسوائی نشستم تا چه پیش آید
دل دیوانه را سرگشتهٔ روئی تو می بینم	بهر سو بستهٔ زنجیر گیسوے تو می بینم
از گریه شدم غرق بخون جگر امروز	ای دل مده از ناله مرا دردسر امروز
عشق آن گل پیرهن بازم گریبان میکشد	وه که چاک جیبم آخر تا بدامان میکشد

سلطان

سلطان تخلص سلطان قلمرو نکته رانی خدیو اقلیم سخندانی شاهزادهٔ اعظم الدین برادر علاتی شاهزادهٔ بشیر الدین توفیق جگر گوشهٔ سلطان شکر الله ثمرة الفواد سلطان شهید ٹیپو ست سخنش لطیف و کلامش نیکو انچه بگوش رسید نقش صفحه گردید

مژده که بر سر رسید چتر سحاب از هوا	چون خم می شد روان ابر پر آب از هوا

ابر سیه دل رسید لاله لب جو دمید	خاک بیکجا کشید آتش و آب از هوا
دل بهوا در فتد رسم ورع بر فتد	از رخ تو گر فتد طرف نقاب از هوا
از نم نیسان مدان گردم سلطانست آن	بار و اگر در جهان در خوشاب از هوا
بسکه غم تو زدود آینهٔ سینه را	گرد خجل از صفا سینه ام آیینه را
عشق تو ای مه لقا مایهٔ مهرم فزود	مهر تو نگذاشت جا در دل من کینه را
عشق آمد و آزمود ما را	غم بر سر غم فزود ما را
بگداخت دل حزین و از چشم	صد چشمهٔ خون گشود ما را
وا سوخت باده آتش آهنگ	هر خشک و تری که بود ما را
وا شست بآب دیده از دل	هر نقش زیان و سود ما را
آیینهٔ دل چو گشت روشن	حق ز آیینه رخ نمود ما را
مژه بکشود یار و دید مرا	بر سر خار و خس کشید مرا
وا شستم چشم مرهمی از دوست	چشم زخمی ازان رسید مرا
کرد از تیغ جور ای سلطان	شاهد کافرے شهید مرا
ما که خوشیم با غمش با خوشے دگر چه کار	شادی صد هزار دل یک غم آن نگار بس
ز آتش آن روئی روشن آب گلشن می برے	آب گلشن چیست تاب مهر روشن می برے
عمر مانند حباب ست تو هم میدانی	زندگی نقش بر آبست تو هم میدانی
چه دهی تو بمرا از می و نی کاین اسباب	لازم عهد شباب ست تو هم میدانی
طبع من آتش و نظم آب کلام دگران	درخور آتش و آب ست تو هم میدانی

سلطان محمد

سلطان محمد ساکن سبکلی موضعی از قند هار بود و بشهر بداؤن آمد و سیر کنان در اطراف میگشت بدکن رفت و در سالی که چهار پادشاه باتفاق جمعیت نموده ولایت بیجانگر بعد از جنگ عظیم و کارزار صعب فتح نموده و بتخانهٔ مشهور را که کان کفر بود شکستهٔ سلطان محمد دران لشکر بود

غنیمت بسیار گرفته باز گشت و دیگر خبر او منقطع گردید آز وست ؎

زاهد اهر خان بدست سبحه و مسواک نیست — عشق پیدا کن که اینها داخل دراک نیست

چون کنم تشبیه ابرویت بماه نو که من — هر سر موی ز ابرویت هلالی دیده ام

سنائی حکیم ابو المجد مجد الدین غزنوی صاحب حال و قال ست و حدیقه او بر کمالش دال ؎

باز گشتم زانچه گفتم زانکه نیست — در سخن معنی و در معنی سخن

بهر چه از راه وا مانی چه کفر آن حرف چه ایمان — بهر چه از دوست وا مانی چه زشت آن نقش چه زیبا

ناز را رازی بباید همچو درد — چون نداری گرد بد خوئی مگرد

عیب باشد چشم نابینا و باز — زشت باشد روی نازیبا و ناز

آسمانهاست در ولایت جان — کار فرمای آسمان جهان

در ره روح پست و بالاهاست — کوههائی بلند و صحراهاست

سودا نامش ملا علی اکبر ست و سودای شاهدان طبع زاوش معنی رسان را در سر ؎

از چاک دل نظر برخ یار میکنم — سیر چمن ز رخنه دیوار میکنم

سوزنی حکیم شمس الدین محمد سمرقندیست و از سوزن فکرش در اطلس نظم بخیه بندی هزل بر طبعش غالب و بیاوه سرائی غالبا راغب ؎

چار چیز آورده ام یا رب که در گنج تو نیست — نیستی و حاجت و عذر و گناه آورده ام

تا کی ز گردش فلک آبگینه رنگ — بر آبگینه خانه طاعت زنیم سنگ

بر آبگینه سنگ زدن کار ما و ما — تهمت نهیم بر فلک آبگینه رنگ

سیادت غیر میرزا جلال الدین سیادت ست و او را در خوش بیانی بروی زیادت ؎

تا کی کشی آزار پی طبل و علم — سرگشته شوی در طلب خیل و حشم

تا چند چو فانوس خیال از پی هم — گردد بدل تو فیل و اسپ و آدم

سید سید فرید الدین عطاری شطاری گوالیاری از زمرهٔ سادات جعفریه و صوفیهٔ صافیه

و وظیفه خواران سرکار دولتمدار بهوپال ست و سلسلهٔ نسبش را بواسطهٔ شیخ محمد غوث گوالیاری بشیخ فرید الدین عطار انتصال و شیخ عطار را اتباع او احفاد حضرت جعفر صادق سلام الله علیه و علی آبائه الکبار ست در ۱۲۸۶ هجری بشهر بهوپال بر حق پیوست در شعر مضامین صوفیانه چست می بست آز وست ؎

کردی نگهٔ نازه و بردی دل ما را — یکبار نگاه دگر ای جان جند ارا

اسی ترک پری چهره اگر رو بنمائے — بخشم بر خست کشور تاتار و خطا را

عاشقش را غم و شادی دیگر ست — محو وا آتش را نشانی دیگر ست

بوستان بخزان عشق را — برگ و بار و باغبانی دیگر ست

در ره عشقش خرام دیگر ست — سیر این منزل بگام دیگر ست

میکش میخانهٔ تسلیم را — شیشه و صهبا و جام دیگر ست

شهسوار عرصهٔ لاهوت را — مرکب و زین و زمام دیگر ست

سیری خیر آبادی مشا سیری مرغزار سخن بگام اوستادے ؎

اگر چه فاش نگرد و سرت انسیگر دم — ولی ببین که بگردت دلم همی گردد

رقیب تا نبرد پے بوادی وصلت — بجائی پا همه جا سر نهاده می آیم

سیری میرزا محسن جرد باد قانی ست و نکته سنج لاثانی ؎

دل محمود شد اسیر ایاز — کار خود کرد عشق بنده نواز

مسیحا چارهٔ درد محبت را نمیداند — بیارید ای عزیزان بر سر من چشم بیمارے

سیری قاضی فقیهی خوش طبعی بود بهند آمده و بشرف زیارت شیخ اسلام مشرف گردیده در علم عروض و قافیه و معانی نظیر بود و این رباعی از وست رباعی

سیری بحریم جان و دل منزل کن — قطع نظر از صورت آب و گل کن

جز معرفت الله همه هیچ ست همه — بگذر ز همه معرفتی حاصل کن

سیفا حکیم سخن فهم و سخن سراست ؎

مجنون خموش ناقهٔ لیلی بهر قدم　　عرض نیاز او بزبان جرس کند

سیفی میر یادگارست و بسیف سنان خامه و زبان در تسخیر ملک نثر و نظم کارش استوار ؎

عاقبت سر زگریبان تو بیرون آورد　　بوی پیراهن یوسف زجهان گم شده بود

حرف الشین المعجمه

شاکر الهوری شاعر اهل زبانست و معدود در زمرهٔ نغز گفتاران ؎

همچون جرس ز دوری یار یگانه ام　　فریاد خیزد از در و دیوار خانه ام

شاه معروف بملا شاه بدخشی عارفی بود با کمال صاحب وجد و حال بخدمت شاه میر لاهوری قدس سره نیاز و ارادت داشت اشعار عارفانه یادگار گذاشت　رباعی

از بستگی خویش اگر واگردی　　بر وارسی خویش مهیا گردی
واگرد بگرد خویش مانند حباب　　تا واگردی ز خویش دریا گردی

شاه مشهور بشیخ شاه نصرت مجاز شمشیر نگاهش قلمرو معانی مسخر ؎

یک جور را هزار دلیل آورد بعذر　　یارب که دلربای کسی نکته دان مباد

شیون حافظ سید اکبر علی از مردم شاهجهان آباد در فن سخن سرائی اوستادست ؎

کشتهٔ تیغ نگاه تو بخون می غلطید　　جان همی داد و دگر زخم تمنا میکرد
شد بندهٔ کسی که گرفتش به بندگی　　باید بحال زار زلیخا گریستن

شائق محمد جواد خان دهلوی دستگاهش بر هر قسم نظم قوی در اواخر مائهٔ ثانی عشر از هجرت بعهد شاه عالم پادشاه دهلی بوده و از امثال گوی سبقت بوده

بحسن خط خوبت وارسیدم　　خط ناخوان باین خوبی ندیدم
بر وفایم اعتمادش آنقدر حاصل شده ست　　مصلحت بامن کند گر بر جفا مائل شود
نی شکوه از رقیبان نی شکر یار دارم　　کندم چو دل ز دلبر دیگر چه کار دارم

دردلم گرچه ز دست تو هزاران نیش ست　　لیک همچون گل صد برگ بلب خندانم
ربط کدوی باده بطنبور لازم ست　　پیوستگی بهم دو کدو را یکی ببین

شائق خواجه فیض الدین معروف بخواجه حیدر جان ابن خواجه خلیل الله از قاطنین شهر جهانگیر نگر ڈهاکه طبعی موزون داشت و علم تلمذ اسدالله خان غالب می افراشت بست و چهار سال میگذرد که ازین جهان گذران گذشته این یک شعر از و رسیده

همین بس بود خونبها بعد قتلم　　بفرما که از کشتگان من ست این

شاهجهان تخلص جناب معلی القاب نواب شاهجهان بیگم صاحبه رئیسهٔ معظمهٔ الکه ملک بهوپال و حامیهٔ حمی این دار الاقبال ملقب به نائٹ گرانڈ کمانڈر آف دی موسٹ اکزالٹیڈ آرڈر آف دی سٹار آف انڈیاست هر چند تذکرهٔ شمع انجمن بذکر شریفش اقتباس لوامع قبول کرده لیکن بمقتضای ع هو المسک ما کررته یتضوع درین نگارستان سخن پرتوی از آفتاب جمالش و حرفی از کتاب کمالش بزبان خامه سپردن نقش تادیهٔ شکر بعض نعمتهای اوبستن ست درین دور پسین که روسا اقلیم هند غالباً محو نیرنگ تماشای عالم اند و از غایت بدنظمی ممالک و دوری از علم و داد خلاف آوم ذات گرامیش سراپای عدل ست و قیافهٔ التقوی و فضل در ۱۲۵۴ هجری متولد شد و اولاً در ۱۲۶۰ و ثانیاً در ۱۲۸۵ صدر نشین ریاست شد و در ۱۲۷۱ هجری سنت عقد با والد ماجد بجا آورد و در ۱۲۸۹ بمقام ممبئی درجهٔ نائٹی و تمغهٔ اسٹار با نشان شاهی یافت و در ۱۲۹۲ تمغهٔ جدید در دار الامارهٔ کلکته از شاهزادهٔ ویلز ستاند این گزارش پیرا نیز درین هر دو سفر همراه بود نسب ایشان افغان میرازی خیل ست جد اعلای این ریاست امیر دوست محمد خان در ۱۱۲۰ هجری وارد این الکه شد و بلدهٔ بهوپال را دار الامارهٔ گردانید این شهر نوآباد از اقلیم دوم ملک هندست طولش یکصد و یازده درجه و عرض بست و سه درجه یمن و تهامه و مکه در ابتدای این اقلیم و مدینه قریب بوسط اوست غایت طول نهار درینجا سیزده و نیم ساعت و ربع باشد و گونه مردمش میان سواد و سمره گویند بانی نخستین او راجه بهوج والی اوجین معاصر آنحضرت صلی الله علیه و آله وسلم

بود بهندی برآنگیر این شهر بست بموج پالش میخوانند جیم از کثرت استعمال فرو افتاد بهوپال شد
پال در هندی آنگیر را گویند انگیر اینجا در طول چهار نیم میل و در عرض یکنیم میل باشد این
خطه بر حد گونڈوانه صوبه مالوه واقع شده قلعه سنگین دارد و بحسب شمار ۱۲۶۱ اعسه هزار
و چهار صد و یه آباد و هفصد و چهار قریه کم آباد داشت امروز اکثری ازان آباد گردید شهر خاص
جای ماند و بود شصت هزار تن ست و محاصل یکساله او زیاده بر بیست لک روپیه شرقی او بلده
ساگر و جنوبی هوشنگ آباد و غربی ریاست اندور و شمالی علاقه گوالیار ست بنای این دولت
از عهد بهادر شاه بن اورنگ زیب بوده و تا امروز عمر ریاست یکصد و هفتاد و سه سال میشود
امروز بتوجه و قدر شناسی رئیسه معظمه دام ظلها اینجا مجمع اهل کمال از هر علم و فن ست که مثل آن
بیش ازین نشان نمید هند و در زمان مستقبل امید ندارند تا مرضی حق سبحانه و تعالی درین میان
چیست و بلدهٔ قنوج که موطن والد ماجد باشد حالش در کتاب حجج الکرامه بتفصیل مرقوم ست
ملخصش آنکه مجدالدین فیروز آبادی منجمله بلاد هند و بلده را در کتاب قاموس ذکر کرده یکی دهلی دیگر
قنوج و ابوالفدا در مختصر خود بذکرش پرداخته عمران او از عهد قابیل اولاً و از زمان حام بن نوح
ثانیاً نشان میدهند و گویند که از مؤتفکات ست سرزمینش در اقلیم سوم واقع شده طول او
یکصد و پانزده درجه و پانزده دقیقه و عرض بست و شش درجه و پنجاه و نه دقیقه ست بیت المقدس
و شام و فلسطین وغیره نیز ازهمین اقلیم سوم اند و این اقلیم بعد اقلیم چهارم اعدل اقالیم ست و بالجمله
چنانکه پدر والاقدر از خاک پاک قنوج ست این بی هنر را مولد و مسکن بلدهٔ بهوپال ست که محل ریاست
جناب رئیسهٔ معظمه موصوفه باشد خصّها الله بالاقبال و هرچند شعر و شاعری دون رتبهٔ والای
اوست که خود فرصت این افکار فضولش در شغل مهمات مملکت و فصل خصومات نیست و وظیفهٔ
لیل و نهار و قیام بصلوة و صیام و قرارت کلام ملک علام و عدل و داد جمهور انام و احسان و
انعام بر هر نزدیک و دور علاوه بر آنست اما بمجالست والد ماجد مدظله و برکات مرافقت ایشان
بنابر توجه بمطالعهٔ کتب تواریخ و اسفار دینیه و وجود موزونیت جبلی احیاناً بسخن سنجی میگراید و گوهر

معنی نایاب را در رشتهٔ نظم با آب و تاب میکشد این چند اشعه از آفتاب عالمتاب طبع وقاد
و ذهن خداداد اوست ؎

افتاد بخاکم گذر آن سرو روان را　　من مرده خوشم زیست مبارک دگران را
گر پهلوی این جمع با آتشکده ماند　　دل با دهمند رصفت آتش نفسان را
ای چرخ چه کردی بسلیمان و سکندر　　کز تو هوس عیش بود شاهجهان را
دیگر که کند در ره وحشت سفر ما　　برخیز تو ای خار ره از رهگذر ما
دست ازل آن روز که شمشیر تو میساخت　　بگذاشت سر سنگ فسان جگر ما
وقت شرر افشانی آه آمده یارم　　برقی بدر خشید ز جیب شرر ما
رخ تافته گیسوی سیه تاب نماید　　شب جا نگه روز بزاید سحر ما
رستیم شجروار بگلزار امارت　　غیر از کرم وجود نباشد ثمر ما
ای شاهجهان مطلع اشعار تو بود　　خورشید نبفتند بسلک گهر ما
هر کو نشست درین راه نه آسان برخاست　　در ره یار نشستیم که نتوان برخاست
تا زخم من لبی نمک شاید آرزو　　کس پیش بنده نام نمکدان نمی برد
در بهار تا و رسی گل و ریحان بخاک من　　ای دوست گل کسی بگلستان نمی برد
آتش نالهٔ در دم چمن باقی باد　　حیف گر نالهٔ من یاد نگیری بلبل
گرچه این نغمهٔ آزادئی تو نیز خوش ست　　لیک خوشتر بود آهنگ صفیری بلبل

شاب حاجی محمد حسین شابی بود باذیب و زین ؎

بتمکینی روان سوی من غمناک میگردد　　که تا آید ببالین استخوانم خاک میگردد

شجاع شجاع الدین محمود اصفهانی اشجع معرکهٔ شیوا بیانی ست ؎

نیست رشکم گرچه می بینند در رویش بسی　　کانچه من می بینم از رویش نمی بیند کسی

شرر نامش میر کاظم ست و مضامین گرم را ناظم ؎

نمیخواهد دلم زخمی که با مرهم بود کارش   من و آسایش درد یکه از درمان بود عارش

شرف مولانا شرف الدین کرمانی اگر بکلامش وارسی معنی شرفش دانی ؎

نخواهم بگذرد سوی چمن باد از سر کویش   مبادا بوی او گیرد گل و غیری کند بویش

شرقی ملا شرقی قزوینی دلش شرق مهر رنگینی ست ؎

آزردگی اهل وفا پیش تو سهل ست   باید که دل بوالهوس آزرده نباشد
بیمار ترا کار رسیده ست بجائی   کز مردن او هیچکس آزرده نباشد

شریف میرزا شریف طهرانی قدرشناس شرافت معانی ست ؎

چشم یعقوب بره چشم زلیخا در پی   نکهت مصر درین بادیه سرگردانست
دل عبث لب بشکوه وا نکند   شیشه تا نشکنند صدا نکند

شریف مولوی سید شریف حسن ابن مولوی نظام الدین مسقط الراسش دهلی و مقطع الانفاسش فرخ آباد ست در وظیفه خواران نواب رئیس آنجا معدود بود و بموزونی طبیعت ببعض احیان اشتغال بنظم اشعار هم می نمود و برادر کهترش شریف حسین منصب قضا ابلدهٔ بهوپال داشت از شرائف نتائج طبع اوست

برق یا صبح تجلی یا رخ زیباست این   ماه یا مهر درخشان یا ید بیضاست این
روز من یا شام هجر قیس یا گیسوی تو   یا سواد زلف لیلی یا شب یلداست این
مشتری یا زهره یا ماهست یا خور یا سحر   آینه یا لوح سیمین ست یا سیماست این
چشم سوزن یا گره یا نقطهٔ شک یا دهن   یا معما یا عدم یا رمز ناپیداست این
فتنه یا تیغ کشیده یا قیامت یا بلا   یا نهال گلشن جان یا قد رعناست این

شریفی بلخی در طب و موسیقی استعداد کامل و بمدح سلاطین بدخشان سرمایهٔ معیشت سیر حاصل داشت ؎

از بسکه سینه تنگم از فغان پرست   گر تا بروز حشر بنالم همان پرست

شریفی تبریزی غالباً غیر شریف تبریزی ست نقود دار العیار ذهنش اشرفی از دهی

ابریزی ست ؎

گذشتم از سر و گفتم نیازم اینقدر ست   کشید پا ز من و گفت نازم اینقدر ست
کی غم عاشق ز سیر باغ و صحرا میرود   عشق تا با اوست غم با اوست هر جا میرود
ز گردون مرگ میخواهم حیاتم میدهد آری   فلک بسیار زین سان لطفهای بی محل ارد
گستاخ مگذر از سر خاک من ای رقیب   دارم هنوز شعلهٔ آهی که داشتم

شهابی ملا عبد الله قزوینی شهب سما فکرش را کرامت دلنشینی ست ؎

در آرزوی تو شوقم نگر که در شب هجران   اجل بکار خود و من در انتظار تو بودم

شعیب ملا شعیب خوانساری ست و بمائدهٔ شیرین گفتارش خوانسامانی و خوان سالاری ؎

با هر که حرف دوستی اظهار میکنم   خوابیده دشمنی ست که بیدار میکنم

شغف آغا عبد الله قمی مشغوف حسن کلام ست و نظمش دلفریب خواص و عوام ؎

بوصل یار رساندی مرا و حیرانم   که این بکار تو ای آسمان نمی ماند

شکیبی ابی ست و در زمرهٔ شکیبیانش سرفرازی ؎

دارم دلی که دارد هر ذره اش هوائی   چون خرقهٔ گدایان هر پاره از جائی

شمس خواجه شمس الدین جوینی فاضل اجل ست بر هر گونه اشعار قادر از قصیده و رباعی و غزل ؎

یا ترا من وفا بیاموزم   یا ز تو من جفا بیاموزم
یا وفا یا جفا ازین دو یکی   یا بیاموز یا بیاموزم

شمس قاضی شمس الدین طبسی خراسانی از علمای عهد سلطان سعید بایسنغر و مشمول عواطف سلطانی بوده ؎

از شرم خط غالیه بوی تو فتاده ست   در وادی غم با جگر سوخته آهو
آن زلف شب آسا و رخ روز نمایت   چون عنبر و کافور بهم ساخته هر دو
جانان دل محزون مرا چند برآری   زنجیر کشان تا بسر طاق دو ابرو

از زلف سیاه تو مگر شد گره باز   کز مشک برآورده فلک تعبیه هر سو

شمس میرزا ضیاء الدین گیلانی استعدادش در علوم متداوله علاوه زباندانی ست در ۱۲۶۹ هجری برای تنزه وارد بهوپال گردید بعد زمانی از انجا رخت بجانبی دیگر کشید آز وست ؎

اگر آن ماه کنعانی کشاید روی زیبا را   نهد بر جان این عالم دو صد شور زلیخا را
اگر از بهر جان بخشی کشائی لعل جان بخشت   بیک گفتن خجل سازی دم قدس مسیحا را
ندیده اندرین عالم کسی خورشید و شب باهم   بخورشید رخت دیدم عیان زلف چلیپا را
چنان شد شمس گیلانی کنون فانی ز عشق تو   که نتوان گفت از عشقش دگر مجنون و لیلی را

شمسی شمس سماء معنی پروری ست و نیر برج سخنوری ؎

چشمان من برویت در عاشقی چنانند   کز رشک یکدگر را دیدن نمی توانند

شمسی بغدادی ست دره ... و شنی طبعش بکمال روشن سوادی ؎

زان دهان و زان میان بوس و کنار آرزوست   نیست چیزی درمیان و صد هزارم آرزوست

شورش مولوی مسیح الدین ابن مولوی محمد ناظم خان بهادر صدر الصدور جهانگیر نگر ڈهاکه جوانی خوش وضع موزون طبع بود اصلاح نظم بمشوره حکیم رامپوری می نمود در عین جوانی از دار فانی بعالم جاودانی رخت کشید این دو بیت از کلام رنگینش بگوش رسید ؎

در دل از ضبط نفس صد شعله رقصان کرده ایم   ما ز صرصر خانهٔ خود را چراغان کرده ایم
دیدهٔ ماهست صد طوفان آفت در بغل   خنده بر گریهٔ ابر بهاران کرده ایم

شوق عنایت الله فریدآبادی همه تن شوق بکمال خوش خلقی و نیک نهادی ست ؎

ز ضبط ناله نیارم بلب ولی ترسم   کز اهل درد نیارند در شمار مرا

شوکتی محمد ابراهیم اصفهانی طرز گفتارش را شوکت فرمان خاقانی ست ؎

ز پارهٔ دل من هیچ گوشه خالی نیست   کدام سنگدل این شیشه بر زمین زده ست

شهاب شهاب الدین احمد بخاری شعلهٔ آوازش در گداز دلها شهاب ناری ست ؎

بناگوش تو ای ترک سمن سیمای سیمین تن   سمن را خاک زد در چشم و گل را چاک پیراهن

شهید تخلص مولوی حفیظ الدین احمد ابن سید نجم الدین برادر عمه زاد مولوی عبد الغفور خان بهادر نساخ مولدش راجه پور در ضلع فریدنگر و دار الاماره کلکته منشاءش و مکسب علم و هنر بحسن اصلاح حکیم نرائن رند دهلوی شاهد سخن بر کرسی نظم جلوه گر میساخت و طرح دیوانی می انداخت وقتی که بخاک مشهد خفت مسوداتش از دست برد زمانه بتاراج رفت این سه بیت از وی یادگار مانده ؎

از گریهٔ خود دسته بدهم سلک گهر را   در زمزمه آرم ز سخن مرغ سحر را
باز آئی شهید از غم کلکته چه کاهی   کالبش خور مقسوم کشد لغو بشر را
از نظم جهانگیر خود آراسته میکن   چون شاه جهانگیر جهانگیر نگر را

شیدا مولوی ابو الحسن وطنش فریدآباد ست مردیست نیکو سرشت از قید خود نمائی آزاد در اشعار گاهی شیدا و گاهی حسن و امینماید و چنین میسراید ؎

رفتم بطوف کعبه و افتادم اندر میکده   شوق تو از جائی مرا آورد در جائی دگر
قدر سرمستی لعل تو حسن میداند   جرعهٔ چند بکام کن و احسانی چند

شیدا میرزا رمضان بیگ دهلوی شیدای عروض و آشنای قافیه و روی ست ؎

با خضر احتیاج نیفتد براه ما   جز عشق نیست پیر طریقت پناه ما

شیرین تخلص رضیه سلطان بیگم دختر سلطان شمس الدین التمش کلامش لطیف و دلکش ست ؎

نادیده رخش چو مردم چشم   کردیم درون دیده جایش
من نام ترا شنیده میدارم دوست   نادیده ترا چو دیده میدارم دوست

شیری از ده کولوال ست فطرتی بس عالی و وضعی هموار داشت کسب حیثیت در خدمت مولانا یحیی کرده و در وادی قصیده و قطعه گوئی گوی سبقت از اقران ربوده و دست فصاحت دیگران بسته و مهر سکوت بر دهان ناطقهٔ ایشان نهاده از وست ؎

چنان فریفته شد دل جمال سلمی را — که با دل ست بد گشتگی تسلی را
دران ولی که تو‌ئی یاد دیگری کردن — درون کعبه پرستیدن ست عزی را
بستم بنامه تار سفید و اشارت ست — کز دوریی تو در رگ جان خون نمانده ست

حرف الصاد المهمله

صابر میرزا قادر بخش دهلوی از خاندان شاهی ست و بر نظم سخن قدرتش کماهی ست

رنجد ز نالهٔ تو دل نازک حبیب — صابر خموش باش چه فریاد میکنی

صاحب فصیح الدین استرآبادیست و زبانش فصاحت و بلاغت را منادی ست

دوستان تاکی بکویش منعم از رفتن کنید — ترک رفتن چون نخواهم کرد ترک من کنید

صادق نامش حاجی محمد صادق ست و طبع روشن او پرتوی از صبح صادق ست

در خانهٔ شکسته نگیرد کسی قرار — ترسم که رفته رفته غم از دل برون شود
چه شد گر غیر جا در بزم آن پیمان شکن دارد — دو روزی دیگر آن بیچاره هم احوال من دارد
ز کویت می برد امروز فردا غیرت عشقم — اگرچه زندگانی بی‌تو دشوار ست میدانم

صبائی ملا صبائی ست و انفاس مشک بیزش نسیم دلکشائی ست

گیرم که رود قاصد من سوی دیارش — با او که دهد نامهٔ و پیغام که گوید
از شرم ابروان مه من هلال عید — خود را چنان نمود که کس دید و کس ندید

صبحی ملائی از قاطنان کشمیر بود و بصباحت بیان بر معاصران می افزود

چه پنهان گفت پیغام تو در گوش شنید نها — که بر پائی شنیدنها فتد از شوق دیدنها

صبوحی هروی صبوحی کش مصطبهٔ طرز نوی ست

ضعف غالب شده از ناله فرو ماند دلم — دگر از حال من او را که خبر خواهد کرد
زیر لب دشنام ای نامهربان دادی مرا — کشته بودی از تغافل باز جان دادی مرا

صدر شیخ صدر الدین نیشاپوری صدر نشین دیوان تفوه نکات معنوی و صوریست قطعه

گر صحبت روزگار دست و زبان زینهار — دست درازی مجو چیره زبانی مکن
با همه عالم خلاف با همه کس از گزاف — هرچه ندانی مگو هرچه توانی مکن

صدیق با صداقت و صفا رتبهٔ کلامش والا است

عرق نشسته ز بیم بر رخ نگوی تراند — نه من مریج که میخواهم آبروی ترا

صغیری دهلی ست صغیر دلکش او صلا و جرعی ست

ز پیام من جوابی نشنیده قاصد آمد — به همین تسلی که ندیده نام خود نوشتم

صفیری قزوینی بلبل گلبن معنی آفرینی ست

چاره مرگ ست که این حیله بیمار شد — تنوان کشتمش آورد بکاشانهٔ خویش

صلحی مازندرانی ست و سخن طرازیش بکمال اصلاح الفاظ و معانی ست

صلحی ترا گر طاقت روز وصال نیست — در حیرتم که در شب هجران چه میکنی

صوفی ملا محمد غیر صوفی چغتائی ست صفا کیشان صومعه دماغش را عالی تماشا نیست

چه سود زینکه عتاب تو خنده آلود ست — که زهر کار گر ست ار چه در شکر باشد

صیرفی قاسم همدانی ست و صراف کیسهٔ بازار معانی

غنچه نگذاشت کارام دل بلبل کند — تا نه غبار امروز گل را سخت بیچاره چیل
جائیکه تو با کسی نشینی — کس با دگری چرا نشیند

صیقلی یزدی صیقل گر آئینه هوشمندی و بخردی ست

روز وصال مدعی از صبح شب نمیرسد — سیر ستاره را چه شد گردش روزگار کو

حرف الضاد المعجمه

ضمیر تخلص پندت نرائن داس دهلوی است در ابیات بجا رش مضامین لطیفه منطوی است

صد شیشهٔ شراب به بزم طرب شکست — دلها ز دست محتسب بی ادب شکست
مستی چشم کی بسر خوشی باده سیکه — نشهٔ آن بت میخوار دو بالا افتاد

تو وشوخی و تبسم بهزار ناز کردن — من و عجز و جان فشانی ز سر نیاز کردن

چو خمار زور آرد چه خوش ست سوی ساقی — پی جام باده دستی بهوس دراز کردن

ضیا ضیاء الدین محمد صابری ضیاء طبع روشنش در شبستان ابیات معروف روشنگری ست

نه از ناز ست اگر حرفش بلب پر آشنا گردد — سخن را دل نمیخواهد کز ان لبها جدا گردد

ضیائی اردبیلی ست و رای بیضا ضیا وی مخجل ضیای بیضای چرخ نیلی ست

خوش آنساعت که آید ترک من شمشیر کین با او — رقیبان جمله بگریزند و من مانم همین با او

ضیغم حافظ اکرام احمد خلف حافظ قطب الدین در اخلاف هادی مسالک خداداتی مقرب حضرت سبحانی مجدد الف ثانی قدس سره معدود و تلمیذ و داماد شاه رؤف احمد رافت بود زاد و بومش رام پور ست و سیر و سیاحتش دور و دراز در اکثر فنون ماهر و بر نظم عربی و فارسی و اردو و ترکی و پنجابی و ناگری و پشتو قادر ست آزادانه زندگانی می نمود و مقید مذهبی نبود در ۱۲۶۶ هجری بضلع بریسال مبتلای پنجه ضیغم اجل گشت و ازین واقعه نامرضی غم بسیار بر دلها گذشت دفتر کلامش در جزودان عدم بپیچید و جز این یک بیتش سامعه نواز نگردید

پیمانه و مل ساقی و گل همنفس ما — آسایش جان بازوی مرغ هوس ما

حرف الطاء المهمله

طالب مشهور به بابا طالب الفاظ و کلماتش مکمن لطائف معانی و شرائف مطالب ست

ربا عی

زهرم بفراق خود چشانی که چه شد — خونریزی و آستین فشانی که چه شد

ای غافل از آنکه تیغ هجر تو چه کرد — خاکم بفشار تا چه دانی که چه شد

طالعی یزدی خوش خط نستعلیق نویس بود قدری طالب العلمی داشته در اگره صحافی میکرد آزوست

ساقیا چند توان خورد غم عالم را — باده پیش آر که بیرون کنم از دل غم را

بغیر خود ترا ای نازنین همدم نمیخواهم — ترا میخواهم و غیر ترا در عالم نمیخواهم

گر بصد درد دل از من سخنی گوش کند — بشنود قول غرض گوی و فراموش کند

ربا عی

زاهد بصلاح و زهد خود مے نازد — عاشق بر دوست نقد جان می بازد

دارند امید نظر این هر دو ز دوست — تا دوست بسوی که نظر اندازد

طارم ملا علی محدث برادر ملا صادق علم حدیث در عربستان تحصیل کرده بغایت متقی و پرهیزگار بود دو بار بهند آمد و در ۱۰۸۹ه بجوار رحمت ایزدی پیوست بموافقت سلیقه طبیعت شوخ را بنظم اشعار کار میفرمود ست

تن خاکی چنان افسرده شد از داغ هجرانم — رود بیرون چو گرد از جامه گر دامن بر افشانم

درون روضه جان قامتت نهال من ست — نهال قد تو نازک تر از خیال من ست

در میان مردمان چون نیست ما را اعتبار — همچو اشک خویش میخواهیم از مردم کنار

طاهر بخوبی درین فن ماهر ست و غیر مشهدی و اصفهانی و بخاری و هروی و دیگر مشاهیر از طواهر ست

من آن صیدم که خون خویشتن را در قفس ریزم — بر دگر پیش صیادم کسے نام رهائی را

طاهر هروی ست و از اوستادی صنعت وی زمین اشعارش گرو ست

گفتم به ازین فکر من بی دل و دین کن — در خنده شد و گفت که فکری به ازین کن

طاهر نامش محمد طاهر ست و کلام پاکیزه اش طاهر از عیوب باطن و ظاهر ست

در حضور غیر با من اینهمه دشنام چیست — ای بقربان تو من این لطف بی هنگام چیست

طبعی آقا قزوینی ست و در گلزار طبعش بهار رنگینی ست

نمیدهم بنگه رخصت نظاره یار — درین زمانه بچشم خود اعتمادی نیست

تنها بدیده می نتوان داد گریه داد — چون ابر باید از همه اعضا گریستن

طبیب تخلص ناشی میرزا عبد الباقی اصفهانیست در حفظ شان احکام الفاظ و معانی ست ؎

منم که روز ازل از من آسمان و زمین | محبت تو پذیرفت و همدل بر داشت

طبیب میرزا عندلیب در حفظ صحت کلام حاذق لبیب ست ؎

گر بعیش حرم عیش ساغر زده ام | صد شعله بخون دیده گاهی زده ام

چون دست سبوی باده ماند بخیالی | دستی که ز هجران تو بر سر زده ام

طرزی شیرازیست و طرز شعرش پسندیده در سخن طرازی سحر ساز ست ؎

بحمد الله بزنگی گشته شمشیر او گشتم | که فردا محشر فردا می قیامت صد شهید از من

طلحه مروزیست و با ستماع نالهای فرهادانگیزش لب بدندان گزی ست ؎

چون بجز کمر بست بجنگ دل من | در دامن صبر و پید چنگ دل من

هان تا چکنی تو با من ای صبر از آنکه | در گردن تست نام و ننگ دل من

حرف الظاء المعجمه

ظفر تخلص اورنگ نشین اقلیم سخنوری فرمانروای کشور زبان آوری خاتم سلاطین تیموریه گورکانی متمم مملکت نامی هندوستانی ابو الظفر سراج الدین بهادر شاه پادشاه زینت بخش ارک معلی مینو سواد شاهجهان آباد که در ایام غدر رهند فتنه باغیه عساکر انگریزی اور ابسلطنت برداشته و بسرای هند بعد ظفر بر بغات بر ظفر دست یافته خود بدولتش را در سنه ۱۲۷۴ هجری برنگون فرستاد و وی از انجا در سال یکهزار و دو صد و هفتاد و نهم از هجرت بصوب ثواب جنت الماوی انتهاض فرمود و عالمی را بفراق دائمی خود متالم و متحسر نمود اجلسه الله علی اسرة الجنان و توجه بتیجان الرحمة والرضوان شاه ظفر و شتاگاه طبعی موزون داشت و فرق اعتبار شیخ ابراهیم ذوق دهلوی بمشوره نظم باوی بکیوان افراشت در هر دو زبان اردو و فارسی لآلی آبدار می سفت و بحکم کلام الملوک ملوک الکلام هرچه میگفت نیکو میگفت دیوان اردوی او در چهار مجلد مطبوع گردیده مگر کلام دری او هنوز لباس طبع نپوشیده من کلامه ؎

بتی سرکشی کافری کجکلاه | برخ آفتابی برخسار ماهی

معطر کن مغز جان دو عالم | بعنبر فشانی زلف سیاهی

بهر گام در راه مهر و محبت | دو دیده بدنبال او و اد خواهی

نه در خاکساری چو من بینوائی | نه در ناز و تمکین چو او پادشاهی

برم تحفه پیش او از کجا من | نه در دیده اشکی نه در سینه آهی

فگند از سر لطف آن شاه خوبان | ظفر بر من بی بضاعت نگاهی

ظهوری شیرازیست و حسن کلامش را جمال ظهور از روح بی نیازی ست ؎

هر زمان گوئی که از کویم برو جای دگر | جان من جائی دگر می باید و پای دگر

ظهیر الدین لاهجی ظهیر موزونان سخن در معارک نکته سنجی ست ؎

نیافتم که سر رشته در کجا بند ست | که آه من بکشیدن نمی شود آخر

حرف العین المهمله

عابد شیخ محمد عابد انصاری متوطن شاهجهان آباد ست و شاعری سلیقه شعار و خوش خلق و نیکو نهاد ست ؎

ببزم وصل دوش از دیدنت سیر چمن کردم | ترا در بر کشیدم یوسفی در پیرهن کردم

عاجز میرزا محمد سبزواریست و با وجود سرفرازی بدیهیم سخن طرازی از لباس تفاخر عاری در عهد امجد علی شاه ثریا جاه در لکهنو ملازم رکاب انجم الدوله بهادر میر آتش شاهی بود و بعد تسلط انگریزی بر آنملک و نهضت واجد علی شاه خلف الرشید امجد علی شاه بن محمد علی شاه جانب کلکته از نزهت آباد لکهنو به سبزوار وطن خودش عود نمود ست ؎

این طرفه پسر بین که ز گل پیرهن استش | میگون لب و رخسار قمر سیم تن استش

آن کاکل مشکین که فتاده ست بدوشش | صد همچو من دل شده در هر شکن استش

از خوبی و از ناز کی او نتوان گفت | صد یوسف و یعقوب بچاه ذقن استش

از هجر رخت روز و شبان عاجز و محزون   مجنون صفت و دور بدر و بی وطن استش

عارف شیخ بایزید بخاری ست و برای معرفت محاسن شاعری اشعارش در آیینه داری ه

برابروی نهادم دل که در دین شکستم شد   بمحرابی شدم مایل که طاعت شد گناه انجا

ز جور و کینه هر چیزیکه میگویند ازو آید   همین آیین مهر و رسم دلدارے نمی آید

نمی آید ز روی ناز سویم یار ای عارف   وگر آید چنان آید که پندارے نمی آید

عارف میر حسین لاهوری ست و در فن نظم معروف به برگزیده طرزی می پسندیده وطوری ه

چون نقش قدم بر سر کوی تو نشستم   چندانکه مرا خاک درت جزو بدن شد

چه شد عهدیکه با من بسته بودے   مرا یاد و ترا باشد فراموش

چون مهر رخ دوست بمن سایه فگن شد   من دشمن دل گشتم و دل دشمن من شد

عارف درویش مردی بود صفاکیش ه

دران روز یکه آمد ماه من از بندگی بیرون   چسان آمد زلیخا یا رب از شرمندگی بیرون

عارف یزدی ست و مضامین معرفت آگینش مبرا از ابتذال و دزدی ه

مرا جان دادن از شوق تو آسان   ولے نادیدن روی تو مشکل

عارفی شیرازی ست و عرفان نکات شعری را طبعش هدمے و دمسازے ه

هر سنگ کز برای تو ام دشمنان زنند   بر دارم و تحفه بر دوستان برم

عارفی هروی منظومه مقاوله گوی و چوگان وی معروف ست و سنجیده گوئی موصوف

در همان مثنوی بتوصیف اسپ چوگانی می پوید و چنین میگوید ه

چون گوی سپهر گرد نستے   میدان میدان چو گوی جستے

هر بار که در عرق شدی غرق   باران بودی و در میان برق

بگریخته آذر از سم او   آویخته صرصر از دم او

عاری قلندری بصفاهانی ست و کلامش عاری از تکلف و تصنع و الفاظ و معانی ش

روز جزا اگر تو نیائے برابرم   آهی کشم که دود ز محشر بر آورم

عاشقی حسین علیخان ابن آغا علیخان از مردم عظیم آباد و رؤسای آن مکان نزهت نشان ست

نشتر غم تذکرهٔ شعراء ما تاخر و ما تقدم بکمال بسط یادگار اوست و سخنش نیکوست ه

عاشقی همچو لاله از دنیا   با دل داغدار آمد و رفت

عالم هروی ست و علمش بر دقائق شاعری محتوے ه

گمان آن دهان مشکل خیال آن میان مشکل   میان این و آن مشکل مرا افتاد مشکلها

عالمی جردی آمش وارا ب ست و از جداول علمش باغ سخن سیراب ه

داری هوس که غیر برای تو جان دهد   آه این چه آرزوست مگر مرده ایم ما

آمد آن مه ز سفر جانب سرگشتهٔ خویش   آمد ایمم عجب از طالع برگشتهٔ خویش

عالی مولوی امیر علی دهلوی ست و صاحب ذهن مستقیم و طبع مستوی ه

شکایتی چکنم از بتان که خود دل من   همیشه دشمن جان ست در کنار مرا

عامی نهاوندی ست و در بر طبعزادگانش علی العموم خلعت دل پسندی ه

مشبکی چو دل من دگر نخواهد یافت   اگر خدنگ تو آفاق را کند غربال

عباس شاه عباس ماضی اول اورنگ آرای مملکت ایران و خسرو عجم خوش بیانی ست و غیر

نور العین شمع انجمن که آن شاه عباس ثانی ست ه

دستی که در پیالهٔ حسنت شراب ریخت   دردی که ماند در قدح آفتاب ریخت

هرکس برای خود سر زلفی گرفته ست   زنجیر ازان کم ست که دیوانه بر شده ست

عبائی عبای الفاظش دلبران معانی را قبای زیبائی ست ه

ز بلاک نیست ما کم غم آن کند بلا کم   که به بیم و بکام دگران گذارم او را

هر شب کنم اندیشه تا دل ز تو بر گیرم   چون صبح شود روشن مهر تو ز سر گیرم

عبدالحمید حسینان خیالاتش سراپا زیب و زین اند ه

بزمت گرمی آیم ز ازاغیار می ترسم زخوی نازکت بیتر سم و بسیار می ترسم

عبدالمولی اصفهانی ست و مدادش سرمهٔ دیدهٔ موالی نجید و بیانش

چنین که تکیه بدستار یار دارد گل دگر بجا سرو برگ جسا دارد گل

عجز من و غرور تو شد آشنا بهم رسم نو یست الفت شاه و گدا بهم

رباعی

آسان بر آن نگاه نتوان رفتن بی دیدهٔ اشکبار نتوان رفتن

گردیست میان ما و جانان هستی تا ننشیند غبار نتوان رفتن

عبدالواسع جبلی غرجستانی از شعرای متقدم ست و در توسیع دائره صنائع و بدائع لفظی و معنوی در نظم بر دیگران اقدم شاهدان مضامین عرب و عجم بخلاع فاخرهٔ الفاظش سرفراز و محسنات تازی و فارسی را بر طبعش ناز قصاید غرای او مشهورند و در اسفار قدیمه و جدیده مسطور ست

در میکده رفتیم و دل و خرقه و سوگند دادیم و نهادیم و شکستیم دگر بار

تا کرده ام بلالهٔ سیراب تو نگاه تا کرده ام بنرگس پرخواب تو نظر

گاهی چو لاله ام ز وصالت شگفته روی گاهی چو نرگسم ز فراقت فگنده سر

عبدالوهاب معموری ست و بفیض وهاب بی منت دلش معمور از مطالب معنوی و صوری ست

پس از عمری که شب درخواب پهلوی تو جا کردم ز پیش دیده ام غایب شدی تا چشم وا کردم

از آن قلاش در میخانه میخواهم درون آیم که خود را هن می گردانم و بیخود برون آیم

عاکفی از شعرای گیلان ست در هیئت و نجوم مهارت داشته گاهی زبان بشعر میکشود

ای دل همه اسباب جهان خواسته گیر باغ طربت بسبزه آراسته گیر

انگاه بران سبزه شبی چون شبنم بنشسته و بامداد برخاسته گیر

عبدالمولی

عبدالواسع

عبدالوهاب

عاکفی

عبیدی

عبیدی نامش عبید الله فرزند امین الدین احمد ست نسبش بشیخ شهاب الدین سهروردی می پیوند و و درین عهد مدرسهٔ جهانگیر نگر ڈهاکه باهتمام رای رزینش نقش هر گونه ترقی می بندد مولدش در قصبهٔ جیتوا مضاف بشهر میدنی پور ششم جمادی الاخره سنه الف و مائتین و خمسین از هجرت سید المرسلین اتفاق افتاد بعد سن تمیز بشوق کسب کمال رو بکلکته نهاد بجودت طبع و رسائی ذهنی که داشت در اندک فرصتی از هر علم حظی وافی بر داشت و در بعض علوم کتب و رسائل نگاشت از معاینهٔ تصانیفش مثل طراز الازهار فی سیر الفلاسفة الکبار و تشحیذ الادراک فی حقیقة حرکة الارض و وجود الافلاک و درایة الادب فی لسان العرب والمناهل الصافیه فی مسائل جغرافیه بر مبلغ شان علمش توان رسید و بمطالعهٔ جرائد نثر و سفائن نظمش باید دید که زمین شعرش آسمان پیوند و کرسی نثرش عرشی ست بلند و لله دره

الهی کو ز خدا غیر خدا را طلبد خار از گل طلبد خسته ز خرما طلبد

تا بخورشید رخت دیده بدوزد گستاخ دل دیدار طلب دیدهٔ حربا طلبد

کو رخ یوسف من بیند و نظمم شنود هر کرا دل کف موسی دم عیسی طلبد

از پی خویش عبیدی دل شبها بسر شک سر شوریده ز سودا دل شیدا طلبد

بوسیدن پای سگش دارد لب من آرزو مس کردن خاک درش دارد جبینم ملتمس

جز در غم آن ماه رو لغوست اگر داری غلو غیر از هوای روی او سهوست اگر داری هوس

خون که از دیده چکیدست شرابست امروز دل شوریده نمک سود کباب ست امروز

جای یک حرف چو در نامهٔ اعمال نماند هر گناهی که کنم عین ثواب ست امروز

اگر فلک نه خیال هلاک ما دارد چراست نیزه بکف در فلک سماک نگر

چارهٔ کارم نیاید از کسی ای یار دوست غمگسار و یار غار و چارهٔ کارم توئی

ای دل بیمار یار خویشتن دانستمت آه از نادانیم در آستین مارم توئی

هیچ دانی جامه ات سرخ از چه شد ای سرخ پوش زانکه هر دم اندرون چشم خونبارم توئی

از مثنوی شرق الانوار

هست علاج از پی قلبِ سقیم — بسم الله الرحمن الرحیم

درد دولت را نبود ای لبیب — بهتری از اسم الٰهی طبیب

نام خدا طرفه پزشکی ست هان — وه چه پزشکی که مسیحای جان

سرور و سر حلقهٔ پیغمبران — شاه عرب درهٔ تاج شهان

ختم رسل خاتم فیض وجود — گوهر تابندهٔ بحر شهود

عبیدی جوانی نو رسیده بود چندگاه در لاهور این بیت او شور در هر طرف انداخت باین تقریب حکیم ابو الفتح گیلانی تعریفِ او بسیار کرده بملازمت اکبر پادشاه برد بیت این ست

متاع درد که پرسیدم نمی آزرد — کرشمهٔ که بپرسیدنش نه ارزم

عتابی عبد الوهاب فکرش درازی نظم را اصطرلاب ست ؎

ذوق جان بازی اگر آنیست نخچیر ترا — درمیانِ جان دهد جا چون الف تیر ترا

بتو چون رسد مریضی که ز فرط ضعف جانش — ز دلِ فگار تا لب بهزار جا نشسته

خون شد دلِ خدنگ تو تا از تو دور شد — او نیز رفته رفته بپهلوی من نشست

عذری تبریزی در فریاد حزینش شور انگیزی ست ؎

بهار گل شد و نوروز هم گذشت — گرد سرت نگشتم و امروز هم گذشت

عزت نامش سیف الدوله احمد علیخان بهادر ست و هر دانه از دُر دانهای اصداف افکارش بی بها دُر ست ؎

بر فغانم اگر دهد گوشے — ناله تا آسمان بخود بالد

عزتی میرزا جانی شیرازی طبع زادگانش را در بزم عزیزان نکته دان عزت عالی نژادی ست ؎

نی صبر و نی قرار نه امید وصل یار — چون من کسی بکام دلِ روزگار نیست

دور از انصاف ست برق آشیان من شدن — مشت خاشاکی بصد محنت فراهم کرده ام

دل دامن تو در نفسی باز پس گرفت — کام تمام عمر دران یک نفس گرفت

شادیم از رهائی مرغان هم قفس — شاید کسی بباغ رساند دعای ما

متاع هستی از گریهٔ دما دم سوخت — بهار این چمن از قطرهای شبنم سوخت

نیافتم که غضب بود مدعا یا لطف — مرا تبسم و دشنام هردو باهم سوخت

عزیز الدین شروانی عزیز مصر سخندانی ست ؎

ندانم هیچ در گنجد که با ما آشنا باشی — دمی پیمان ما جوئی شبی مهمان ما باشی

عتاب از پیش برداری غبار از راه بنشانی — من از عالم ترا باشم تو از عالم مرا باشی

عذری درین زمانه مولوی حیدر بخش باین تخلص معروف ست و بموزونی طبیعت و سنجیدگی بحیث موصوف مسکن و موطنش قصبهٔ بهلول از توابع دار الحکومت لکهنو ست و در ینوقت هفتاد سال کمابیش سن و سال اوست فارسی را بلب و لهجهٔ اهل زبان میگذارد و بر هر گونه نظم قدرت دارد با مولوی محمد یوسف علی صاحب متخلص بیوسف هنگام قیام لکهنو طرح گرمی هنگامهٔ صحبت می انداخت و هر غزلی و قصیده و قطعه و رباعی و مثنوی تازه که برشتهٔ نظم میکشید نقل مجلس ایشان میساخت باینهمه از اشعارش مصرعی هم محفوظ حافظهٔ شان نیست قصیدهٔ نعتیه که فی الحال درین شهر بهوپال هدیهٔ فرستاده اشعارش جسته جسته دیدنی و شنیدنی ست ؎

جز مذاق اهل معنی در خرابات وجود — کام هر خامی چه داند لذت صهبائی من

نغمه پرداز ان شاخ سدره و طوبی بوند — سایه پرورد همای همت والای من

تا رخ از جلباب خلوت سوی جلوت کرده ام — شد زیارتگاه مردم گوشهٔ انکای من

کی نشیند در مقامات تجرد مشربے — گرد حرص و آز بر دامان استغنائی من

میشود در مجلس ارباب معنی مستدام — باعث تفریح دل نظم نشاط افزائی من

صلح کل با هر یکی از خاص و عام روزگار — خصلت خاص منست و سنت آبائی من

آمد از کانِ عدم تا ورد کانی کن فکان — گشته زیب تاج امکان گوهر یکتائی من

می‌فشاند تیر گردون از ثریا بر سحر | عقد مروارید دایم بر سر انشای من
زانکه شد در گلشن شان حبیب کردگار | نخل‌بند مدحت طبع سخن پیرای من
سرمهٔ خاک در او آورد تا که نسیم | چشم در راه‌ست دایم نرگس شهلای من
گشته تا در مکتب تعلیم اسرار دو کون | علم معنی پرور او تربیت فرمای من
کاربند نظم کی گردد در امضای امور | عقل کل بی شورهٔ رای جهان آرای من
در فراق آن حریم رشک جنت چون بلال | سر کشد صد ناله دور از وصل شیدای من
میکند بیدار دایم خفتگان خاک را | چون صدای صور ثانی شور واویلای من
منزلش دور است عذری کی رسی با ضعف تن | جز بایصال درودش نیست دیگر رای من
باد بر روح وی و بر آل و اصحابش درود | خاصه بر هر چار رکن مرحمت فرمای من

عزیز

عزیز اعظم خان کوکه بحسن اخلاق و انواع فضائل و هنر موصوف بود بفهم عالی و ادراک بلند او کسی دیگر را از امرا نشان نمیدهند گاهی بشعر طبع آزمائی مینمود از وست

گشت بیمار دل از درد و غم تنهائی | ای طبیب دل بیمار چه میفرمائی
جان غم فرسود من شد خاک در راه وفا | بیوفا بار طریق خاکساران ابین

عسجدی

عسجدی مروی از معاصران فردوسی طوسی و مداحان سلطان محمود غزنوی غازی‌ست و بانشاد قصاید بدیعه بلیغه در معجز طرازی مطلعی از قصیده‌اش اینست

تا شاه خرده بین سفر سومنات کرد | کردار خویش را علم معجزات کرد

عشرتی

عشرتی بعشرت نغمه پردازیش و لهاجیغی و حسرتی‌ست

گه بت شکنم گاه بسجده زنم آتش | از مذهب من گبر و مسلمان گله دارد

عشق

عشق تخلص امام الدین‌ست و کلامش عشق آگین‌ست

از عالم دل‌ست ز حالش خبر مرا | منت نباشد از کرم نامه بر مرا
دل تنگ شد ز عشق بت صندلی قبا | یارب رها کنی تو ازین درد سر مرا

عاشق

عشق اسمش میرزا عبدالله‌ست و از راه و رسم کلام عاشقانه بخوبی آگاه‌ست

سیل افتاده‌ست از پا تا خرابم کرده‌ست | جور صد خونابه آتش تا کبابم کرده‌ست

عشقی

عشقی عزیزالدین محمود کاشی‌ست و از زبان و لب ترجمانش مضامین عشق فاشی‌ست

شادم که دوا منم سر کوی تو میکشد | وین شادی دگر که بسوی تو میکشد

عشقی

عشقی شیخ وجیه‌الدین ابن شیخ غلام حسین مجرم عظیم آبادی‌ست و در عشق عرائس موزون طبعزاد جاده پیمای مذهب آزادی‌ست

یارب شهید خنجر خونخوار کن مرا | یعنی که بسمل از نگه یار کن مرا

عشقی خان

عشقی خان از پیرزادهای ترک‌ست از علم سیاق وقوفی داشته چندگاه میربخشی سرکار اعلی بود و دیوانی پر از قصاید و غزلیات دارد از وست

عکس چشم پر خمارت در شراب افتاده‌ست | همچو مستی کز سر مستی در آب افتاده‌ست
غنچه از شوق لبت در صبحدم خندان نبود | بلکه بهر دیدن روی تو چشم دل کشود
بوقت خط نوشتن میکنم از گریه تر کاغذ | ز در شک آنکه ببوسد قلم نام تو بر کاغذ

عصمت

عصمت اسمش خواجه عصمة‌الله بخاری‌ست و عصمتیان سرادق فکرتش بحسن و خوبی مخجل خوبان فرخاری‌ست

ای هجر بیرحمی مکن دور از رخ یارم مکش | گر من بکشتن لایقم باری چنان زارم مکش
بر روز وصل همین گشت ذوق دیدارش | کنون تصور آن روزگار میکشدم
سالها قد تو تا خامهٔ تقدیر کشید | قامتت بود قیامت که چنین در کشید
بعد چشم تو مصور چو با بر و پرداخت | شد چنان مست که بر روی تو شمشیر کشید
لاغری بین که در اندیشهٔ نقشم نقاش | اینقدر ماند که تصویر مرا تیر کشید
نام مرهم بزبان که گذشت‌ست که باز | زخم شمشیر که بر دل زده تیر کشید

عطا

عطا قاضی عطاءالله رازی‌ست و لطیفهایش سرمایهٔ جان نوازی‌ست

زکار های جهان عاشقی خوش ست مرا — وگرنه کار درین کارخانه بسیار ست

عطار شیخ فرید الدین عطار اصلش از نیشاپور ست وکمالات وفضائلش در آفاق مشهور از کملاء صوفیه کرام بوده از ارباب حال ومقام دفاتر که مجاهدش موشح ومشحون ست وصفات ذاتش از حد حصر بیرون چند نامه ومنطق الطیر او وتذکرة الاولیاء وی ست وبر ولایت وعرفانش بآواز بلند منادی ولادت شیخ در سنه پانصد وسیزدهم بوده وشهادت وی در هنگامه قتل عام چنگیز خان بسال ششصد ونهم قدس الله سره وافاض علی العالمین بره وفیضه ه

هر زمان شوری دگر دارم ز تو — هر نفس لب تشنه تر دارم ز تو

خاک بر فرقم اگر جز خون دل — هیچ آبی در جگر دارم ز تو

دوشم خبری ز دلبر آمد — رو مژده بده که دل بر آمد

گوشم چو شنید نام دلبر — فریاد وفغان ز دل بر آمد

عطائی طهرانی ست وسینه سخن گنجینه اش مخازن عطیات رحمانی ه

خویش را در جستنش رسوای مردم میکنم — تا تو پیدا میشوی من خویش را گم میکنم

درد عاشق را دوائی بهتر از معشوق نیست — چاره بیمارئ فرهاد را شیرین کند

عطائی جونپوری ست واز دریا شی عطای طبعی وی در معموره سخن افزایش معموری ه

هر لحظه خطش خوبتر اندر نظر آید — همچون خط استاد که مشقی بتامل

عظیم بر طور سخن کلیم ست ه

خراش ناخن ما را دل ما شاد میداند — زبان تیشه فرهاد را فرهاد میداند

علا سید علاء الدین خراسانی ست جامع فضائل نوع انسانی منظومه مانقیمانش اگرچه دستمال اطفال گردیده مگر در دیده ارباب بصیرت کاشف حال ارباب وجد وحال ست ه

ندانم آن گل خندان چه رنگ وبو دارد — که مرغ هر چمنی گفتگوی او دارد

بجستجوی نیاید کسی مراد ولی — کسی مراد بیابد که جستجو دارد

نشاط باده پرستان هوشها برسید — هنوز ساقی ما باده در سبو دارد

علوی خواجه علی قلی قراخانی ست وصدرنشین بزم شیوا بیانی ه

شهید عشق ترا برگزید انواع ایزد — که روز حشر شکایت از و نخواهد آید

علی تائب پیرایش رزین وفکرش صائب ست ه

فرهاد بهر گمشدگان دیار عشق — سنگی چو بیستون بسر ره نشان نهاد

علی شاه ابدال ست وعلی الرتبه نزد شاهان خطه فکر وخیال ه

من رندی بسر و پا زغم تو غم ندارم — ز غمم تو آنچنانم که غمم تو هم ندارم

علی گیلانی ست وعالی معانی سخن سنجی ونکته دانی ه

نه کعبه دانم ونی دیر این قدر دانم — بهر کجا که برد شوق منزل ست مرا

علی ملقب بمیر مرتضی از امراء معتبر خانزمان بود چندگاه بداؤن در حوزه تصرف خود داشت وبهمت فضیلت وحیثیات متصف بود از وست ه

ای دل همه شب آن سگ کو خواب ندارد — از ناله وفریاد وفغانی که تو داری

عماد کاتب قزوینی در خوشنویسی از معاریف اعلام ست وجامع حسن خط وحسن کلام ه

بوسه بمن دادی ودزدیده — بانزستان گرنه پسندیده

عماد الدین شیرازی ست وعماد ایوان نکته پردازی ه

گفتم ای مه بار قیب رو سیه کمتر نشین — زیر لب خندید وگفتا او نیز میگوید چنین

عمادی غزنوی ست وبرای ایوان نظم رکنی ست قوی ه

آنکس که یار ز دوست ترا دارد از جهان — بی دوست می نشیند وبی یار میرود

تا قیامت شرح عشقت دادمی — گر کسی بودی که باور داشتی

عماره از متقدمین شعرا است ومهندس ذهنش در عمارت ابیات رسا ست ه

اندر غزل خویش نهان خواهم گشت — تا بر لب تو بوسه زنم چونش بخوانی

عمعق از قدمای شعرای ماوراءالنهرست و سرآمد سخنوران آن شهر ه

اگر موری سخن گوید وگر موئی روان دارد — من آن مور سخن گویم من آن مویم که جان دارد
تنم چون سایهٔ موئیست دل چون دیدهٔ موران — ز هجر غالیه موئی که چون موران میان دارد
اگر با موی و با موری شبانروزی شوم همره — نه خواهد من خبر یابد نه مور از من نشان دارد
بچشم مور درگنجم ز بس زاری و بس سستی — اگر خواهد مرا موری بچشم اندر نهان دارد

عنایتی عبدالوهاب اصفهانی ست و ابواب سخن دانی بر رویش مفتوح بعنایت یزدانی ه

بجنازهٔ شهیدی که نه ضبط عشق دارد — بشریعت محبت نتوان نماز کردن

عهدی شیرازی اقسام شعر از قصیده و غزل دارد مدتی در گجرات با میرزا نظام الدین احمد بود بدهلی آمده بدکن رفت باز حالش معلوم نیست که چه روی داد این رباعی ازوست ه

از خون لب شکوه‌ام اگر تر میشد — از بردن دیده و دود دل بر میشد
اشکم همه شعله زیر آتش میریخت — آهم همه تاب داده اخگر می شد

عهدی ترشیزی ست در عهد خود فائق بر اقران در قندبیزی ه

زان پیش که قاصد خط آن سیمبر آرد — جان صرف کسی شد که ز قاصد خبر آرد
ازان با محرمان پیوسته در مجلس سخن گوید — که می ترسد کسی با او حدیث از من گوید

عهدی قاضی عبدالرزاق خراسانی ست و با وجود شغل قضا با نظمائش هم زبانی ست ه

پیش ازین تاب غم عشق ندارم عهدی — سینه بشگاف دل خون شده را دور انداز

عهدی قراگوئی عهدش با شاهدان سخن درست ست و مضامین بست از بندش می چست ست

پیش بت امروز عهدی بزعم او خویشتن — سجده‌ها کردم که صد جا پشت ایمانم شکست

عیدی اسیرخانی ست و گلهای اشعارش شگفته‌تر از ریاحین عید شادمانی ه

گاهی که خویش را ز غمت شاد میکنم — افسانهٔ وصال ترا یاد میکنم

عیسی لنگ ست و انفاس رنگین جانفزایش با دم مسیحی هم آهنگ ست ه

ز هشیاران عالم هر که را دیدم غمی دارد — دلا دیوانه شو دیوانگی هم عالمی دارد

حرف الغین المعجمه

غافل نامش حاجی محمد اسمعیل ست و خود را غافل وانمودن بر کمال هوشیاری او دلیل ست

ز شوق نامه نویسم ز رشک پاره کنم — دلی که نیست تسلی درو چه چاره کنم
کار آسان نیست بی او زیستن — سخت جانیها حساب دیگرست

غالب میرزا محمد حسین اصفهانی ست و غالب بر سرکشان سخن به تیغ لسانی ست

تپش دل مگر اظهار کند حال مرا — ورنه کس نیست که گوید بتو احوال مرا
افسرده دلی گشته ز بس عام درین شهر — دیوانه براهی رود و طفل براهی

غریب سبزواری ست وجه اول کلام عجیب و غریبش بر زبانها جاری ست

غریب مردم و از من نکرد یاد کسی — به بیکسی و غریبی چو من مباد کسی
خوشم بغربت از اندوه بیکسی مردن — که نی غمین شود از مردنم نه شاد کسی

غزالی محمد شریف انجدانی ست و از تارهای انفاس دام باف غزال غزل برجسته معانی ست

بدست تا سر زلفش فتاده ست مرا — عجب شکستگی دست داده ست مرا

غضنفر کابلی ست و در معارک نظم شیر عرین کاملی رباعی

زارم نگه کرشمه آمیز تو کرد — درهم زده زلف فتنه انگیز تو کرد
دل را بدو نیم خنجر تیز تو کرد — اینها همه غمزهای خونریز تو کرد

غضنفری بسرپنجهٔ فکر گیرا در شکار آهوان مرغزار دری ست ه

یارانه با رقیب ستی گفتگو کنم — تا در میان تفحص احوال او کنم
تا بفراق خو کنم صبر کجا قرار کو — وعدهٔ وصل گر دهد طاقت انتظار کو

غلام مصطفی ابن سید محی الدین ابن سید نور محمد قادری حسینی اله آبادی از اولاد سید شاه محمد ابراهیم ابن سید فیروز موحدست و مولوی شکر الصمد بن شاه محب الله اله آبادی را که از اجداد

محب الله الله آبادی بود بر ذمه شان حق اوستادی ست و نیز زانوی ادب پیش مولوی مراد علی شاگرد رشید مولوی امین الله مدرس مدرسهٔ کلکته صاحب قصیدهٔ عظمی ته کرده و فارسی از میرزا امیر بیگ الهٔ آبادی فرا گرفته درین زمانه بکشش آب و دانه مقیم شهر بهوپال ست و ملازم بارگاه جناب رئیسهٔ معظمهٔ این دار الاقبال هر چند از انسلاک در سلک شعرا اجتناب مینماید لکن احیاناً از زبانش کلام موزون بر می آید از انجمله ست ؎

زکاوش مژهٔ شوخ چشم حیرانم   که نشتری زند اندر رگِ دل و جانم
نگاه لطف تو باشد رحیق جان بخشم   مذاق درد تو باشد بجای درمانم
فاخته کو کو زنان در یاد آن سرو بلند   عندلیب خوش نوا در ذوق دیدار بها
در تلاش روزی و فکر معیشت صبح و شام   ق   کو بکو آوارهٔ سرگشته در هر دیار
این ندانی که خلاق جهان رزاق خلق   از سماروزی رساند مر ترا لیل و نهار

غنی میر عبد الغنی تفرشی ست و گنجینه داری نقد کلام سنجیده دلش غنی و مدام از صهبای سخن در سر خوشی ست ؎

غنی از بت پرستی باز مانده   سر شوریده تقوی بر نتابد

غنی ملا غنی جوانی نو رس بود مدتی در گجرات با خواجه نظام الدین احمد بسر برد اول خوفی تخلص میکرد خواجه تغییر نموده این تخلص داد در ملازمت جهانگیر پادشاهی ماند خالی از خوش طبعی نیست از وست ؎

منم که غیر غم اندوختن نمیدانم   تمام اشکم و واسوختن نمیدانم
بنور خاطر اگر روشناس خورشیدم   چراغ بخت خود افروختن نمیدانم

غواصی یزدی ست و غواص بحور ز خار افکار بعیدی ؎

گر نه هر دم ز سر کوی تو ام اشک برد   عاشقی ها کنم انجا که فلک رشک برد

غوثی حسن گجراتی ست و زبانش را بفریاد سخن رسیدن همت جبلی و حسن ذاتی ؎

سوی یار از ره دل میروم و می آیم   قاصد و نامه و پیغام نمیدانم چیست

غیاث نقشبند ست و نقوش خیالش دلپسند ؎

بر دلم سبزهٔ خط تو گران می آید   این بهاریست کز و بوی خزان می آید

غیاثی استر آبادی ست و سخنش پیش نکته رسان از جور نافهمان فریادی ؎

نامت ز رشک پیش کسی چون نمی برم   آیا سراغ از که کنم منزل ترا
شرمسارم ز رفیق شب هجران تا کی   او گریبان مراد و زد و من پاره کنم

غیرت میرزا محمد جعفر اصفهانی ست عروسان حجلهٔ دلش غیرت افزائی دلبران انگلستانی

افسوس که تا بوی گلی بود بگلشن   صیاد دنیا و بخت بگلشن قفس ما
شنیده ام که غمم را کسی بجانان گفت   چگونه گفت غمی را که باز نتوان گفت
من در قفس ز شوق اسیری ترانه سنج   صیاد در گمان که گلستانم آرزوست
چشمهٔ نوش ترا غیر بها نشناسد   ور شناسد چو لب تشنهٔ ما نشناسد

حرف الفا

فاتح میرزا رضی از سیارگان سما نگرش عالم خواطر مستفیض ست ؎

هست در کوی یار خانهٔ ما   لیک ترا سر بود ترانهٔ ما
مطلب ما دیگر و مقصود موسی دیگر ست   عاشقان را با نظر بازان نماند کارها
رسواست هر که شیفتهٔ گلرخان شود   در پرده بوی گل نتواند نهان شود

فاخر بهبهانی سرمایهٔ افتخار ارباب نکته رانی ست ؎

یار از شراب غیر برافروختی چرا   ما را بآتش دگری سوختی چرا
در دشمنی برخنه این خانه میکشید   ای همنشین شگاف دلم دوختی چرا

فارسی ضیاء الدین خجندیست و کلام فارسیش را کمال ارجمندی ؎

شب تا بروز گار من و روز تا بشب   نالیدن ست از غم تو یا گریستن

گفتی زدرومن نگرستی و برحقی   فرق ست از فشاندن خون تا گریستن

فارغ ابراهیم صفاهانی ست و در فکر موزونان فارغ از افکار سرای فانی ست

دوستان بهر خدا فکر من بیدل کنید   مهربان سازید او را یا مرا بسمل کنید

فارغی استرآبادی ست و صلایش بفراغ بال منادی ست

پی نظاره ستاده ست جهانی بر هش   من در اندیشه که یارب بکه افتد نگهش

فارغی مولانا بادشاه تبریزی ست و از شاه بیت نمکین او شوریدگان در شور انگیزی ست

ترا در دیده جا دادم که از مردم نهان باشی   ندانستم که انجا هم میان مردمان باشی

فاروق فرق درای نظمش بفرقدان و عیوق ست

نو گرفتاریم مار اگریه کردن لازم ست   نونهالی را که نشانند آبش میدهند

فانی امیر نظام الدین علی شیر در معرکه شعر و سخن شیری بود دلبر و دلیر بوزارت سلطان حسین میرزا سرافراز و بنعوت حمیده ممتاز بود

ای شب غم چند دور از روی یارم میکشی   زنده میدارم ترا بهر چه کارم میکشی
باصد هزار دیده بگرد جهان سپهر   جویای آدمی ست ولی آدمی کجاست

رباعی

رفتی که چو آفتاب یکتا باشی   از پرتو مهر عالم آرا باشی
ناشاد گروهی که توز ایشان بروی   آباد دیاری که تو آنجا باشی

فائض گیلانی ست و از مبدء فیاض فیض مطالب عالیه بدلش ارزانی ست

نمیدانم زمنع گریه مطلب چیست ناصح را   دل از من دیده از من آستین از من کنار از من

فائض نطنزی ست و کلام فیض نظامش همه معجزی ست

زورد ما اگر آگه نه عجب نبود   بغرور حسن ترا از تو بیخبر دارد

فائق نامش میر احمد ست و در خوش گفتاری فائق بر معاصران خود ست

بدرگه کرم آخر امید آوردم   سری بسجده زپیری چو بید آوردم
دل سوخته آتش حرمان ایغم   جز پنبه مینا نمیدارید بداغم
هر روز میزند چو شفق جوش خون ما   موقوف بر بهار نباشد جنون ما

فتح الله قزوینی ست و اشعارش فاتح ابواب جان گزینی ست

منکه چون نی زغمت چهره زردی دارم   گر بنالم عجبی نیست که دردی دارم

فتوت میرزا نوری ست و کلام فتوت نظامش روشنگر دلها بلمعات معنوی و صوری ست

وفای وعده همین بس که در دلت گذرد   که آن اسیر ستمکش در انتظار من ست
زشرم وعده خلافی مکن کنار از من   نیامدن زتو و ذوق انتظار از من

فخر جرجانی از شاعران باستانی سخنش دلچسپ و فصیح ست مثنوی ویس و رامین او شیرین و ملیح ست

خوش ست این نکته از گیتی شناسان   که باشد جنگ بر نظاره آسان
گل و نرگس نکو باشد بدیدن   ولیکن تلخ باشد در چشیدن
گناه بوده بر مردم نهفتن   بسی نیکو به از نابوده گفتن

فخر الدین رازی قدوه اماثل و فخر افاضل ست و از کمال تبحر در انواع علوم با علمای عالمش بی انبازی و از غایت شهرت ذاتش را از تصریح و توصیف بی نیازی ست

اگر با تو نسازد دشمن ای دوست   ترا باید که با دشمن بسازی
گرت رنجی رسد تخراش و مخروش   توکل کن بلطف بی نیازی
وگرنه چند روزی صبر فرما   نه او ماند نه تو نه فخر رازی

فهمی استرآبادی مردی مستعد بود و وفات او در دهلی شد از وست

رباعی

ای روی تو در عرق گل آب زده   زلف تو در و بنفشه تاب زده
چشمان تو چون دو مست ریک بالین   سر بر سر هم نهاده خواب زده

فدائی شیخزادهٔ لاهجی جانش فدا بر نکته سنجی ست ع

شوخی دل و دین برد بغارت ز فدائی / وین طرفه که میدانم و گفتن نتوانم

فدائی میرزا سید محمد فدای کلامش دلهای نیک و بد ست ع

گشت خیال تو شرم از رخ نقاب هنوز / ترا حجاب ندیده ست بی حجاب هنوز

فدائی نواب اشرف الدوله بهادر ست و از نیسان طبعش دُرهای بی بها در تقاطر ع

ز همرهان نعشم شد چراغان بر سر خاکم / دل هر آشنائی سوخت از هر سو بحال من

ز سرخی بر سر لوحم نویسید / درین تربت ولی خون گشته هست

فرد شاه ابو الحسن از مشائخ پهلواری ست و فردی فرید از برگزیدگان بارگاه باری ع

برنجی گر ز من تقدیر نو کن / خط پیشانیم تحریر نو کن

فروغ میرزا محمد علی طبع روشنش را با پریزادان سخن محبت دلی ست ع

محرومیم از وصل جوانان نه ز پیریست / پیری چه زیان داشت اگر بخت جوان بود

بیاد چشم مخمور کسی در انجمن رفتم / گرفتم ساغر می بر کف و از خویشتن رفتم

فروغی میرزا احمد طهرانی ست فروغ ضمیرش از ین اشعار بینی و دانی ع

تو آن بتی که بتان جمله پای بند تو اند / سهی قدان همه محو قد بلند تو اند

فتادگان رهت را بسی سرافرازیست / که پایمال سُم نازنین سمند تو اند

فغان که همچو فروغی هزار خسته جگر / اسیر حلقهٔ گیسوی صید بند تو اند

فریبی آغا زمانا زرکش طهرانی ست و زردار العیار ذهنش دلفریب پایه داران سخندانی ع

نظر بزلف و رخ و خال نیست عاشق را / تو واقفی که سر رشته در کجا بند ست

خوش آرمیده قافلهٔ عمر ما گذشت / گردی نشد ز رفتن این کاروان بلند

ما را هوای گلشن و باغی نمانده است / ای بوی گل برو که دماغی نمانده است

فرید کاتب شاعری ماهر از تلامذهٔ انوری ست و فرید زمان در مداحان سنجری ع

شاها ز سنان تو جهانی شده راست / تیغ تو چهل سال اعدا کین خواست

گر چشم بدی رسید آن هم ز قضاست / کانکس که بیک حال بماند هست خداست

فزونی سبزواری ست و سر آمد نخل بندان ریاض سخن بافزون گلکاری ع

گر در سرت شوم بفزونی ستم مکن / آخر چه شد اسیر تو شد بندهٔ خداست

این خواری از تو میکشم ایدل تو خون شوی / ورنه مرا بدوستی او چه کار بود

فزونی میر محمود استرآبادی ست و بفزونی کمال درین فن صدر مدرسهٔ اوستادی ع

شادم بر ستگاری روز جزا که هیچ / دوزخ بانتقام گناهم نمیرسد

فسونی امام قلی بیگ شاعر سحر بیان ست و افسون کلامش دلهای عشق گزیده را درمان ع

سالها از گریه ام رفت و چو میخیزم ز جا / لختی از دل پاره جگری افتد از دامن هنوز

فصیح معروف بنواب شاه فصیح الدین خان ست از رؤسای قصبهٔ امیٹھی مضاف صوبهٔ اوده ست طبعی لطیف و ذهنی شریف دارد و درین زمان بدان مکان آن شاه سریر عرفان کوس لمن الملکی می نوازد نسبتش بمحمد بن ابی بکر صدیق رضی الله عنه می پیوندد و والد ماجدش نواب سعید الدوله محمد منهاج الدین خان بهادر مرحوم بوزارت شاه اکبر ثانی پادشاه دهلی ممتاز و جد امجدش منشی غلام باسط خان بعهدهٔ ریاست انشای دیوان گورنری دار الامارهٔ کلکته سرفراز بود و خودش در مملکت بیت السلطنت لکهنؤ بملازمت فرمانروایان آن سرزمین سرگرم روزگار مانده ناگاه بجاذبهٔ الطاف ربانیه خاک بر فرق دنیای دنی انداخت و دست بیعت مولانا عبد الوالی فرنگی محلی قدس سره زاده بتزکیهٔ باطن پرداخت مدتی بحکم سیروا فی الارض کرهٔ هند را به پرکار قدم تفرید پیمودی و در اثنای دور و گشت طالبان حق را راه راست نمودی اکنون در وطن بر وسادهٔ ارشاد و تلقین متمکن ست و محمد رشید الدین خان برادر کوچکش بملازمت سلاطین ریاست در ملک بهوپال متوطن از کلام بلاغت نشان فصیح فصیح البیان ست ع

شعلهٔ آه جگر در جان مضطر ریخت و سوخت / طائر من همچو قفس آتش از پر ریخت و سوخت

در غمِ آتش رخان از کان دل ای دوستان   جسم زارم پارهٔ کبریت احمر بخیت وسُوخت
فلک سیاه ز دودِ دلِ تباه من ست   سیاهیِ فلکِ نیلگون گواه من ست
سرِ نعشم گذر آن بیوفا کرد   حقوقِ دوستی با من ادا کرد

کامل فقتدچو عشق کشد حسن نازاو   بر دوش مصطفا قدم بوتراب بود
لافِ محبت گر زنی پیدا کن اعضای دگر   چشمِ دگر گوشِ دگر دستِ دگر پای دگر
ترحم بر من ای بادِ سحر کن   ز حالِ زارم آن گل را خبر کن
زند خنجر نه او تا بر دلِ غنیه   جگر را ای دلِ نالان سپر کن
ز بطِ خونِ کبوتر ریز ساقی   کبابِ سینهٔ مرغِ سحر کن
ز رگهای گلِ باغِ نزاکت   قلم ساز و رقمِ وصفِ کمر کن
وفائی نیست در عالم فصیحا   همین بهتر کزین عالم گذر کن

کاکل ست این یا سوادِ کشورِ سوداست این   یا رگِ جانست یا عمرِ درازِ ماست این
خاکپای گلرخان یا تاجِ فرقِ بیدلان   یا فصیحِ خسته جان یا عاشقِ رسواست این

فصیح یزدی اسفاری ست وبهار کلامش در بلاغت ریزے وفصاحت باری ست

غمهای مرده در دلها زنده کرد هجر   گویا شبِ فراقِ تو روزِ قیامت ست
شهیدِ رسم دیاری شدم که بعد از مرگ   طبیب بر سرِ بالینِ خسته می آید
چشمِ ترا ز مستیِ ناز آفریده اند   زلفِ ترا ز عمرِ دراز آفریده اند

فصیحه از طائفهٔ نسوان نامش جمیله خانم ست وحسن کلام باحسن صوری ومعنوی وی منضم ست

جز خارِ غم نرست ز گلزارِ بخت ما   آن هم خلید در جگرِ لخت لخت ما

فصیحی اردستانی ست وفصاحت اباکلماتش پیوندِ روحانی ست

کدام دل که بر و زخمی از خدنگ تو نیست   تو صلح گر نکنی کس حریفِ جنگ تو نیست

فضلی جرفباد قانی ست وحائز فضائل روحانی ونفسانی ست

تا کی از خوبی تو دل بار جفا بردارد   آنقدر جور بکن که خدا بردارد
حل سیکنم سیاهی چشم از پی مداد   تا در لباسِ نامه ببینیم روی دوست

فضلی ملا فضل الله قزوینی پدر ملا مقصود ست از جملهٔ آدمی زادها واهل حرمت بوده ست

دل در برم طپید گر یار میرسد   یا نامهٔ ز جانبِ دلدار میرسد
فضلی چو غنچه خلعتِ هستی بخود مپیچ   ق   بر چهره چین میفگن و دامن بخون مکش
چون گل شگفته باش وچو سرو از غمِ جهان   آزاد باش ومنتِ این چرخِ دون مکش

فضولی بغدادی هر چند باین تخلص مشهور ست مگر از فضولِ کلام بفراسنگ دور ست

والا عذرت چسان خواهم که هیچ از من نیاسوری   دو روزی کاندرین محنت سرا مهمان من بودی
اگر میرم نخواهد کم شد آب از چشمِ نمناکم   بهر سو چشمهٔ خواهد روان شد بر سرِ خاکم

فضولی نجفی فضولی را از مقالاتش بر طرفی ست

تا دولت اندیشه ات بیداد نیامد   هرگز ز منِ دل شده ات یاد نیامد
یار ما را به ازین زار و حزین میخواهد   به ازین چیست که ما را به ازین میخواهد

فغان لاله لاجی پرشاد دهلوی ست و فریاد و فغانش بلرزه انداز دلهای قوی ست

علاجِ دردِ دل از دلربا نمے آید   وفا نشاید وغیر از جفا نمے آید

فغفور یزدی غیر فغفور لاهجی ست وصدر نشین دیوان سخن سنجی ست

خوشم که جلوهٔ برقی کند شکار مرا   بدام شعله کشد دانهٔ شرار مرا

فکری غیاث الدین منصور در جملهٔ علوم کامل و ماهر ست وبا اینهمه دلها را سحر حلال ساحر ست

صفای عارضش نقصان نگیرد از غبارِ خط   نگردد تیره از گردِ یتیمی آب گوهرها
همچو من بیکس شهیدی هیچ کافر دیده ست   صبحِ محشر هم دمید و خونِ من خوابیده ست
بود هر حلقهٔ چشمی براهِ انتظارِ او   سراپا دیده گردیده ست زنجیرِ جنونِ من

فکری محمد رضا بیگ شاعر خوش نوا ست وفکر آسمان پیمایش بمضامین عالیه رسا ست

زسنگین رفتنت تا بوتم از کوی تو میترسم … که یابد مدعی رازی که در دل داشتم عمری
نهان نتوان داشت زما صحبت دوشین … با جنبش مژگان تو در سینه خبر بود

فکری میرک خان ست و شبدیز فکرش را در مضمار مضامین رنگین جولان ست

ندیده قطرهٔ خون از جگر برآورد … بدیدن تو دل از دیده سر برآورده

فگاری قاضی احمد سبزواری ست و شور کلام نمکینش در دلهای فگار ارباب وجد ساری ست

شبها فگاری بیش ازین در دسر مردم مده … گیرم شنید آن سنگدل تاثیر کو فریاد را
رام شد با من بصد خون جگر ترسم که باز … دل بیک بیطاقتی برهم زند کار مرا
بجز رقیب که در آرزوی مرگ من ست … کسی ز حال من ناتوان خبر نگرفت
ای فدایت جان من اکنون غم من میخوری … کز غم عشق تو کار من ز غمخواری گذشت
با این خوشم که سخنهای غیر در حق من … چو آه و نالهٔ من در حق تو بی اثر ست
نظر بروی نکو گر گناه خواهد بود … چه نامها که بمحشر سیاه خواهد بود
دل گهی فرمان من می برد خود کام از چه شد … داشت صبر و طاقتی بصبر و آرام از چه شد
میطپد پروانه و در اضطراب مردن ست … تو هنوز ای شمع بی پروا تغافل میکنی

فنائی نامش شیخ احمد ست و از فنا و محویتش در نظم بقای نامش تا ابد ست

افتاده بپا زلف سمن سائی تو از چیست … دیوانه منم سلسله در پائی تو از چیست

فنائی میر علی اصغر مشهدی ست و نغمهای دلکش او بصماخ ارباب ذوق نوا سے بیخودی ست

غبارم کن خدایا در رهی کان مه گذر دارد … مگر دامن کشان روزی مرا از خاک بردارد

فنائی چغتائی امیل زاده بود و سفر بسیار کرده و بزیارت حرمین شریفین مشرف گشته و شمشیر نمایان زده اول خطاب خانی داشت بنا بر حسد و بعضی امور از ان مرتبه افتاد روزی چند در بند بود بعد خلاص بدیوانگی افتاد دست جنون او را کشان کشان بصحرائی برد که کس نشان نداد صاحب

دیوان ست و شعرش از ان قبیل ست که میرزادگان چغتائیه خراب آن روش انداز و رست

رسد هر کس بمقصودی ز یارب یارب شبها … چرا مقصود من حاصل نشد یارب ز یارب‌ها
نگویم بهر تشریف قدومت خانه دارم … غریبم خاکسارم گوشهٔ ویرانه دارم
تا گل روی تو از بادهٔ گلفام شگفت … باده از عکس گل روی تو در جام شگفت

فوقی یزدی هزال ست و غلبهٔ میلش بلغو و هزل ساتر فضل و کمال دیوانش از کلام رندانه و لوطیانه مملو و النادر کالمعدوم در روی سخن نیکوست

بظاهر خنده بر ریش فوران میزنم اما … گل فصل خزانم خاطر خرم نمیدانم
مرا قیامت مردن بصورت دگر ست … مسافران عدم انتظار ما مبرید

	ربا‌عی	

تا نیست نگردی ره هستت ندهند … وین مرتبه با همت پستت ندهند
چون شمع قرار سوختن تا ندهی … سر رشتهٔ روشنی بدستت ندهند

فوز حافظ علی حسین بن حافظ محمد صادق لکهنوی تحصیل حیثیات از خدمت مولوی عبد العلی فرنگی و حکیم محمد احسن حاجی پوری و مولوی عبد الصمد پشاوری سلمهم الله تعالی نموده و مشق کتابت نسخ از منشی اشرف علی اشرف ساکن گسمنڈی مضاف لکهنو کرده و خط نستعلیق از منشی عبد الکریم لکهنوی فرا گرفته حافظ کلام الهی و قاری احادیث ختمی پناهی و ملازم ریاست بهوپال و کاتب تفسیر فتح البیان ست هر چند شغل شاعری ندارد اما احیاناً بنظم می پردازد این چند اشعار و یک قطعهٔ تاریخ از وست

بسکه وقف سوختن افتاده اندر بزم یار … هست جان عاشق خونبار شمع انجمن
رحم بر خاکستر پروانه کز بهر تو سوخت … کس نمی بیند چنین آزار شمع انجمن
وصالت وعده فرما با دل امیدوار ما … کشد تا چند جور هجر تو جان نزار ما
تمنای می لعل شکر افشان بدل دارم … نخواهد کرد صهبای عنب زائل خمار ما

قطعه

یافت چون نواب صدیق الحسن — خلعتِ رخشان چو مهرِ تابناک
از ملک اہلِ زمین را شد ندا — آسمان نازد باین تشریف پاک
۱۲۹۵

فهمی اسمش دیانت حسین ابن شیخ ہدایت علی نونهال خطۂ بهارست وچمن طبعش باغ وبهار بشاگردی عبدالغفور خان بهادر نساخ ممتاز ودر فارسی وارد وسخن پرداز نکته فهمی فهمی ازین

اشعار فهمی ست

سیه بختیِ عشاقِ حزین را — سوادِ زلف خوبان نام کردند
بروزِ اولین زهرابِ غم را — بکامِ فهمیٔ ناکام کردند
در هفت فلک زنیم آتش — آهی اگر از درون برآریم
منت نکشیم چاره گر را — دلدادۂ دردِ عشق یاریم
صیاد بهریک قدمی دام فگنده ست — ای وائی برِ مرغی که پر و بال ندارد

فیض محسن کاشی ست وجل فکرش بخوش تلاشی ست

با من بودی منت نمیدانستم — یا من بودی منت نمیدانستم
رفتم چو من از میان ترا دانستم — تا من بودی منت نمیدانستم

فیروز کابلی خانه زاد میرزا محمد حکیم بود اصلش از طائفۂ لنکاه ست خالی از طالب العلمی ناقص و خطی نبود فی الجمله در موسیقی وقوفی داشت وطنبور را بطور تازه می نواخت درسخن فهمی طبعش خالی از شوخی نبود اکثری از دواوین متقدمین ومتاخرین را دعوی میکرد که جواب گفته ام تا چه یافته باشد مگر دران عالم شهرت یافته ازوست

غیر منظورِ نظر ساخته یعنی چه — بنده را از نظر انداخته یعنی چه
کس ندیدیم بدورِ تو باین حسن وجمال — قیمتِ حسن برانداخته یعنی چه
علاج این تن بیمار چیست جز مردن — برو طبیب مکن سعیِ خویشتن ضایع

حرف القاف

قاآنی قاآنِ قلمروِ شعر وسخن خاقانِ خطۂ کلام فصیح وبیان روشن حکیم میرزا حبیب فرزند میرزا ابوالحسن متخلص بگلشن ست وخاک پاک شیراز مولد وموطن در عمرِ هفت سالگی گرد یتیمی بچهره اش نشست وبهدایت لیاقت فطری درسن تمیز رخت بعزیمت خراسان بست ودامن شوق تحصیل علوم بکمر زده از هرگونه علم وهنر قسطی وافی برداشت وبموزونی جبلی در همان عهد صبا ناطقه را مصروف نظم ونثر میداشت تا آنکه درین طریقه از سخن سنجان عهد بسابق الاقدامی شهرت گرفت وآوازۂ خوش کلامیش بمسامع مجامع بارگاه شاهزادۂ شجاع السلطنت حسن علی میرزا رفت باحضارش امر فرمود ومنسلک زمرۂ ندمائی خاص نمود وبعد زمانی بتقریب احسن درحضور پادشاه جم جاه فتح علی شاه رسانید وبخطاب مجتهد الشعرا مخاطب گردانید وپس از شنقار آن شاه عالیجاه واریکه آرائی محمد شاه بادشاه اورا بخلعت تقرب سلطانی نواختند وبه لقب حسان العجم ملقب ساختند بالجمله بر جملۂ اقسام نظم بکمال طلاقت قادر واز فن شاعری بخوبی ماهر ابیات مقطعاتش قطعات خیابان باغ از رباحین مضامین عطرآگین نخلخه سای مشام سخن سنجان وگلزمین قصایدش فضای مرغزار وراغ از گلهای نکات رنگین نظر فریب مناظر نکته فهمان کلمات وحشیانه از لطف تالیفش بانوسانه معانی بیگانه از بیان ساحرانه اش یگانه مطالب سست بسته پیشینیان از بندش متین او چست الفاظ بی ربط نادرست گذشتگان از حسن ترتیبش مربوط ودرست مهارت در قصیده گوئی بحدی دارد که از غزلیاتش انداز واداء قصیده می بارد در سنه ۱۲۷۰ هجری قاآن جانش از سلطنت اقلیم جسد دست کشیده وبسال هفتم ازین واقعه کلیات نظم ونثرش در معمورۂ بمبی روحی بقالب طبع دمیده ازوست

عید شد ساقی بیا در گردش آور جام را — پشت پا زن دورِ چرخ وگردشِ ایام را
خلق را لب بر حدیثِ جامۂ نو هست ومن — از شرابِ کهنه میخواهم لبالب جام را
هرکسی شکر نهد برخوان وبرخواند دعا — من ز لعلِ شکرینت طالبم دشنام را

محو و اندر غیب میسوز زندهٔ من نالان چو عود … بی بتی کز خال هندو ره زند اسلام را
حیران کند جمال تو ماه و دو هفته را … خجلت دهد رخ تو گل نو شگفته را
خاکم بسر که آب دو چشم بسان باد چه … گرمی فزود آتش عشق نهفته را
ضحاک وار شته بنسبه بیگناه را … بر دوش تا فگنده دو مار سیاه را
حیران زاهدم که بر آن روی چون بهشت … از ابلهی گناه شمارد نگاه را
چه غم ز بی کلهی کاسمان کلاه من ست … زمین بساط و در و دشت بارگاه من ست
برون نه یک قدم قاآنی از خویش … که از قید دو عالم میتوان رست
تبه شد حال دل قاآنی از اشک … ز جوش سیل ویران شد عمارت
نه دلربائی چشمش شراب مست شود … دران زمان که می از شیشه در ایاغ کند
نگر که مسکن دلهاست زلف مشکینش … که هر کسی دل خود را دران سراغ کند
ز جان شاکر ز لعلین اوست قاآنی … تو عندلیب نگه کن که مدح زاغ کند
چون ابر در فراق تو از بس گریستم … در چشم من چو چشمهٔ خورشید نم نماند
غم عشق تو آزادم ز غمهای جهان دارد … بدان غم کردهٔ شادم خدایت شادمان دارد
موی تو بر روی تو عبیر یست بمجمر … خال تو بر مهر تو سپندیست بر آتش
زاهدم گفت ز دین شرم کن و باده مخور … می حرامم بود آری خبر از دین دارم
جام می ده که تراغ عند ندهم راز جهان … که من اندر دل خود جام جهان بین دارم
بجرم عشق تو گر میزنند بر دارم … گمان مبر که ز عشق تو دست بر دارم
مگو که جان مرا با تو آشنائی نیست … که با وجود تو از هر چه هست بیزارم
گر بدانم در بهشتم مے برند … کافرم گر پا کشم از کوی تو
پای قاآنی رسد بر ساق عرش … گر نهد سر بر سر زانوی تو
صد خرمن جان را بیکی جلوه بسوزی … صد کوه گران را بیکی غمزه بکاهی

ما را ز نه بگنجت از چیست پا سبانی … ابرار نه بجهرت از چیست پرده داری
شب وصال تو دانستم از چه کوتاه ست … تو خود ستارهٔ روزی چو پرده بگشائی
تا چند سرائی که چنین ست و چنان ست … آن را که بجز نام دگر هیچ ندانی

رباعی

آن نرگس مست فتنه انگیز نگر … آن خنجر مژگان بلاخیز نگر
در عهد ملک که باده مستی ندهد … اندر کف مست خنجر تیز نگر

رباعی

گاهی هوس بادهٔ رنگین دارم … گاه آرزوی وصل نگارین دارم
گه سبحه بدست و گاه زنار بدوش … یارب چه کسم کیم چه آئین دارم

قاسم علی قصه خوان طوسی ست و دشت موزونی کلام مائلی و مانوسی ست

چو تو لی نبوده هرگز بوفا و مهربانی … بتو هیچکس نماند تو بهیچکس نمانی

قاسمی مازندرانی ست و حظ زبانش از حضرت قسام ازل قسم خوش بیانی ست

چو مجمر ز آتش سودا بر آید دود از جانم … ببوی آنکه بر سر گستر د لطف تو دامانم

قبولی یزدی ست و کلامش معقول و پسندیدهٔ ارباب بخردی

نام رقیب بر لب جانان من گذشت … واقف نشد کسیکه چه بر جان من گذشت

قدرت لاله مشتاق رائی ست و قدرتش در نظم معاصران را حسرت افزای ست

نشد در زندگی چون از تو قطع خار خار من … چه حاصل بعد مردن گر بگل گیری مزار من

قدری شیرازی ست و کماندار طبعش بسهام مصاریع سنجیده در قدر اندازی ست

بهر نگاه تو صد خون اگر کنم دعوی … زمانه با همه خصمی گواه من باشد

قدری بر نظم قدرت داشت و شعر خوب میگفت در منتخب التواریخ ذکرش کرده و این بیت از و آورده ست

چندان امان نمید هدم بیخودی که جان ‖ داند که چون برآید و قربان او شود

قزوی دماوندیست وسخن را بالقرب طبعش ارجمندی و سربلندی ه

میفرستم براو قاصد و میگوید رشک ‖ سببی ساز خدایا که بمنزل نرسد

قفائی علی پسر ملا درویش فتحپوریست در سیزده سالگی شرح شمسیه میخواند و طبعی بغایت فیاض داشت سلیقهٔ او بشعر نسبتی مناسب افتاده بخدمت شاهزادهٔ بزرگ اکبر پادشاه می بود این تخلص را ازانجا یافته فارسی فهمیدن و گفتن درین سن عجب بود چه جای شعر گفتن از وست

گر حسن صنم جلوه گر صومعه گردد ‖ سجاده کشان سبحه بزنار فروشند

نقد دو جهان کس نشناسد زخریدار ‖ انجا که متاع دل افگار فروشند

منم که یافته ام ذوق نشتر غم را ‖ ز ریش سینهٔ من خجلت ست مرهم را

قمی قاسم بیگ افشار کلامش را در بزم سخنوران عز و اعتبار ست ه

با کم از کشته شدن نیست ازان میترسم ‖ که هنوزم نفسی باشد و قاتل برود

قمی آن صبر و قراری که بآن می نازی ‖ بنمایم بتو چون او دو سه منزل برود

نه بتخانه دل قرار و نه بکوی یار گیرد ‖ چکنم مگر بمیرم که دلم قرار گیرد

قندی در عهد بیرم خان از ماوراء النهر باگره آمده طالب العلمی میکرد از و غیر این ابیات دیده نشد ه

صومعهٔ طاعتم گوشهٔ میخانه شد ‖ سبحهٔ درویشیم نعرهٔ مستانه شد

خرقهٔ زهد و صلاح در گرو باده رفت ‖ غلغل تسبیح و ذکر قلقل پیمانه شد

قندی بی خانمان سوی حرم میشتافت ‖ زد صنمی راه او جانب بتخانه شد

قوسی در خدمت خان کلان از امراء اکبر پادشاه می بود و در تراشیدن خلال و شانه و امثال آن بیمثل و عدیل زمانه بود از وست ه

کار قوسی درهم از زنجیر زلف یار اوست ‖ همچو زلف یار دایم صدگره در کار اوست

قوسی طوسی در ترکش فکرش هزاران تیر دلنشین مضامین معقولی و محسوسیست ه

جاییکه توئی نیست کسی را گذر ای خبا ‖ از من که تواند که رساند خبر ای خبا

قیدی کرمانیست و در قید ذهنش آهوان لطائف جهانی ه

در سینه آه گم شد و در دل اثر نماند ‖ ای جان تو هم برو که درین خانه کس نماند

حرف الکاف

کاتب یزدیست در روی کلمات شکینش منور بروشنائی ابدی ه

دی جانب صحرا خواند آن ترک پسر ما را ‖ مشکل که کسی بیند در شهر دگر ما را

ترسم که کند محنت هجر تو هلاکم ‖ جائی که تو هرگز نبری راه بخاکم

کاتبی محمد کاتبی تبریزی غیر کاتبی اصفهانیست و در حسن خطش یدی طولانی ه

خوش ست گفتن دیرینه ماجرای دو یار ‖ بشرط آنکه نباشد دران میان حکمی

کامل پنڈت سدانگه کشمیری کام دلش لذت گیر ذائقهٔ مذاق فقیریست ه

خاکم بباد رفته و بر مشهدم هنوز ‖ دارد سمند ناز تو جولان تازه

کرمی کاشانیست و فیضان مطالب عالیه بردلش از مکارم ربانی ه

چراغی می برم در خاک از داغت پس از مردن ‖ که بزم کشتگان عشق را بی سوز نگذارم

بیتو چو خون فشان کنم روز وداع دیده را ‖ شربت واپسین دهم جان بلب رسیده را

کلامی اصفهانیست و دود شعلهٔ آوازش دیده دل را سرمهٔ صفاهانی

نه از مستیست مائل هر طرف قد چو شمشادش ‖ گرانی میکند از بار دلها سرو آزادش

دوش در آیینه عکس روی خود انداختم ‖ واشت بار وئی تو دعوی زر در ویش ساختم

کلامی مولانا صدر الدین لاریست و صدر آرای دیوان خوش گفتاری ه

دل ابروز وصلش یاد آورم شب و روز ‖ تا گریهای شادی راه نظر نبندد

کلامی قمی در جوانی بهند رسیده طبعش خالی از شوخی نبود از وست ه

همه تن خون شوم ز دیده چکم　　گر بدانم که گریه را اثر ست

کلالی ملقب بافضل خان در فنون علم بهره داشت از دکن بهند آمد و در سلک ارباب شرع شریف داخل شد آخر بدکن رفت و همانجا سفر آخرت گزید از وست

زعشق جز بدل خویشتن نگویم راز　　که دل سخن شنود از من و نگوید باز

سر بپای او نهادم سرگران از من گذشت　　چون گرفتم دامنش دامن کشان از من گذشت

کمال سبزواری آب زلال جویبار طبعش در مذاق طباعان کمال خوشگواری ست

کند غیر از زبان من نصیحت آن جفاجو را　　باین تقریب میخواهد بمن دشمن کند او را

چون مرا دشمن خود میشمری نیکو نیست　　که کسی اینهمه غافل بود از دشمن خویش

کمال گیلانی کمال الدین محمد ابن غیاث الدین محمد شیرازیست کمال اشتهار کمالش از شرح مومیان بی نیازیست

بر لب بام از فغان من بناکام آمدی　　بر لب آمد جان من تا بر لب بام آمدی

کمالی نیشاپوریست از کمال طیب انفاس او سواد دیوانش مشکین و بیاضش کافوریست

خوش آن مردن که چون میمردم از جورت بیانیم　　بنوعی منفعل بودی که سر بالا نمیکردی

کوکب نامش ستاره بانو گویند دختر شیخ سعدی شیرازیست بود احیاناً بسخن سنجی میل می نمود این شعر بوی منسوب ست

عشقبازان رو بسوی قبلهٔ آن کو کنید　　هر کجا محراب ابروی‌اش نماید رو کنید

کوکب خواجه اسد الدین ابن خواجه عبد النبی منشا اجدادش خطهٔ دلپذیر کشمیرست و والدش بشغل تجارت در کلکته جاگیر بوده و کوکب زمانی تحصیل علوم در مدرسهٔ عالیهٔ کلکته اشتغال داشت و مدتی بتعهد عهدهای جلیلهٔ سرکار انگریزی علم شهرت افراشت آخر العمر دل بر ترک و تجرید نهاد و دست به بیعت شاه نجیب الله شهباری داد و در سنهٔ ۱۲۰۰ هجری کوکب حیاتش در وبال زوال افتاد دیوانی ضخیم دارد این سه بیت از ان بحکم گلی از گلزاری هدیهٔ آذان باد

آه شبم گر اثری داشتی　　شام فراقش سحری داشتی

آنکه بیک غمزه مرا قتل کرد　　کاش بگورم گذری داشتی

پیش تو هم خوار نبودی چنین　　کوکب اگر مشت زری داشتی

کیفی کیفیت صهبای کلامش دوبالاست و هر دو مصراع فردش دو گردن میناست

تنم خاک رهی سر زیر پایی　　غریب افتاده هر عضوی بجایی

رباعی

ما را نبود دلی که کار آید ازو　　جز ناله که در دمی هزار آید ازو

چندان گریم که کوچها گل گردد　　نی روید و ناله‌های زار آید ازو

رباعی

موسی ام و راضی بتجلی نشوم　　مجنونم و خوش بوصل لیلی نشوم

آزرده چنانم که اگر هر دو جهان　　گردد بمراد من تسلی نشوم

حرف کاف فارسی

گرامی آغا بابا خان زاد بومش خطهٔ اصفهانست از وطن در شاهجهان آباد رسید و در سلک سپاهیان نواب نجف خان بهادر منسلک گردید از بهادران شیرانه بود و اشعار مردانه موزون مینمود

از باغ بوی زانه مرا باد صبا برد　　خاکم ز کجا بود و نصیبم بکجا برد

زین داد و ستد همت من هیچ نیندوخت　　هر چیز که از شاه گرفتیم گدا برد

تمکین و وقارست فریبندگی ما　　خوبان نتوانند بشوخی دل ما برد

از دین و وفاداری و اخلاص گرامی　　جانی بسلامت ز سر کوی وفا برد

گلشن در عهد محمد شاه پادشاه دهلی زنی بود از شاهدان بازاری دلربا بتناسب اعضا و حسن صورت و شیرین گفتاری آگاه سخن باصلاح میر محمد تقی خیال مصنف بوستان خیال می سفت و هر چه میگفت نیکو میگفت

بخیالِ قدِ رعنائی تو ای غیرتِ گل — سرو آهی ست که از سینهٔ گلشن برخاست

حرف اللام

لالی میر خورد سبزواری سخن سنج خوش مقال ست و زبان خُرد و بزرگ در وصفش لال ست

باین شادم که باشد یار سرگرم جفای من — که یادی میدهد از اعتمادش بر وفای من

او در حجاب از سر و من منفعل از و — در حیرتم که چون طلبم کام دل از و

لسانی کاشی زبانش شیرین و کلامش نمکین ست

خوبان نکشید از کف ما طرهٔ پر خم — تا سلسلهٔ ما و شما نگسلد از هم

هرگز ثمر ندارد نهالِ بیانِ ما — باشد ز برگ بید زبان در دهان ما

لطفی نیشاپوری غالباً غیر لطف الله ست و بحقیقة الحال لطیف علیم آگاه ست

چه لازم ست تو بدنام قتل ما باشی — ستارهٔ و سپهری و روزگاری هست

لطفی میر لطفی منجم ندیم پیشه نیک خو بود چند گاهی در گجرات ماند ابیات اساتذه بسیار بخاطر داشت تا آنکه شبی هزار بیت بتقریبی بخواند از وست

دلم گر شعلهٔ آتش شود افسردگی دارد — گل بختم گر از جنت دمد پژمردگی دارد

هر آه که در حسرت بالای تو کردم — نخل چمن آرای پشیمانی من شد

لعلی میرزا لعل بیگ ولد شاه قلی سلطان بدخشی ست جوانی در نهایت شرافت و لطافت بود و بحسن صورت و پاکیزگی سیرت معروف از ملازمت شاهزاده سلطان مراد بلاهور آمد این شعر از وست

برهگذار تو چون خاک ره شدم ترسم — که نگذری بمن و بگذری براه دگر

لوائی پیرزادهٔ سبزوار ست طبع شعر داشت و مدتی در خدمت آستانهٔ اکبری بود در لاهور بسنه ۹۹۵ دیواری از تندباد حوادث بر سر او افتاد و نقد حیاتش بر باد رفت پیرزاده از جهان رفت تاریخ ست از وست

در پیش غیر زان نکنم گفتگوی تو — تا جای در دلش نکند آرزوی تو

اهل هوس ز شوق چو نام بتان برند — ترسم که نام او بغلط در میان برند

حرف المیم

مالک دیلمی ست و ناظم ملک نازکی ست

بعهدِ فریبم اول دامِ وفا نهادی — پای دلم چو بستی دست جفا گشادی

مانی مشهدی ست و مصور محسنات مطالب موجدی ست

مردم بزبان کنند فریاد — فریاد ز بیزبانی من

ماهری کشمیری کارش در کلام ساحری ست و از ماهران این فن در عهد اکبری ست

در حلقهٔ ما زمزمهٔ سور نباشد — تا غمزدگان را دل مسرور نباشد

ویرانهٔ دل چون سر تعمیر ندارد — بگذار که این غمکده معمور نباشد

مائل میرزا قطب الدین از مردم دهلی ست و لسوی اقطاب کلام بو منبع قطب نما طبعش را میل دلی ست

جوش زن ای لب ما تا همه مستان شویم — شور کن ای عندلیب تا همه نالان شویم

هستی ما را قضا و وحشت کتان ست قبا — جلوه کن ای مه لقا تا همه عریان شویم

مبتلا منشی اجودهیا پرشاد دهلوی ست و در انشاء مضامین دستگاهش قوی ست

شمع چون در بزم گرم صحبت آرائی شود — سوزش غیرت بجان آتش زند پروانه را

متین کانجی سهای اله آبادی ست و بر متانت و کلامش منادی ست

من چگویم تا چها دیدم ز دانائی متین — ای خوشا وقتی که حاصل بود نادانی مرا

از دست من چو دامن دلدار میرود — کارم ز دست و دست من از کار میرود

مجید خواجه مجدالدین خوافی بعهد اکبر پادشاه رو بهندوستان نهاد و همین جا جان بجان آفرین داد

پیوسته بیاد لعل شیرین فرهاد — میکرد ز تلخکامی خود فریاد

جان داد و نیافت کام دل از شیرین　　شیرین میگفت و جان تلخی میداد

مجرم میرزا جعفر نیشاپوری ست و در سنه ۱۰۲۶ هجری گلگشت هندوستان جنت نشان رسید و مدتی بسیر و سیاحت بوده بوطن بازگردید

قتیل خنجر مژگان شدم اما ندانستم　　که خنجر سینه در بر میکشد یا سینه خنجر را

دردا که نمی آید از یار خبر چیزی　　گفتند بگوشش او اغیار مگر چیزی

مجلسی از خطهٔ هرات جامع مکارم صفات بود

هر زمان گردی ز کوی دوست سر بر میکند　　تا که دام افتاده انجا خاک بر سر میکند

مجید درویش عبدالمجید قزوینی بزرگ منش باکمال دوراندیشی و دوربینی ست

آه از شب هجران تو و روز قیامت　　کاین را شبی از پی نه و آن را سحری نیست

محزون نامش محمد حسین ست و شعلهٔ آوازش محزونان را نور العین

چرا بیهوده شادی در دل من خانه میسازد　　همین دم سیل غم می آید و ویرانه می سازد

محسنا از مردم شیراز بود و در هند بسخن سنجی ممتاز

سرود مجلس عشاق آه و افغان ست　　درو پیالهٔ لبریز چشم گریان ست

خیال بوسه بر آن گردن بلند مبند　　لبی که میرسد انجا لب گریبان ست

محسن کاشانی بطریقهٔ قدما در خوش بیانی ست

از آن ز صحبت یاران کشیده دامانم　　که صحبت دگری میکشد گریبانم

محمد میرزا حکیم حافظ قرآن مجید بود و سرشار عشق سرمدی

مریض عشق را نازم که از بهر علاج او　　مسیح ار بر سر بالین رود بیمار میگردد

محمد بندش سخن را محکم می بندد

بلبل بفغان من بخموشی غم خود را　　هر کس بزبانیکه توانست ادا کرد

محمد آملی بمشرب صوفیه مقتفی ست و باوجود محمدیت اسم و تخلص از طریقهٔ محمدیه بیگانه بود از بیحیائی

نام دیوانش بتخانه ست

مجلس عاشقان مفلس را　　شیشه هم مطرب ست و هم ساقی

وای از چیستم چنین مفلس　　خودفروشی ز من نمی آید

محمد کسکنی گفتار میرزایانه او از توصیف مستغنی ست

فریاد از آن نرگس مستی که تو داری　　آه از دل بیگانه پرستی که تو داری

گل نیم شب شگفته شود در حریم باغ　　تعلیم گلرخان بحیا اینقدر بس ست

معنی ابوالفیض دهلوی ست و از صبای انفاسش گلزار سخن را تازگی و نوی

با توکل گر درین بحر آشنائی می شود　　باوجود دست و پا بی دست و پائی میشود

محمود از مردم تبریز ست و جام دهانش از بادهٔ لطافت لبریز

سیاه بختی ازین بیشتر نمی باشد　　که مجلس دگران روشن از چراغ من ست

محوی محمد بیگ محو جمال خوبان معانی و آئینهٔ حسن سخندانی ست

ز حال محوی آزرده دل چه میپرسی　　جگر فگار ستمدیده بی نوائی هست

دگر که در آید بفریب تو که محوی　　از دست غمت مرد و گهی یاد نکردی

مقصود کاشی برادر باقر خرده و تلمیذ میر حیدر معمائی و مصاحب میر غیاث الدین منصور ست و گنج شایگان نظمش ناظمان زمان را مقصود و منظور

کام جویان دامن معشوق دارند آرزو　　ورنه لیلی دوست را خود دامن صحرا بس ست

صبا دارد بکف چوگان زلف عنبر افشانش　　ببازی میزند هر لحظه بر گوی زنخدانش

مقصود تیرگر هر مصرع اشعارش تیریست بر جگر رباعی

گر با غم عشق سازگار آید دل　　بر مرکب آرزو سوار آید دل

گر دل نبود کجا وطن سازد عشق　　ور عشق نباشد بچه کار آید دل

محوی میر محمود ست و تحبیال منشی ممالک محروسه کشور هندوستان بود و حبیبهٔ او در حبالهٔ نکاح

نقیب خان در آمد طبع نظم داشت و اشعار منشیانه میگفت از وست

از مشک ناب غالیه بر یاسمین بکش — بر گرد آفتاب خط عنبرین بکش

رباعی

شوخی که بود خاک درش منزل من — جز جور و جفا نیست از و حاصل من
از گوشهٔ بام چون رخش را دیدم — چشمش فگند تیر جفا بر دل من

محققی حصاری طالب علمی بقدری داشت و در مدرسهٔ دهلی می بود بمنصب قضا و مهر مدرسید
و تخلص مذکور از حضور پادشاه یافت و هم دران بلده از محنت سرای دنیا در گذشت از وست

یافتم در گذری جای کف پایش را — چون نمالم رخ خود یافته ام جایش را
بفکر موی میانت دل کسان گم شد — دل شکستهٔ ما هم دران میان گم شد

محب شیخ محب علی بلگرامی مؤلف جریدهٔ مفیده درین کتاب بمقاصد ارجمند آورده و رباعیات
دلپسند ایراد کرده صاحب صدق و صفا و والی دار الامارة ذکا ست این رباعیات از کتاب وست

رباعی

از بهر فساد و جنگ بعضی مردم — کردند بگوی گمرهی خود را گم
در مدرسه هر علم که آموخته اند — فی القبر یضرهم و لا ینفعهم

رباعی

از نسب نیست نسبت مردم — هر کسی را بنفس خود شرف ست
شرف در بجوهر خویش ست — نه ز پاکی گوهر صدف ست

بعد و گفته بعضی از اولیاء الکمل چون ابو حامد اسود زنگی و ابو الخیر حبشی و کرخی پدر شیخ معروف
و نوبی پدر ذو النون مصری و ابو نصر سراج و ابو الحسن نساج و عبد الملک اسکاف و ابو محمد
خفاف و ابو عبد الله جلاد و ابو حفص حداد و ابو العباس قصاب و حمدون قصار و ابو علی دقاق
و ابو جعفر سماک با وجود عدم شرافت نسب بمرتبهٔ عالیهٔ ولایت فائز گشتند انتهی رباعی

خواهی که شوی خلاصهٔ نوع بشر — باید که فراموش کنی نام پدر
در فضل و هنر کوش بمیدان ادب — از اهل کمال معرفت گوئی ببر

رباعی

انسان که بصورت همه چون یکدگر اند — باید که بعین مهر در هم نگرند
نام پدر و مادر صوری نبرند — کین قوم ز یک مادر و زیک پدر اند

رباعی

ای طبع کجت سرشته با کبر و منی — دانسته تمام خلق را دون و دنی
هر جا که روی لاف اصالت چه زنی — چون اصل تو از گل ست یا آب منی

رباعی

ای طبع تو خو کرده بآئین خلاف — تا چند زنی از نسب عالی لاف
در نفس تو گر فضیلتی هست بگو — باقی همه از قبیل حشوست و گزاف

رباعی

ای کرده سلوک در بیابان طلب — زنهار مکن مفاخرت بهر نسب
چیزی که بآن فخر توانی کردن — عقل ست و حیا و عفت و علم و ادب

رباعی

چیزی که نه روی در بقا باشد زو — آخر هدف تیر فنا باشی زو
از هر که بمردگی جدا خواهی شد — آن به که بزندگی جدا باشی زو

ه

گر ز غوغای نفس اماره — از جلیسی نباشدت چاره
شو انیس کتابهای نفیس — اِنّها فی الزّمان خیر جلیس

رباعی

دیوار سرایت ار بود از آهن | زنهار مشو تسلی از عصمت زن
کاخر بهزار حیله بیرون آرد | چون رشته و تسبیح سر از چشمه سوزن

رباعی

دشنام اگر دهد حسیبی | چاره نبود بجز شنیدن
گر پای کسی سگی گزیده | با سگ نتوان عوض گزیدن

رباعی

باشند زنان بعقل و ایمان ہمت | هرگز نکنند عهد و پیمان درست
مشکل که شود آخرت ز اهل نجات | هرکس که خلاص خود ازین قوم نجست

مدامی بدخشی سلیقه شعر داشت چندگاهی در ملازمت میرزا عزیز کوکه بوداز وست

دلا صد فتنه برپا زان قد بالاست میگوئی | ازان بالا بلا بسیار دیدم راست میگوئی

درین زمین اکثر شعرا گفتند و همه گرد و پیش یکدیگری گردیدند اما مزه ندارد و درمعنی هیچ شعری بهتر ازین بیت ذیل دیده نشده

راستی فتنه انگیز است سرو قامتت | هستی ما جز دروغ مصلحت آمیز نیست

مذاقی اصفهانی کرباس فروشی بوده در ۹۸۳ هجری جامه تن ترک نموده

اگر گردی نشیند از رهِ آن نازنین برمن | بود باد صبا را منت روی زمین برمن

مرتضی قلی بیگ خودش خوش گفتار است و اوراق اشعارش رشک تختهٔ گلزار

زمیان چو رفته باشم بکنار خواهی آمد | چو بکار من نیائی بچه کار خواهی آمد

مرتضی قلیخان پسر حسن خان شاملو ست و فکرش رسا و کلامش نیکو

چنان جوش محبت گرم دارد آشنائی را | که گر صد سال دورش بینم نفهمم جدائی را
معمار خود مشو که کنی خانها خراب | ویرانه شو که از تو بنائی شود بلند

میر مرتضی شیرازی نبیرهٔ سید شریف جرجانی قدس سره ست در علوم ریاضی و اقسام حکمت

و منطق و کلام فائق بر جمیع علمای آن ایام بود از شیراز بمکهٔ معظمه رفته علم حدیث از شیخ ابن حجر مکی شافعی اخذ نموده اجازت تدریس یافت و از انجا بدکن وارد دکن تا گره آمده بر اکثر از علمای سابق ولاحق تقدیم یافت و بدرس علوم مشتغل شد تا آنکه در ۹۷۴ بروضهٔ رضوان خرامید نعش او را از جوار امیر خسرو دهلوی بمشهد بردند این بیت از وست

خاطر جمع ز اسباب میسر نشود | تخم جمعیت دل تفرقهٔ اسباب است

غالباً ماخذ این شعر آن عبارت است که جمعی گمان بردند که جمعیت در جمع اسباب است در تفرقه ماندند و فرقهٔ محققین دانستند که جمع اسباب از اسباب تفرقه است دست از همه افشاندند

مرتضی سید سیوستانی است و سالار قافلهٔ شیوا بیانی از وست

کی رود از دل خیال یار پر تمکین ما | عکس او در دیدهٔ آئینه مردم میشود
نایاب شد ز بسکه سخاوت در این جهان | عنقا بود کسی که بسگ استخوان دهد

مردمی محمد هاشم از مردم مشهد است و باشنا و اصحاب دواوین مردمی وی در مشاعرهٔ فارس و هند مستند

کنم بهر که رسم شرح بیوفائی تو | که دیگری نکند میل آشنائی تو
آدمی باید که بی حالت نباشد هیچگاه | گر لب خندان نباشد چشم گریان هم خوش است

مرشد از طبا طبان شیراز است و مرشد سخنوران دمسار

پهلوی سگ تو جا ست ملا را | جائی به ازین کجاست ما را

مرادی استرآبادی از طبقهٔ سادات انجاست بهندوستان آمده و در ۹۷۹ فوت شد نتائج طبع او خیلی بیادگار ماند از انجمله این است

بنمو و برغ زاغ پر ده که صبح صفاست این | یعنی بکمال قدرت صنع خداست این
طالع نشد شبی ز رخت کوکب مراد | بیطالعی و تیرگی بخت ماست این
زنهار خوشدلی و فراغت طمع مدار | در خاکدان دهر که محنت سراست این

بگذشت وی بخاک مراوی وگفت یار — و در راه عشق کشتهٔ سنگ جفاست این
ای سیل غم ز دیده غبار رهش مشوی — ما را چو یادگار ازان خاک پاست این
کیم من و مرا ازان گل چهره همچون غنچه دلتنگی — گرفتار جنون دیوانه باسایه هم جنگی

مروی ابن علی نام دارد در ملازمت اکبر پادشاه می ماند آزوست

سر زلفش بران رخ از نسیم آه مالر زد — چو دود شمع کز آمد شد باد صبا لرزد

مسرت لاله عوض رای شاهجهان پوری از محسنات طبعزادش زمین سخن را معمور است

فتنه وقت تماشا اشتبا هم — کمر یا سایهٔ تار نگاهم
عشوه طرز نگهش پسند و خونریز کند — فتنه بر سنگ دلش تیغ ستم تیز کند
موبموشیوهٔ کج بازی او می‌دانم — دل عبث شکوهٔ آن زلف دلاویز کند
رقص معنی عجبی نیست مسرت امروز — که صریر قلم نغمهٔ تبریز کند

مسعود قمی ناطقه‌اش را باموزونی همدمی ست

گفتمش سالها بخاک رهت — سوده ام روی خویش گفت چه سود
بیتو چون درگریه خواهم جی برد — خواب می بینم که آبم می برد

مستغنی کشمیری مولد لاهوری موطن ست وشاعر عهد اکبری ماهر فن شعر و سخن رباعی

من خنده نیم بطبع عاشق ناساز — یاگریه که بر روی روم چون غماز
یا ناله که هر گوش بیگانه نیم — من فرد و دلم خلوتی محرم راز

مسیحا رکن الدین مسعود کاشی ست واشعارش مشعر خوش تلاشی

بیا پیش ای جوان و دیدن خود بر من آسان کن — که من پیرم و نزدیک هم دشوار می بینم
بتقریبی بیاد او وهمه نام مسیحا را — درین صورت توان گرد سر غماز گردیدن
آنقدر گرد کدورت بدلم آمده جمع — ق — که اگر پایم ازین هیچ و خم آید بیرون
تنگ تنگان و در دروازه هستی گیرم — نگذارم که کسی از عدم آید بیرون

مسیحا ملا سعد الله اصلش از سهانپور ست اما به پانی پتی مشهور مسیحا انفاس دقیقه شناس ست مثنوی رام وسیتا از وست وکمال اغراق در وست

دل از عشق محمد ریش دارم — رقابت با خدای خویش دارم

منه در تعریف سیتا

تنش را پیرهن عریان ندیده — چو جان اندر تن و تن جان ندیده
در بزم عاشقان چو برآرم ز سینه آه — چون هیزمی که دود کند دورم افگنند

مشفقی از اعیان کاشان ست وبرجان سخن از التفاتش احسان ست

قاصدم مژدهٔ بیماری اغیار آورد — جان فدایش که رساند خبری بهتر ازین

مشهدی قمی مصروف ترانهای خوش باکمال بیغمی ست

بر رویم از قفس در فیضی توان کشود — من هم ز آشیان بامیدی پریده ام

مشفقی بخاری اصلش از مروست بعضی مردم در قصیده او را سلمان زمان دانسته اند وغلط عظیم کرده دو مرتبه بهند آمد و رفت ازوست

در عاشقی ملامت بسیار بوده ست — آسان خیال کردم و دشوار بوده ست
چو نقد هستی مجنون غم نگاری بود — خدا بنقد بیامرزدش که یاری بود
کشور هند شکرستان ست — طوطیانش شکر فروش همه
هندوان سیاه چون یکسان — چیره بند و نکوچه پوش همه

مصلح محمد صالح استرآبادی بود بعهد شاهجهانی در ولایت دکن گوی کامیابی می ربود

مجروان چه عجب گر ز ورطه بیخبر اند — که دست و پای شناور در آب عریانیست
غمگین منشین ز تنگدستی — چون دست تهی کشاده رو باش

مصور کاشی ست وتصاویر خیالی را کلکش در نقاشی ست

من غریب بزلف تو مبتلا گشتم — باین وسیله بیک عالم آشنا گشتم

مضمون میر هاشم ساکن عظیم آباد ست و میر معز موسوی خان او را اوستاد سراپا مضمون بوده
و همه تن موزون ست

آخر ز فیض پیر بمقصد جوان رسید — این تیر بر نشانه بزور کمان رسید
هیچ فهمیده نشد مصرع پیچیدهٔ زلف — مو بمو شرح کن ای شانه چه معنی دارد
تردماغیهای بلبل از ملاقات گل ست — صحبت یاران رنگین کار صهبا میکند

مطلع محمد علی در فن نظم از مهره ست و بمطلع مهر ذاتش شهره متهره ست

ما التجا بچشم و دل خویش برده ایم — زین جام و شیشه مطلب خود پیش برده ایم
سخن برمز و اشارت تمام گفت و نگفت — نگین مقابل من کرد و نام گفت و نگفت

مظفر مظفر حسین از مردم کاشان یا قم ست و بالباس درویشی مظفر و منصور در معرکهٔ نظم

خوشم با ناتوانی گرچه هر ساعت ز پا افتم — که وقت رفتن از کویش چو برخیزم بجا افتم

مظفر از خواف بود یا هرات خود بین و متعلی صاحب ترهات ست

شهی که رونق مه بود روی رخشانش — ز پستهٔ تنگ شکر ریخت لعل خندانش
میان آن رخ و خورشید فرق نتوان کرد — چو سر بر آورد از مشرق گریبانش

مظهر میرزا غلام علی متوطن دهلی ست و معاصر میرزا مظهر جان جان این در عنفوان شباب
و آن در کهلی ست

کرد تسخیر دلم شاهی که در دوران او — ناز دستور ست و ناظر چشم و ابرو حاجب ست

مظهری کشمیری صاحب دیوان ست حالت او ازین ابیات میتوان دانست

تو عهد استوار ندانسته که چیست — بودن بیک قرار ندانسته که چیست
اقبال حسن کار ترا پیش می برد — ورنه صلاح کار ندانسته که چیست
فدای آینه گردم که دلستان مرا — درون خانه بگلگشت بوستان دارد

معجز نامش محمد نظام ست و باعجاز فکرش در خطهٔ سخنوری انتظام ست

در گریه نالها که بکوی تو میکشم — فریاد میکنم که مرا آب می برد

معز میر معز الدین یزدی با حتوای علم و فضل حائز سعادت ابدی ست در عهد جهانگیری
بهند رسیده با تالیقی شاهزاده پرویز مفتخر گردید

وحیی که جان و مدبدن نغمهٔ نی ست — آبی که خاک بر سر آتش کند می ست

معزی هروی از سادات طباطباست در ایام طفلی بکامران میرزا هم سبق بود قریب
پنجاه سال در هند گذرانید و در سنه ۹۹۵ از عالم رفت

چند داری ای فلک چون ذره سرگردان مرا — تا بکی داری بغربت بی سر و سامان مرا
گفتم باه درد دل خود برون کنم — در دم باه کم نشود آه چون کنم

معنی جامی جام طبعش لبالب صهبای معانی سامی ست

از صد سخن بخنده یکی گوش میکنی — آن هم نگفته ام که فراموش میکنی

معنی وجه الدین خان از قاطنان حیدرآباد ست و سخنش را با موزونی ایتلاف و اتحاد

صبح چگونه در دمد رو بنما که همچنین — شام چه رنگ سر زند زلف کشا که همچنین
شد بچه رنگ غنچه را دست صبا گره کشا — از سر ناز وا نما بند قبا که همچنین

مغربی نامش محمد شیرین ست و در شهر تبریز از اکمل عارفین بود بدیار مغرب رفته و خرقهٔ خلافت
از مشایخ سلسلهٔ حضرت ابن عربی قدس سره یافته و در سنه ۸۰۹ هجری بمغرب عقبی شتافته دیوانش
که وحدت اندر وحدت اندر وحدت ست بماش مشرق آفتاب معرفت رباعی

در خلوت تاریک ریاضات گذشتیم — در واقعه از سبع سموات گذشتیم
دیدیم که اینها همه خوابست و خیالات — مردانه ازین خواب و خیالات گذشتیم

بر آب حیات تو جهان همچو حبابی ست — او نیز اگر باد رود از سرش آبی ست

مفتون نیاز علی خیرآبادی فریفتهٔ جمال مضامین ابداعی و ایجادی ست

بر گرفتاری من طعنه چرا — حلقهٔ زلف سیاهش نگرید

مفتون شیخ مومن علی ساکن قصبهٔ کاکوری کلام نمکینش در تغزل بکمال شورا شوری ست
از شاگردان غلام ضیا ساحر بود و باسالیب سخن ماهر ست

زذوق خوشگواریهای آب خنجرش هردم   بیکدیگر لب هر زخم شوق گفتگو دارد
حدیث تلخ گزان لعل شکرین برخاست   بلابلی ست کز ازشان انگبین برخاست
برنگ پیکر تصویر احمد عرب   دگر نه از قلم صورت آفرین برخاست
جز تفرقه در باغ جهان هیچ ندیدیم   هر گل بچمن رنگ دگر بوی دگر داشت

مفلح از خطهٔ اصفهان ست و گنجینهٔ معانی صلاح و فلاحش عیان ست

بهشت انجا که آزاری نباشد   کسی را باکسی کاری نباشد

میر مقبول شاعریست از قم و سخنش مقبول قلوب مردم ست

نه کسیکه بهر درم رود و طبیب جوید   نه کسیکه گر بمیرم کفن غریب جوید

مقصود ملا قزوینی منجملهٔ شعرای خوش طبع زمان خود بود دیوانی مرتب دارد در آگره در [illegible]
بمرد از وست

عشاق را تمام نظر بر جمال تست   ای شاه حسن روی تو ماه تمام ماست
نهال آرزوی او نشاندم در زمین دل   وزان شاخ گلم جز بار غم چیزی نشد حاصل
بود امید کاورم حلقهٔ زلف او بکف   وه که درین خیال کج عمر عزیز شد تلف

مقیما از مردم شیراز ست و در سخن سحرپرداز از وست

نباشد توشه از زیر کمر ارباب همت را   نگین وان ست ناف سالکان سنگ قناعت را
چه پروا از نبود و نهای سامان سفر داری   تو کز خواب پریشان بالش پر زیر سر داری

مقیما برادر منصف طهرانی ست و ارکان و ابنیهٔ سخن را مقیم و بانی شاعری خوش فکر بود
در پایان عمر جنون در کاخ دماغش اقامت نمود

از کثرت وصال ندانم وصال چیست   چون باغبان پرست دماغم ز بوی گل

ای گل شگفته شو که بیاد تو کرده ام   آن گریها که ابر بهاری نکرده ست
بی جام باده عیش گلستان تمام نیست   دستی که بی پیاله بود شاخ بی گل ست

مکتبی معلم مکتب و مدرسهٔ شیراز بود و سخن سنج نکته پرداز در معقول و منقول تلمیذ محقق دوانی ست
و در نظم و نثر اوستاد موجدان تازه معانی ست

شب روم بربام آن مه چشم بر روزن نهم   شیشه بردارم بجایش دیدهٔ روشن نهم
شده روز بیخود آنکس که شبت شراب داده   چه نخفته باغبانی که بگلشن آب داده

و در مثنوی لیلی و مجنون خودش بصفت طبیب میگوید

در شیشهٔ چرخ گاه بینش   دانسته مزاج آفرینش
گردیده بجستن دوائی   چون آب بشاخ هر گیائی

ملکی تونی سرکانی پادشاه ملک سخنوری ست و سلطان اقالیم نظم گستری در هندوستان
بمناصب علیا سرفرازی یافت و در سنهٔ [illegible] هجری بملک آخرت شتافت

گر داشتی بقتل کسی تیغ او سری   هردم هزار سر ز گریبان برآمدی
چون شرر یافته ام لذت تنهائی را   خانهٔ باید مرا از سنگ که بی در باشد
ما نمیدانیم گویا از گرفتاران کیست   دعوی آزادی سرو چمن را بنده ایم
گلعذاری که بخون جگرش پروردم   لاله سان چشم سیه سرخ بخونم کرد ست

ملهمی میرزا خیر الله بیگ غالباً غیر ملهمی تبریزی ست و از شیرین مقالی در شکر ریزی ست

دی گفت که فردا بگذارم بسرت پا   سرتا بقدم در ره او دیده ام امروز

ممتاز مولوی احسان الله مولد و موطنش قصبهٔ اونام از توابع شهر لکهنو مضاف صوبهٔ اختر نگر اوده بود و با حتوای فضائل صوری و معنوی محی مراسم اب و جد مثنوی بحر مواج او از غایت لطافت مطبوع طبائع و مطبوع مطابع در اقران خود بکمال استعداد ممتاز بوده و بست سال کما بیش گذشته که طائر روحش از قفس عنصری پرواز نموده از وست

بوسه بر بوسه زنم فرصت سخنی ندهم — دهن تنگ ترا قافیه تنگ ست امشب

ممتاز از خطهٔ شیراز بود و در هند رسیده شهر پټنه عظیم آباد را برگزید و همانجا در سنه هجری زیر زمین آرمید ؎

چون دعای مستجاب آخر بجائی میرسم — مرغ قدسم دامن پاکم بود بال و پرم

ممتاز عبد الغنی در زمرهٔ ممتازان ممتاز ست و سحر حلالش پهلو زن اعجاز ؎

طپیدن دل و پرواز رنگ و گریه و آه — مرا بحلقهٔ ارباب عشق رسوا کرد

ممنون تاج خان از افاغنهٔ شمس آباد ست و گوشهای مشتاقان کلامش اینک ممنون صریر خامه ام باد ؎

بپیش آتش حسنت چه تاب آینه را — اگر پناه نمی بود آب آینه را

مگو که زشت بود کفر با مسلمانی — که از دو رنگ بود خوشنما سلیمانی

خون دلها خورد و نه پرهیزد — نرگس یار طرفه بیماریست

منجنیک ترمذی از شعرای متقدمین بود طبعش عالی و کلامش متین و دیوانش حدیقهٔ انیق ست و مضامینش نازک و دقیق ؎

بعرصه که وصف گرد را برانگیزد — فراخ باز نهد کام اژدهای قتال

رگی ز ابر شجاعت کفش برآرد تند — بباغ عمر شگفته شود گل آجال

منشور حاجی شریف صفاهانی ست و مناشیر ناطقه اش بحکم عقیدت اذعانی ؎

میروم بی اختیار از خویش و می آیم برون — جز رو مدی هر نفس مانند دریا میکشم

منشی او هم قزوینی در انشای نثر یدش طولی ست و در انشاد نظم ذهنش رسا ؎

ای سپاهت را ظفر لشکر کش و نصرت یزک — ذی یقین بر طول و عرض او بود واقف زشک

بسته گردم رکبت صد پرده بر روی سما — کرده نعل مرکبت صد رخنه بر پشت سمک

منصف غیاثا اصفهانی طبع انصاف پسندش سخن را مهد امن و امانی ست ؎

هست دور از عقل واپس دادن جام شراب — میتوان خوردن اگر زهرست یک پیمانه

منیر سید اسمعیل حسین از سادات قصبهٔ شکوه آباد شاگرد شیخ ناسخ ورشک لکهنویست سه مجلد دیوان در اشعار اردو مشتمل بر اقسام سخن دارد و مثنوی سیزده هزار ابیات تقریباً در نعت و معجزات گفته در نثر هم مناسبتی دارد و صاحب تلامذهٔ کثیر ست و همواره بمصاحبت امرا و روسای لکهنو و کانپور و فرخ آباد و بانده گذرانیده حالیا متشبث باذیال نواب کلب علیخان بهادر رئیس رامپورست گاه گاه بزبان فارسی هم حرف میزند از وست ؎

بر پای یار ناصیه سای ست دین ما — پیوسته سجده بوسه زند بر جبین ما

خوش در سرای بهجتی آرمیده ایم — بیرون در نشسته یسار و یمین ما

در هجر یار تیغ اجل هم نمی برد — برگشت همچو بخت دم واپسین ما

خون در دل و گره بجبین که افگنیم — در وصل غیر ما نبود در کمین ما

بهر گریستن چو نشستیم ای منیر — جز طفل اشک کس نگرفت آستین ما

تکیه بعقد من بود پیری شکسته رای را — داده ام این عصا بدست ضعف شکسته پای را

باده بخور ز دست یار بار دگر جوان بشو — خیز و بنیمه ره بگیر عمر گریز پای را

ولی بکف من و من از نشهٔ جهل بیخبر — بخت بدست کور داد جام جهان نمای را

عمر روان بکوی یار خضر طریقتم نشد — پای طلب بریده باد طالع نارسای را

لذت درد عاشقی گر بتو آشنا شود — در بر خنده پروری گریهٔ بیبهای را

در شب هجر مه لقا گر ز بند غم رها — عمر خضر دهد خدا مرگ گره کشای را

بر سر سجده باز نیم یا بکنار جان نهیم — از رخ یار چیده ایم نو گل نقش پای را

کدامین فتنه نشتر بر رگ ابر بهاران زد — که خون تو به جوش از سینهٔ پرهیزگاران زد

علاج جوش وحشت چون نباید بود مند آخر — گریبان خنده ها از چاک بر تدبیر یاران زد

ره آه و فغان گم کرده بودم بعد مرگ اما — غبارم دست خواهش در رکاب نیسواران زد

بخود چون آمدم غرق عرق سر تا پا گشتم — همانا کاروان هوش اور راه یاران زد
سوئی میخانه ای ساقی چه بیتابانه می آید — هوائی می نگر آتش بجان ابر و باران زد
زخود رفتند چون دلدادگان طرز رفتارش — نگاه گرم او برقی شد و بر هوشیاران زد
شکست افتاد بر فوج تمنا با همه کثرت — چه سنگی بود گان بت بر دل امیدواران زد
غبار کس بشوخی تا نخیزد بر سر راهش — فلک بر خاک ره آب رخ صاحب وقاران زد
دریک زخم هم نگشوده شد در دار ناکامی — کف خون گرچه دستک بر در خنجر گذاران زد
نه تنها شد منیر خسته جان صید نگاه او — غزال چشم خونخوارش ره معنی شکاران زد
خوی از غضب چو زان رخ انور فرو چکد — دل آب گشته از مژه تر فرو چکد
خون دلت گر از بن هر مو چکد چه حظ — شرط چکیدن آنکه ز نشتر فرو چکد
عمر ابد زمرگ نخواهد شهید عشق — هر چند آب خضر ز خنجر فرو چکد
یک قطره خواهم از می مینای عشق پاک — اما بشرط آنکه چو کوثر فرو چکد
صد ره چکیده خون دل من مگر ز شوق — خواهم که از خدنگ تو دیگر فرو چکد
ای مرغ نامه بر حذر از چشم مست کن — کز وی مدام خون کبوتر فرو چکد
در فارسی چه هرزه سرائی کنی منیر — کین می ز ساغر تو مکدر فرو چکد
از برم گردم نزع آن ستم ایجاد رود — روح من رو بقفا تا عدم آباد رود
از تماشای تو محروم همین چشم من ست — نگه پاک درین شهر غریب الوطن ست
کس را بسر وقت غریبان گذری نیست — ور هست بجز تیغ تغافل گری نیست
ز هر جانب که آن ترک پری تمثال می آید — تماشا دست و پا گم کرده از دنبال می آید
در حرم حوصله سعی به تنگ آمده ست — سجده را پای درین راه بسنگ آمده ست
می آید و خون میچکد از تیغ نگاهش — کو جرأت نظاره که گیرد سر راهش
گل چاکی که به پیراهن یوسف بشگفت — رنگی از خون تمنای زلیخا میداشت

پاره شد پیرهن جوهر تیغ از صد جا — زخم دل تنگ تر از بسکه بآغوش کشید
از راه وصل بعد فنا کامران شدم — دنبال جان گرفته بکویش روان شدم
خبر من کسیکه شبها بدرت رسیده باشد — ز فلک چه دیده باشد چو تراندیده باشد
پس از انکه خود بپرسی مگذار ناشنیده — بهزار شوق حرفیکه بلب رسیده باشد
بت من نمیتواند که سر قلم تراشد — دل خود ز صحبت ما بچه سان بریده باشد
تو ببیر لاله و گل که روی ندانی ای گل — که کسے بخون حسرت چه قدر تپیده باشد
بگرد شته بگردم که بوقت جان سپردن — ز من از تو چشم بسته رخ یار دیده باشد
مپسند تا بحرمان ره خویش باز گیرد — بهوای بوسه جانیکه بلب رسیده باشد
آب و تاب گهر گوش تو دیدن دارد — شبنمی از گل شاداب چکیدن دارد
کوتهی از نکند دست تمنا کسے — رنگی دامن دلدار کشیدن دارد
لذت عیش نیرزد بشنیدن زنهار — طرفه خوابی ست شب وصل که دیدن دارد
بکش ببام سلسله مشکسای را — از نیمه ره بکش نگه نارسای را
چشم کرم ز تاجور عهد ما مدار — بر فرق خویش سایه فتد این همای را
جاده معنی بهم رگ سنگ ست اینجا — غنچه گردیدن مضمون دل تنگ ست اینجا
منت اهل همم زخم خدنگ ست اینجا — رشحه ابر کرم بارش سنگ ست اینجا
مشرب صلح کل از حلقه ما بیرون نیست — ریزه شیشه جگر پاره سنگ ست اینجا
اینقدر بر خلش عشق خود ای قیس مناز — خار در پیرهن تست خدنگ ست اینجا

نام منور — منور احمد یار خان اورنگ آبادی مخاطب بمنور الدوله ممتاز جنگ از شعراء عهد میر آزاد بلگرامی ست ؎

گفتیم در خیال رخت رفت خواب ما — آئینه دید آن بت حاضر جواب ما

نام منظری — منظری سمرقندی شاعر خوشگوست با گره در ملازمت بیرم خان می بود و نظم شاهنامه

خیال کرده بود و داستانی چند با تمام رسانیده آزوست ؎

همیشه ما ز فراق تو بی سر و پائیم ❊ ترا کسی که بخاطر نمیرسد مائیم ❊

خط گرد ماه عارض آن سیمبر نگر ❊ هردو نشان فتنهٔ دور قمر نگر

بر روی ماه سلسلهٔ عنبرین ببین ❊ جعد بنفشه بر رخ گلبرگ تر نگر ❊

بین چشم رهزن و مژه ناوک افگنش ❊ در رهگذار عشق خطر در خطر نگر

منصور از خاک پاک هرات بود و مقبول دلها بلطائف ابیات و ظرائف ترهات ؎

نشد در دلبری یکبار تیرش بر نشان آید ❊ چمن پیش قدت از سرو خالی کرد ترکشها

خاطرم در وصل آن ابروکمان هم جمع نیست ❊ میکشد چون تیر سوی خود که پرتابم کند

منعم حکاک شیرازی الاصل اکبرآبادی موطن ست بانعام واهب ذوالمنن کام روا بنعمت شعر و سخن ؎

می زنم رقص کنان بی دف و نی می آید ❊ دست بر دائره باشید که مے می آید

در خمارم روز و شب هرچند صهبا میکشم ❊ خشک لب چون ساحلم با آنکه دریا میکشم

آن را که زور بازوی کسب هنر بود ❊ دست پر آبله صدف پرگهر بود

منعم منشی موهن لال دهلوی مدخر نعمت در سے و پهلوے ست ؎

چه رنگ و بو که دل غنچه در نهان دارد ❊ بود بهار دگر عالم خموشی را

منوچهر خان از شعرا عظیم المنزلت والاشانست ؎

ابروی کماندار تو پیوسته بجنگ ست ❊ مژگان دراز تو رساتر ز خدنگ ست

معنی فرد تمام از تیغ مے آید برون ❊ مصرع شمشیر را خود مصرعی درکار نیست

منوچهری شصت کله از شعرای پایه تخت سلطان محمود غزنوی غازی ست و در اعراب کاف کلاه

او سخن را درازی مولدش دامغان یا بلخ و موطنش غزنی ست نقد کلامش از معیار توصیف غنی ست

ای کرده سیاه اختران یاری تو ❊ فخر ست جهان را بجهانداری تو

مستند مخالفان ز هشیاری تو ❊ بخت همه خفته شد ز بیداری تو

موالی خراسانی خان کلاهوری مولای خوشنوایان عهدی و دوری شاگرد علامه دوانی ست و اوستاد موالی سخندانی ؎

دلا هرگز منه از کوی دلبر یکقدم بیرون ❊ که باشد کشتنی صیدی که آید از حرم بیرون

موجی ضیاء الدین از قزوین بجوش اشعارش موج خیز مضامین ضیا آئین ست ؎

مهر لب خود گشته سراپا چو حبابم ❊ اول نفس من نفس بازپسین ست

موسوی مشهدی نسبت او از تخلص معلوم ست طبع شعر داشت و در عهد اکبر پادشاه بود از وست ؎

ترا پنهان نظر سوی من زارست میدانم ❊ تغافل کردنت از بیم اغیارست میدانم

چشم او میکشدم زار بغمزه ده او ❊ می نماید ز نگاه غضب آلودهٔ او ❊

موزون پسر شیخ پیر اگره ست که خط را بهفت قلم نیکو می نوشت شیخ عبدالقادر بدایونی

در زمان سلیم شاه او را در پشاور دیده آزوست ؎

هر ناوک تو ای مه ابروکمان ما ❊ چون مغز جا گرفته بهر استخوان ما

مرا چه سود ز گلهای رنگ رنگ بهار ❊ چو نیست بی تو دلم را بهیچ رنگ قرار

گواه درد من دردمند محزون اند ❊ سرشک سرخ و رخ زرد و دیدهٔ بیدار

محمد احسن بلگرامی نزیل حال حیدرآباد دکن درین نزدیکی انشاء فارسی ایشان موسوم به

ارتنگ فرهنگ مطبوع ۱۳۰۹ هجری هدیهٔ بصحابت حافظ عبدالقیوم صاحب بخدمت الماجد

دام ظله رسید بعض ابیات که معنون بلفظ راقمه ست درین جریده نوشته شد زیاده برین قدر

بر حال ایشان اطلاع نیست ؎

نازم بگشت مهر که آورد در نظر ❊ بی پرده آنچه در پس صد پرده جلوه داشت

چه میپرسی ز فیضان نشاط افشانی بزمش ❊ بخود بالیده ام چندانکه در عالم نمیگنجم

مده دامان صبر از کف اگر افتی بگردابی ❊ که در هر قطرهٔ این بحر پنهانست ساحلها

مهری سید علی شاعر شیرین مقال و نکات مخترعه او بآرایش جمال شاهدان سخن مشکین خال ست

مثنوی سراپای محبوب او محبوب قلوب و اختراع طرز مزج زبان پارسی بعربی و تعریب او مرغوب ست

بی دلبرا آب الحیات خرام سرو روانه
نار الخلیل عذاره والخط بوی دخانه

مشکین سلاسل زلفه لما پریشها الصبا
فتری کدستهٔ سنبل واکرده فی دامانه

گلزار عیشی کالحنا فی سرو سیر و فا به
لا یشگفتن بهاره الا بفصل خزانه

بعد ازین بیگانگی باشد بخوبان چاره ام
آشنائی می شود دستر و نظاره دام

آی بت چابک و شیرین حرکات
جلوهٔ ناز تو چون آب حیات

وه چه جلوه رم آهوی ختن
موج مے شهپر طاوس چمن

دل زکف دادهٔ سروت شمشاد
بندهٔ قد تو سرو آزاد

وه چه قد همت ارباب کرم
شاخ گل سرو روان نخل ارم

چون سپهرت سر و شب موی سیاه
رخ از و گشته نمودار چو ماه

وه چه سر دار دازان رو میلی
کز سیه خیمه بر آید لیلی

شانه بر فرق تو از آبحیات
جدولی کرده روان در ظلمات

وه چه مو ریخته کلک تقدیر
جدول نقرهٔ و عنبر تحریر

آمده تا بکمر زلف نژند
خم بخم حلقه بحلقه چو کمند

وه چه حلقه چه سر زلف چه خم
همه سررشتهٔ بیداد و ستم

در رهت از خم گیسوی رسا
هر قدم خاک نشین سلسلها

وه چه گیسو بت من آه چه مو
موج عنبر شده نامش گیسو

موج حسنت بجبین دوش بدوش
جوهر حسن تو آنجا زده جوش

چه جبین سوئی چمن چادرها
آبشار عرق شرم و حیا

از وه ابروی سیه بر خورشید
نگه مست تو شمشیر کشید

وه چه ابرو بکف ناز کمان
که بر و بسته زه از رشتهٔ جان

چشم بیمار تو خواهد بدعا
از اشارات وه ابروت شفا

چه اشارات سخن گفتن باز
شرح بیت الغزل گلشن راز

کرده دنبالهٔ ابروی رسا
با بناگوش تو سرگوشیها

وه چه دنباله سر تیغ ستم
سرمهٔ چشم غزالان حرم

وه چه رخساره مه خال افروز
مه تابنده صباح نوروز

گل ز رخساره ات افروختهٔ
بلبل از آتش تو سوختهٔ

جام پیشانیت از حسن کمال
گشته لبریز مے غنچه و دلال

وه چه جام و چه جبین مطلع فجر
لوح سیمین دم صبح و شب قدر

چون کشی وسمه برابروی دوتا
طوطئی باز شود بال کشا

وه چه وسمه نگهت بهر مصاف
بسته شمشیر کج سبز غلاف

چشم مست تو بهنگام خرام
سرو را کرده بغسال دام

وه چه چشم آفت دل دام غزال
وحشی آهو نگهی بر دنبال

نگهت بارم خیلی آهو
میکند کار بتان جادو

چه نگه نشهٔ صهبای دورنگ
جذبهٔ مهر بتان تیر خدنگ

وه چه گردش بسوی حجلهٔ ناز
جلوه گر خیل عروسان طراز

گردش چشم تو چون دور سپهر
گه بکین بنگر دو گاه بمهر

می خورد ترک نگاه تو قسم
که زند آن صف مژگان برهم

چه مژه خامهٔ تصویر پری
بال مرغ نگه عشوه گری

هست برگشتن مژگان سیاه
اثر رجعت افسون نگاه

وه چه برگشته مژه چنگل باز
نعل واژون نگاه همه ناز

مژهٔ شوخ تو گیرست چنان　　که نگه نیز گران خیز دازان
وه چه گیرند کی افسون افسون　　قسم حق نمک شور جنون
بینم از جنبش مژگان دراز　　زدن بال پری در پرواز
چه مژه همزن آشوب ستم　　از دو سو ریختن صف برهم
چشمت از سرمه نماید بنظر　　مغز با دام بنفشه پرور
وه چه سرمه ز سواد خط یار　　مژهای تو گرفتست عیار
پیش گلگونه ات ای مایهٔ ناز　　رنگ می همچو بط در پرواز
وه چه گلگونه بهار گل ناز　　صاف صهبا شفق صبح بهار
خال رمزیست بران چهرهٔ آل　　انتخابیست ز دیوان جمال
وه چه خال اختر ما سوختگان　　نقطهٔ مردمک چشم بتان
نه همین حسن و صباحت داری　　یک نمک زار ملاحت داری
چه نمک مایهٔ شیرینی جان　　شور دیوانگی عشق بتان
تن خطائی و دو گوشت سمنی　　که زهر سو بنماید یمنی
در شب تیرهٔ عشاق دمید　　از بناگوش تو صبح امید
وه چه گوش و چه بناگوش نگر　　از سمن رسته دو برگ گل تر
چه بناگوش بگلزار سخن　　برگ ریزان شگوفه بچمن
بینی از غنچهٔ زنبق رستی　　بار آورده دو نرگس قلمی
وه چه بینی ز دو طاق ابرو　　سرنگون برگ گل عنبر بو
غنچه پیش دهنت باصد تنگ　　دمد از شاخ شود دنگ برنگ
وه چه غنچه دهن حلقهٔ میم　　دل عاشق صدف در یتیم
لب نوشین تو در شکر خند　　دل و جان برده مکرر از قند

[illegible]

از زبانت چو نسیم گلشن　　ریزد امروز بصد رنگ سخن
چه زبان مشعل جوالهٔ جان　　برگ لاله شده در غنچه نهان
لب و دندان تو آید بنظر　　درج لعلی که بود پر ز گهر
وه چه دندان و چه لب گشت پدید　　در شفق صبح گهر روز امید
سخنی زان لب پر شکر خند　　ریزهٔ قند که ریزد از قند
چه سخن گوهر غلطان غلطان　　در چمن موسم گل گلریزان
از ازل کردهٔ آواز تو بود　　نالهٔ بلبل و لحن داؤد
چه صدا نشهٔ پیمانهٔ راز　　قوت جان چاشنی عمر دراز
نمکین خندهٔ ات ای حور سرشت　　خوشتر از قهقههٔ کبک بهشت
وه چه خنده اثر صوت حزین　　قلقل شیشهٔ آب شیرین
بتبسم چو کنی لب شیرین　　قند بارد ز ثریا بزمین
چه تبسم بعلاج دل زار　　شد طباشیر بعناب نثار
بوسه از چهچه مرغ چمن ست　　در سحر وا شدن یاسمن ست
وه چه بوسه می جوشیده ز قند　　شغل شفتالوی نسرین پیوند
ذقنت پا بصفا افشرده　　از میان گوی لطافت برده
چه ذقن قطره که خواهد بچکد　　کاششن مهر بلب آب ز ابکند
قطرهٔ آب دران چاه ذقن　　می نماید چو سهیلی ز یمن
وه چه چاه و چه ذقن از زندان　　ماند بر سیب تر خلد نشان
در ذقن غبغبت از موج زلال　　بر سر بکید گر افگنده هلال
وه چه غبغب بهوا ملی بر دو دوش　　باز کرد دست نزاکت آغوش
از خم تار دو زلف چو رسن　　پر چلیپاست بیاض گردن

وہ چہ گردن سر فوارۂ نور — دستۂ آینۂ دستِ بلور
چونکہ از نازکشائی آغوش — طاق محراب بود سجدہ فروش
وہ چہ آغوش وصالِ احباب — عاشقیہاست در ایام شباب
نازکی بسکہ ترا در بدن ست — پیرہن بار دلِ وحشیِ تن ست
وہ چہ تن بیختۂ بوی گلاب — سمنِ رنگ بہارِ مہتاب
نرمی از بس بتنت یافتہ راہ — لغزد از نیمۂ رہ پای نگاہ
وہ چہ نرمے چہ تنِ ابریشم — مخملِ ترک پر قوقاقم
بسکہ باشد بطراوت بدنت — میچکد آب لطافت ز تنت
چہ طراوت گل شبنم دیدہ — مغز بادام بخوی غلطیدہ
گر شمیم تو کند استشمام — بوی گل بیختہ آید بمشام
وہ چہ بوی رایحۂ مشک ختن — نفحۂ بادِ صبا در گلشن
بتن از عکس رخ چون شفقت — لعل شد دانۂ دُرِ عرقت
چہ عرق بسکہ ندارند قرار — آسمان را شدہ ثابت سیار
تو چہ باک از غم ہجران داری — صبح در چاک گریبان داری
وہ چہ چاک آینۂ روی بہار — رخنۂ باغ و کلیدِ گلزار
از غم سینۂ ات ای رشک بہار — بدر ہر ماہ ہلالی ست دو بار
وہ چہ سینہ بزلالِ کوثر — لعل حل گشتہ و بستہ مرمر
سرو گوئی ز نے آرد بار — قدرت آورد ز پستان دو انار
وہ چہ پستان دو ترنج سیماب — زدہ سر جوش لطافت دو حباب
ساعدش ماہی دریای صفاست — بر سر موج لطافت بشناست
وہ چہ ساعد بشبستان سرور — حسنت افروختہ شمع کافور

پنجہ بستہ نگارت بصد ناز — خواندہ بر نامۂ عشاق نماز
وہ چہ پنجہ ہمہ تر دامن ہا — شانۂ زلفِ عروسانِ چمن
از حنا بسکہ کفِ نازک بست — پشت دستی بجہان زد ز دو دست
وہ چہ پشتِ کفِ دست و چہ حنا — حل شدہ بر ورقِ نقرہ طلا
ناخنت را بقلم صد شرف ست — زانکہ رخسارۂ او پر کلف ست
وہ چہ ناخن چو بجود پرداز — ہفتہ بست ہلال اندازد
کمرت ہمدم راز ست چنان — کہ نگنجد سر موئے بمیان
چہ کمر آن کمر و دیگر ہیچ — ہیچ در چشم در نظر و دیگر ہیچ
شکمت گردۂ سیبِ ذقنت — قبّۂ چتر گلِ نسترن ست
چہ شکم دست قضا با می و شیر — سودۂ صندل و مہ کردہ خمیر
کردہ از حقۂ نافت بشتاب — سیر گرداب زلالِ مہتاب
نافت چہ حلقۂ چشمِ آہو — تکمۂ شاخ گلِ عنبر بو
از سرین سوی میان در تاب ست — یک بغل یاسمنِ مہتاب ست
چہ سرین تا کہ ہوس گردد گرم — می نہد زیر سرش بالش نرم
فاش تر اینکہ بعین مطلب — عکس افتادہ ز چین غبغب
ساقِ سیمین تو چون گردن حور — بصفا تاب دہ گوشش بلور
چہ بگویم من ازان فاش نہان — کہ چراغیست بزیر دامان
وہ چہ ساق از گل نسرین بستہ — دستِ گلچین قضا گلدستہ
کف پای تو تماشا دارد — در لطافت ید بیضا دارد
چہ سمن جا بنزاکت کف پا — برگ گل آینۂ تازہ جلا +
سایہ ات ہمسفر بالِ ہماست — گرچہ از جا نتواند برخاست

وه چه سایه قسم سرو روان   قالب چشم سیاه و پریان
معدن حسن و از پا تا سر   عضو عضوت بود از هم خوشتر
چه غلط جمله سراپات نکوست   کی توان گفت که این بهتر از وست
روز و شب مهری بی تاب و توان   کرده نام خوش تو ورد زبان
آدمی تو که پری جو رلقا   که بدنیات فرستاد خدا

مهستی گنجوی از شعراء بارگاه سلطان سنجر سلجوقی بوده و در بذله سنجی و لطیفه گوئی از اقران قصب السبق ربوده رباعی

قاضی چو زنش حامله شد خون بگریست   گفتا ز سر غصه که این واقعه چیست
من پیرم و ایر من نمی جنبد هیچ   وین قحبه نه مریم ست این بچه زکیست

مهی در زمرهٔ شعرا مجمل ست و بناخن فکرش عقده مهمات نظم منحل ــه

که بر احوال زار من نگریست   که بر احوال زار من نگریست

میر غازی بانسلاک در سلک سخن سنجان گوهرش را از نسب و نسبت بی نیازی ست ــه

نی نسیم گل نه سیر لاله زارم آرزوست   یک گریبان وار چاکم از بهارم آرزوست

میکش میر احمد حسین از ساکنان بلخ ست و ساغر زن صهبائی مضامین رائقه سهلی ــه

گفتمش وی باکه میرفتی خرامان سوی باغ   گفت میکش بوده باشد کان گرفتار من ست

میلی حصاری از گفتار دلکش مائل سحر کاری ست ــه

جفا همین نه از ان شوخ بیوفا دیدم   ز هر که چشم وفا داشتم جفا دیدم

حرف النون

ناجی تبریزی کلامش را کمال دلاویزی ست ــه

ناجی اندر دست شاعر روز میدان سخن   مصرع رنگین کم از شمشیر زهرآلود نیست

نادر را تبریزی بنادره سنجی در شورانگیزی ست با ــع

آنکی که صفات تست رحمن و رحیم   یک نام تو قهار و دگر نام کریم
دانم بیقین لطف تو بیش از قهرست   زیراکه نعیم هشت و هفت ست جحیم

نادر پنڈت شنکر ناتهه کشمیری بدام مضامین نادرش دلها در اسیری ــه

ما را بسیر لاله و گل دل نمیکشد   ای چهرهٔ بهار فریب تو باغ ما

نادم گیلانی در برابر سواد اشعارش سواد اشعار مرغوله مویان پیچ و تاب پشیمانی ست ــه

کشتی مرا و کشته شد از رشک عالمی   هر خون که میکنی تو بصد خون برابرست
معشوق ما بمذهب هر کس موافق ست   با ما شراب خورد و بزاهد نماز کرد

ناسخ ملا عباس از مردم ایران ست بطلاقت لسان ناسخ فصاحت و بلاغت اهل زبان ــه

هر کس که با خیال تو یکدم بسر برد   بوی بهشت از نفسش میتوان شنید

ناصر بخاری ناصر و معین مذهب صوفیهٔ صافیه و خودش متدلق بدلق طاقیه بود ــه

ما را هوس صحبت جان پرور یارست   ورنه غرض از باده نه مستی نه خمارست
آتش نفسان قیمت میخانه شناسند   افسرده دلان را بخرابات چه کارست
هیچکس نیست که پنهان نظرش با او نیست   تا نظر با که و خاطر بکدام ست او را

ناصر خسرو اصفهانی از علوم حکمیه نصیبهٔ وافی ربوده و در صناعت شعری از امثال فائق بوده اعلام زمانه اش بالحاد و زندقه او را متهم داشتندی و کلامش را کلمات کفر انگاشتندی قطعاتش مشهور و اشعارش در اسفار قدیمه و جدیده مسطور ــه

همی آرند ترکان از بلغار   ز بهر پردهٔ مردم دریدن
لب و دندان این ترکان چون ماه   بدین خوبی نبایست آفریدن
که از عشق لب و دندان ایشان   بدندان لب همی باید گزیدن

ناصر ترمذی معروف بسید شاه ناصر خواجه بود در عهد اکبری بنصرت طالع بمدارج علیا ترقی نمود ــه

مدح علی و آل علی بر زبان ماست   گویا زبان برای همین در دهان ماست

ناصر شیخ ناصر علی نجفی آئین بند حجلهٔ عروس سخن بآرایش جلی و خفی ست

همی گریم ببزم او بچو شمع و او همی خندد   چسازم چون کنم تا من نگریم او نمی خندد

ناصری خواجه ابو نصر از صفه بود بنصرت طبع رسا معانی غامضه را حل می نمود

از زندو در رفتنت همه روز ست ما تم   وز دیر آمدن همه شب ماتم دگر
ترسم اگر حکایت غمهای خود کنم   غمگین شوی ازین غم این هم غم دگر

ناطق نامش ملازمان ست و منشاء و منشاء او شهر اصفهان ست

مفلس تر شمعی ز توانگر ندیده ست   کس رشته را از آب گهر تر ندیده ست
نازک تنان بنقش حصیر آشنا نیند   اوراق گل شکنجه مسطر ندیده ست

ناطقی از قبیله سادات موروی ست و طیب انفاسش ریحانی و وردی رباعی

بر عارض تو غالیه گون سلسله ایست   یا روی بروم از حبش قافله ایست
در شان تو کرده آیتی حسن نزول   یا مصحف رخسار ترا بسمله ایست

ناظم خان شاه فارغ مقامش بلدهٔ قم ست و دست و زبانش بنظم قلم و نظم و نثر در تحریک و تکلم بهند از حضور شاه فرخ سیر بخطاب ناظم خانی مخاطب گردید و با سید عبد الجلیل بلگرامی محبت می ورزید

ندارد میل آمیزش بهستی رنگ تخمیرم   چو گرد از دامن قاتل توان افشاند تصویرم
تلاش بیقراری باعث آرام شد دل را   طپیدن بال پرواز سبکروحی ست بسمل را

ناظم صادقا تبریزی ست و بنظم و نثر در نمک ریزی به بیت الله حاضر گردیده از انجا رخت بهند کشیده رباعی

در وادی عشق آنکه نکو فال افتد   چون سایه ملامتش بدنبال افتد
در هر قدمش چهی بگیرد سر راه   چون مور ضعیفی که بغربال افتد

ناظم نظاما شیرازی در صنعت معماری مصروف کار سازی ست و کاخ سخن را از حسن نظامش سرفرازی

خرامش گرچه در هر گام صید دیگری دارد   نگاهش چون رسیدن توسنی در زیر زین دارد

ناظم یزدی جواهر نفیسه در رشتهٔ نظم کشیده و مدتی در ملک هند گردیده

سرو از پای در افتاده چمن را چه کند   آدمی زادهٔ بی چیز وطن را چه کند

نافع از موزون طبعان کشمیر بود و سخنش لطیف و دلپذیر

همه تن تیغ زبان می شود و میگوید   خون خورد هر که درین معرکه جوهر دارد

ناکام سیدی بود مختاری و با وجود کامیابی از سرمایهٔ سخن علی العکس بناکام اشتهاری

در ساغر عیش ما نه صاف ست نه درد   از میکده رخت خویش می باید برد
کو طاقت آنکه بار هر سفله کشیم   ناکام درین زمانه می باید مرد

نامی افضل طهرانی از شاعران نامور ایرانی ست

همیشه داغ غمم بر دل حزین باشد   گلی که چیده ام از عاشقی همین باشد
کی راز دل خود بتو گفتم که پس از من   چون مدعیان با در و دیوار نگفتی

نامی بلدیو سنگه دهلوی طبعش بر انواع سخن محتوی ست

آن رند خرد سوزم کز مستی و مدهوشی   در کعبه پرستم بت در دیر نماز آرم

نامی در نواح گیلان توطن داشته و سخنان موزون برای نام و نشان یادگار گذاشته

ما را فریب عافیت از راه برده بود   ناسازی زمانه بفریاد من رسید

نامی میر محمد معصوم بهکری مردی با نام و نشان از امرا اکبری بود

رباعی

در عشق تبان مشق جنون باید کرد   جان را بطریق رهنمون باید کرد
چون شیشه تمام پر ز خون باید شد   وانگه ز ره دیده برون باید کرد

نثار میرزا لطف الله سخن را پشت وپناه ست ودر نظم تلمیذ عبد اللطیف خان تنها در دهلی از اکابر واعیان قوربیگی سلطان رفیع الشان ومخاطب بخطاب نصرت یار خان بود ست

کشتی و دولت هنوز رنگ ست　　　بر لوح مزار می نویسم

شکر کسیکه زنگ دل از آب تیغ برد　　　تا کی غبار دیده نمناک می شدم

سر آشفتگی در راه عشق پر جفا دارم　　　بتعمیر خرابی مشت خاکی بر هوا دارم

نثار میر نثار علی دهلوی دستگاه سخن طرازیش قوی ست

بزلفش گفتم آخر بند واکن سخت پیچیدش　　　چه دشوار ست کان هندو زبان من نمیداند

نثاری تونی از شعراء ماضی بعدیل در علم ریاضی بود از وست

ای درد کوی دوست می از هوا نشین　　　مهمان مردمان شو و در دیده ها نشین

ای تیر یار از نظرش گر فتاده　　　ما هم فتاده ایم به پهلوی ما نشین

نجاتی از نواحی کرمان ست خوش بیان شیرین زبان بود ست

لاله نبود که کنار بیستون سر میزند　　　دست خون آلود فرهاد ست بر سر میزند

نجاتی عبد العلی از مردم مشهد ست ومیلش جانب هجو بیحد رباعی

ای کاسه تو سیاه ودیگ تو سفید　　　از آتش وآب هردو ببریده امید

آن شسته نمی شود مگر از باران　　　وین گرم نمی شود مگر از خورشید

رباعی

ای خواجه که عمر تو فزون از شصت ست　　　برخوان تو هرگز مگسی ننشست ست

نان تو مگر شکر چنگز خان ست　　　کو را بهمه عمر کسی نشکست ست

نجدی طباعی بود از سادات یزدی ست

رفتی تو وجان بسته زنجیر بلا ماند　　　حسرت گرهی چند شد و در دل ما ماند

نجف قلی خان ایرانی میر آخور باشی سرکار شاه عباس ثانی بود ست

عکس خطش چو در آیینه بساط اندازد　　　صفحه آیینه را قطعه ریحان سازد

نه همین لعل تو گلرنگ کند آیینه را　　　کز ملاحت نمک سنگ بود آیینه را

ای دل از فکر عدم چند مکدر گردی　　　بیش ازین نیست ره آمده را برگردی

نظام مشهدی مردی قانع بود بوضع درویشان در دلق بی تعلقی ولباس مجردی ست

هر دل که بود شیوه فقر آیینش　　　باشد رخش فنا بزیر زینش

مردانه دهد عروس امید طلاق　　　محصول دو کون را وهد کابینش

نجیبا از نجباء شیراز ست وحنجره اش خوش آواز ست

زخم تیغت خط آزادیست در روز جزا　　　این شهادت نامه را با خود ز عالم می برم

نجیب الدین جرباذقانی از معاصران مجیر بیلقانی ست واز مداحان ابو القاسم وزیر سلطان سنجر بود ونظمش در حلاوت قند مکرر ست

سبحان الله بزیر گردون　　　کس داشت دلی که آن نشد خون

رباعی

از خار چو آید گل رنگین بیرون　　　اندوه کنم از دل غمگین بیرون

کردند بنظاره عروسان چمن　　　سرها ز دریچهای خونین بیرون

نجیب لطف الله بیگ ماهر نظم غزل ومثنوی ست واز موالی شاه سلیمان صفوی ست

برفتار آور دچون ناز آن سرو خرامان را　　　ز رفتن باز میدارد خجالت آب حیوان را

نخلی بخاری نخلبند گلستان خوش گفتاری ست

طریق زندگی از شمع انجمن آموز　　　که آتش دل خود تا بوقت مردن سوخت

بخون لب بدعا تا کشود از صف جبا　　　رسید مژده که درهای آسمان بستند

ندائی از موزونان طبعان نیشاپور ست وبندای دلکش او سامعه در حضور بود ست

نکویی او چو رو می یافته بخاک انجا　　　که خاک ره شده بسیار جان پاک انجا

من شمع جانگدازم تو صبح جانفزائی | سوزم گرت نه بینم میرم چو رخ نمائی
نزدیک این چنینیم دور آنچنان که گفتم | نی تاب وصل دارم نی طاقت جدائی

نرگسی سلطان المشایخ حضرت نظام الدین بدایونی قدس الله سره ؎

تا کی ای دل فکر در دیدهٔ او ای من کنی | از برائی خود چه کردی کز برائی من کنی
از تو نتواند بریدن کس بآسانی مرا | گر نمیدانم کسم آخر تو میدانی مرا
آرمیدی بر قیبان و رمیدی از ما | ما چه گفتیم و چه کردیم و چه دیدی از ما

نرگسی مراغی مولد و منشائش کاشغر ست و خود ش از مداحان سلطان سنجر رباعی

گفتی که سرشک تو چرا گلگون شد | از خون نبود ولی بگویم چون شد
در دیدهٔ من خیال رخسار تو بود | اشکم چو گذر کرد بران گلگون شد

نزهت و امعانی تنزه گلستان دیوانش نزهت روحانی ست ؎

شهادت می تراود از فسون چشم خونریزش | نگه را دار منصور ست مژگان دلاویزش
نه شانه دست نوازش بزلف یار کشد | که اره بر سر دلهای بیقرار کشد

نسبت محمد صالح شوستری ست و طبعش را نسبتی ست خاص با شعر و شاعری ؎

ز بس نشنیده ام حرف درشت از فیض هموار | زبان نرم در بزم ادب شد پنبهٔ گوشم

نسیم استرآبادی ست و در داستان سرائی و معما گوئی مدعی اوستادی رباعی

با آن گل تازه رو رقیبان لئیم | گویند که اختلاط کم کن بنسیم
ایشان سخنی برای خود میگویند | گل را بنسیم اختلاطی ست قدیم

نسیم بوداق بیگ موجد لطائف لفظیه و معنویه ست و از ملازمان دودمان صفویه ؎

خود را از رشک غیر گرفتم که سوختم | این یک سپند دفع گزندکه می شود
خموشی فیضها دارد سخن پرداز میداند | نخستین هر که ساکت میشود ملزم نمیگردد

نسیم مولوی نسیم الله ساکن کول مخانش ریزندهٔ نالهٔ مرغول ؎

هر طفل سرشک در نگاهم | لخت جگر و نور چشم ست

نشا عبد الرزاق از مردم تبریز باده پر زور کلامش سرخوشی انگیز ست ؎

نشا محنت دیده داند قدر محنت دیده را | هیچ نعمت بهتر از معشوق عاشق پیشه نیست
ترا شیرین مرا فرهاد گفتند | مرا رسوا ترا بدنام کردند

نشائی مولانا علی احمد ولد مولانا حسین نقشی دهلوی مهرکن ست و عالم هر هنر و فن استاذ شاهزادهٔ بزرگ بود در عراق و خراسان و ماوراء النهر سکهٔ او را بتیمن و تبرک می بردند کمتر از امراء نامدار نبود علم هیئت و طبیعی را خوب ورزیده و در جمیع خطوط ید طولی داشته و در انشا و املائی نظیر بود در بزم شاهی در هنگامهٔ گرمی سماع برین شعر امیر خسرو دهلوی سر بسجده نهاد و جان بجان آفرین داد و این واقعه در ۹۷۵ هجری اتفاق افتاد چه خوب میگفت و لآلی نظم چنین می سفت ؎

هر قوم راست راهی دینی و قبله گاهی | من قبله راست کردم بر طرف کجکلاهی
ترا تا سبزهٔ خط بر لب جان بخش پیدا شد | مسیحا بود تنها خضر همراه مسیحا شد
مرا هر شب چو دزدان خواب گرد چشم تر گردد | دلم را با غمت بیدار بیند باز برگردد
مرا دل مجروح و بتان را نمکین لب | تا روز اجل به شدن این ریش نباشد
خبر از یار صبا بر دل ناشاد آورد | اعتمادی نتوان بر سخن باد آورد
محتسب خم شکست و آب آتشناک ریخت | خاک من بر باد داد و خون من بر خاک ریخت
ز سنگ حادثه دل نشکند بسینهٔ ما | که ساختند ز الماس آبگینهٔ ما
شکر خدا که پیرو دین پیمبرم | حب رسول و آل رسول ست رهبرم
بیزارم از برهمن و ناقوس و اهرمن | منکر ز دین راهب و قسیس و آزرم
قائل بروز حشر و قیام قیامتم | امیدوار جنت و حور او کوثرم

حاسد بسوی من بحقارت نظر مکن   هر چند در نمود بصورت محقرم
من آتشم دلیر بسویم گذر مکن   چون نیستی خلیل منه پا بآذرم

نصیب مشهور بآقا محمد نصیب اصفهانی ست و نصیبی کافی داشت از فن سخندانی

ترا از صحبت من عار بود از انجمن رفتم   کنون با هر که میخواهد دلت بنشین که من رفتم
رفت برون مدعی از کوی تو   چشم بدی دور شد از روی تو

نصیب حاجی طالب خوش فکری بود از اصفهان و نصیبی یافته از سیر هندوستان

آن گل چو در عرق شود از آتش عتاب   چین جبین او رگ تلخ ست در گلاب
غبار خاطر او گشته ام از ناتوانیها   گرانیدک قوتی میداشتم میرفتم از یادش

نصیبی رازی بهره کامل داشت در نکته پردازی

زنده در عشق چه سان بود نصیبی مجنون   عشق آنروز مگر اینهمه دشوار نبود
وقت رفتن دست خون بر طرف دامن میزند   دامنی باشد که او بر آتش من میزند

نصیبی امیر نوربخشی باندک التقاتش المعی و النسبی مضامین وحشی

تو خود بگوی دگر دامن کرا گیرم   مراکه چاک ز دست تو در گریبان ست
ز هجرم بر لب آمد جان بوصلم میدهی وعده   کسی را وعده ده کو را امید زیستن باشد

نصیر امیر زبورش صفاهان ست و طبعش شگفته و خندان

صد غوطه زند در جگر الماس محبت   تا طفل سرشکم ره و از رنگ بر نگی

نصیرا از خطه طهران بود و در فن نظم از نام آوران

شد فروزان تر لب لعلش ز تاثیر شراب   کار دامن میکند بر آتش یاقوت آب

نصیرا از فضلای همدانست و همه دان مشار الیه بالبنان از ارشد تلامذهٔ شیخ بها الدین عاملی بوده و در سنه هجری در لحد آسوده در نظم و نثر یگانه بل در جملهٔ فنون از کاملان زمانه بود

گل رفت و آب و رنگ درین بوستان نماند   یک چشمه غیر دیدهٔ بلبل روان نماند

چو طوطیا که بکاغذ کنند باد صبا   غبار کوی تو در برگ یاسمن دارد
ناکامیم ز همت عالی ست ای نصیر   از آب جوی سبزهٔ بام ست بی نصیب

نصیر ملا انکابی هر بابی و هر فنی ست

دانی که کعبه از چه مطاف خلائق ست   در هیکل زمین شده گویا بجای دل

نصیر ملا ابراهیم شیرازی ست و طائر فکرش بمدح ائمه اثنا عشر در بلند پروازی

بزیر تیغ بیدادش مکن تغییر رنگ ای دل   مبادا بر سر رحم آوری آن بیمروت را

نصیر میرزا ناصر علی ابکار افکار را والی و ولی ست

میربایند دل بچشم زدن   داد از دست دلبران شهر آشوب

نصیری گیلانی ست و مبدع نادره مضامین و معانی

بخواهم ز هجر در مرگ میزند   این نیست آن شبی که بافسانه بگذرد
دمی دارم خراب از التفات چشم بیمارش   همه از جور حسرت شدم از لطف بسیارش
بیمار عشق را بمداوا چه فائده   دارو لب تو فائده اما چه فائده
قدر وفای من چو ندانند گذاشتم   چندان جفا کند که خود از خود خجل شود

نصیر الدین خواجه طوسی علامهٔ روزگار بود و مستغنی عن التعریف از غایت اشتهار لیکن از دین بهره نداشت حافظ ابن القیم او را هر جا بنصیر شرک تعبیر کرده و حق بجانب او ست و این ابیات از وست

منم آنکه خدمت تو کنم و نمی توانم   توئی آنکه چارهٔ من بکنی و می توانی

رباعی

موجود بحق واحد اول باشد   باقی همه موهوم و مخیل باشد
هر چیز جز او که آید اندر نظری   نقش دومین چشم احول باشد

نظام کلاغ قزوینی ست و طبعش در ظرافت مزاج بمعانی آفرینی رباعی

وی شب همه شب گرد درت میگشتم — بر یاد تو بر رهگذرت می‌گشتم
با حسرت بسیار چو در خواب شدم — دیدم که بقربان سرت میگشتم

نظر شاه نظر بیگ قومشی از متولیان روضهٔ امام رضا علیه التحیة والثناءست در جودت طبع و حدت ذهن مستثنی بود در هند آمده بعشق زنی فاحشه جان و مال باخت و بحالت تهیدستی و پریشانی این رباعی موزون ساخت رباعی

گر هند شود کعبه شوم سوی کنشت — دوزخ طلبم اگرچه هندست بهشت
خواهم ز غلط کردن خود برگردم — مانند نگاه عاقل از صورت زشت
یک دل نمانده است که داغش نکرده — بردار دامی فراق خدا از میان ترا

نظمی محمد میرک راغب بصحبت درویشان بوده و از اصفهان بشیراز رفته همانجا آسوده ست

گر جوش حیا مانع نظاره نباشد — در چشم هوس هر مژه دست درازیست
خدنگ غمزه بنظمی زدی و آه کشید — زبان بریده مگر آفرین نمیدانست

نظمی تبریزی جوهر شعرش از فن جوهر شناسی ظاهرست طبعش بشعر ملایم بود دیوانی ترتیب داده از وست

داغ جفای یار که بر سینهٔ من ست — داغش مخوان که مونس دیرینهٔ من ست
خطی که بر گل رخسار یار پیدا شد — بنفشه ایست که از لاله زار پیدا شد
ز دل ربودن و بیگانگیت ظاهر شد — که بهر بردن دل بود آشنائی تو

رباعی

شوخیکه بود لب بفنون آلوده — اهل نظر انداز و جنون آلوده
بربسته بسر چیرهٔ سرخ ست اورا — یا رشتهٔ جان ماست خون آلوده

نعیما از موزون طبعان قزوین بود و بخیاطی امام قلیخان حاکم فارس اشتغال گزین ست

یکچند بقید ننگ و نام افتادم — چندی بزبان خاص و عام افتادم

بدنامان را طشت بیفتد از بام — طشتم چو نبود خود ز بام افتادم

نعیم ملا نعمت از خوش گفتاران سمرقند ست و بنات الشفه او همه شیرین تر از نبات و قند ست

برگل رخسار خال مشمارش حاصل ست — سبز گردن دانه را حسن زمین قابل ست

نعیم شیرازی برای ارباب ذوق از سخنان شیرین در نعمت سازی ست

گلهٔ هجر گر امروز کنم سر که مباد — این حکایت همه در روز جزا نتوان کرد

نعیم از شعرای شهر قم و متکیان مسند تنعم ست

مسی بمال بدندان که در دل من و دیده — تبسم تو کند کار چشم سرمه کشیده

نقاش محمد طاهر کاشانی نقش و نگارش خجلت افزای ارژنگ مانی ست

قامت خم گشته پشتیبان کنج عزلت ست — این کمان چون حلقه میگردد کمند وحدت ست

نقیب میرزا محمد سبزواری از طبع روانش گلستان سخن را آبیاری ست

طول امل دراز تر و عمر کوته ست — این رشته‌ها چو نیست برابر بهم متاب

نگاهی میرزا محمد بهبهانی نگاهش بجواهر خانهٔ سخن در نگاهبانی ست

بپابوس لبم هر دم نفس صد بار می‌آید — چه منتها که از نام تو بر کام و زبان دارم

نکهت اردبیلی از خوش نفسان زیر چرخ نیلی ست

قطرهٔ آب خضر عمر ابد می بخشد — التفات کرم صاحب نظران بسیارست

نکهت حافظ غلام احمد از قاطنین شاه جهان آباد بود ز بوی نسیم دهانش دل و دماغ طیب النفسان مفرح و شاد ست

رخ زرد و آه سرد جگر داغ بهر چیست — نکهت بمن بگو که تو شیدای کیستی

نواب والده ماجدهم دام ظله بدان تخلص ست و اختیار این تخلص پیش از اطلاع بر تخلص رئیس رامپور و بعد از انکه در تذکرهٔ مطبوع و مشهور گشته بوده ورنه گنجایش تبدیل داشت ترجمهٔ شریفش با نبذی از اشعار آبدار در تذکرهٔ شمع انجمن جلوه گرست و احوال لطیفش در دیگر کتب علم و فن

ببسط لائق و شرح فائق محرر حاجت اعاده نیست اما چون جناب والا بیش از در دری و تازی هر دو ید طولی و قدح معلی است خواستم که درین صحیفه بعض اشعار تازی که بتقاریب شتی بنتایج از طبع وقاد و ذهن نقاد سر بر زده ثبت کنم و تراجم بعض ابیات فارسی بعربی که علی البدیهه بر زبان گوهر فشان گذشته بنویسم تا تذکره با از هر دو نوع سخن طرف نیکوئی بندد و باین رهگذر بعض نخنهای متفرق رنگ جمعیت گیرد از انجمله این شعر ست

سرمه گویا کرد چشم یار را   شب بفریاد آورد بیمار را

در برابرش گوهر ترجمه چنین برشتهٔ نظم کشیده‌اند

انطق الكحل عين صاحبنا   في الليالي يصيح مراض

دیگر این شعر ست

درون خانهٔ چشم تو مردمان هستند   که در میان حرم میزنند قافله را

در ترجمه اش چنین فرموده

وفي بيتِ عينٍ منك حلّت اناسيّ   لتنهب في البيت الحرام قوافلا

و از انجمله این رباعی میر درد دهلوی رحمه الله تعالی ست

ساغر فانی و بزم و ساقی فانی   باهر که شدی در و ملاقی فانی
بردار دل از هستی بی بود جهان   الله بود و باقی و باقی فانی

ترجمه اش اینست

تفنى السقاة ويفنى الكاسُ والنادي   ومن تلاقيه من خل ومن حادي
فصرف القلب عن دنياك باطلة   يفنى الجميع ويبقى ربنا الهادي

دیگر این شعر ست

زر پرستی میکند دل را سیاه   آخر این صفرا بسودا میکشد

ترجمه اش چنین فرموده

يسود حب التبر قلبك آخرا   ويجذب ذي الصفرا الى السوداء

و از انجمله این قطعه ست که در وصف سیرگاه رئیسهٔ معظمه وام مجدها واقع محل سرای خاص جلسه واحده اتفاق نظم افتاده

دارت دور بها السعادة والمنى   وتلوح دون خيامها الانوار
فيها الثريا والكواكب كلها   فيها الذي تشتاقه النظار
فيها نفايس ما يرام ويقصد   فيها المنى فيها الجنى وثمار
كالجنة الغراء فيها كل ما   تشهى النفوس تلذه الابصار
نخل ورمان وورد نرجس   آس اثيل بانة جلنار
روض اريض ليس تلفى نده   متنزه تشدو بها الاطيار
كم اثمرت اشجاره في حينها   كم قد جرت من تحتها الانهار
مغنى مفاخرة لمن حلت به   شمس الضحى بدر الدجى انوار
اعني اللتي قد سميت شاه جهان   لا تاتين بمثلها الادوار
هي حرة هي درة هي غرة   هي عزة هي فضة ونضار
تعلو على اهل السخاء وما هم   كلتا يديها ضرتان تغار
هذي على هذي وكيف فانها   بحر العطايا دونه الابحار
كم احتظى دام طرائق جودها   كم شر مدّ اكفها للعطار
اين الذي يحكي عطية حاتم   تطوى لديها هذه الاخبار
كم في زوايا من خبايا طالما   خفيت على ناس وذا اظهار
هي عمرت تلك الربوع بعد لها   ونظامها لا يعتريه عثار
فاقت على كسرى بكل عدالة   بنيان ظلم في الثرى منهار
حسن الثنا غيم عليها هاطل   من غير ما باس به مدرار

هذی التی جلت مکارم ذکرها — قد حام حوم جنابها الاقدار
هل ترتجی ندًّا لها فی عصرنا — ما انت الا احمق مهذار
لله در ملیکة طابت بها — بهوپال طیبا دونه الازهار
هی بلدة تمت مقالة عزها — هی جنة اصحابها اخیار
لازال حیًّا من بنی تلک الربی — ما نضرت سوح الحمی الامطار

وچنانکه حضرت ایشان دام مجدهم بتوصیف نزهتکدهٔ مذکور در ابیات مسطور پرداخته همچنان مولوی سید ذوالفقار احمد نقوی بهوپالی نیز درین باب این ابیات نظم نموده اند خالی از لطافت مبانی و بلاغت معانی نیست

لله دار ما اجل بناءها — اکرم بها من منزل معطار
تلک القنادیل التی فیها ترای — شهب السماء تلوح للانظار
فیها نفایس ما رأت عین ولا — سمعت بها اذن مدی الاعصار

وله سلمه الله تعالی

ربع وما ربع منازل عشرة — ناد وما ناد معاهد عزة
لازال فی عیش رغید من بنی — ونباهة وسخاوة وکرامة

وتاریخ بناء بستان سرای مذکور از مجمع الکمال شیخ زین العابدین انصاری عرب قاضی حال عافاه الله المتعال این ست

دار کشمس الضحی حسنا ومنزلة — وطائر السعد غنی فی اعالیها
عنادل الروض مع ورق الحمام غدت — تشدو بحسن ثناء فی نواحیها
ارخت عام بناء الدار مرتجلا — من آخر القلب فافهم حکمة فیها
تبارک الله ما ابهی محاسنها — یدوم عز واقبال لبانیها

نواب تخلص فرمانروای خطهٔ رامپور عرف مصطفی آباد و زینت بخش مسند صفات رابعه

ریاست عالی نژاد و والانهاد نواب کلب علی خان بهادر ثمرة الفواد نواب یوسف علی خان بهادر خلف الصدق نواب محمد سعید خان بهادر رست آرایش بزم ظهور بوجود فیض نمودش در سنهٔ الف و مائتین و احدی و خمسین از هجرت بشهر شاهجهان آباد اتفاق افتاده و زمانیکه در خیابان عمر شش سالگی نوبت خرامش رسید واقعهٔ وفات نواب احمد علیخان بهادر والی رامپور رو داده حکام فرنگ از نبودن عقبی که وارث گاه و دیهیمش باشد محمد سعید خان بهادر ابن العم او را که دران زمان متعهد دپتی کلکتری ضلع بدایون از طرف سرکار انگریزی بود بایالت ام پور بر داشتند و در سنهٔ ۱۲۷۶ هجری زمام ریاست آن مرز بوم بقبضهٔ اقتدارش گذاشتند مدت پانزده سال حکمران بالاستقلال ماند بعدش بدار الملک آخرت راند نواب یوسف علیخان بهادر بجای پدر فرخنده سیر نشست و تا عرصهٔ ده سال منطقهٔ حکومت و ریاست بر میان همت بست و هر کس را از ارکان دولت و اعیان حضرت بمراتب فراخور نواخت و بنظم و نسق ملک و دولت و جوهر شناسی ارباب فطنت و خبرت کوس نیکنامی بلند آوازه ساخت و در سنین الف و مائتین و احدی و ثمانین هجریه دست از انتظام مهام ظاهری واکشید و بملک جاودانی نهضت گزیده بست و سوم ذیقعده همان سال ارکین انگلشیه نواب را بر مسند خلافت آبائی زینت افزا ساختند و عالمی را بعدل کامل و احسان شاملش نواختند نواب ممدوح تحصیل علوم از مولوی محمد حیات و مولوی جلال الدین و مولوی فضل حق خیرآبادی و مولوی عبد العلی و مولوی غیاث الدین رامپوری فرموده و در نظم و نثر ملکهٔ کامل حاصل نموده ترانهٔ غم و قندیل حرم و شگوفهٔ خسروی انموذجی از نثاری او ست و دو دیوان در فارسی نمونهٔ موزونی و خوش گفتاری او در ینجا بندی از اشعارش برای انشاط خواطر ثبت افتاد شنیدن را خوش و بلا دست

سخن باغیر و روی سوی من از حسرت گرم — تو چشم خصم و من باشی بدگمانی را
چنان بیخود شدم از ذوق غم کاندر شب هجران — هزاران مرحبا گفتم بلای آسمانی را

بحق عاشقان اخفای الفت خوش بود لیکن — سپسازم ناصحا این چشم واشک ارغوانی را
بهر ظلمی سپاسی تا دم محشر نمی خواهد — چه خواهد کرد اگر بنمود طرز مهربانی را
وسیدم صور را یک عمر در عشق گل و بلبل — بیاموز از من وبخشند رسم نوحه خوانی را
سوالم نیست قاصد این جواب کیست پنداری — بگو بایکجهان آواب پیغام زبانی را
گدای کوی تو گردید تا نواب می نازد — چو محتاجی که یابد تخت فغفوری و خاقانی را
بنفشان برخ حور ای نسیم خلد خاکم را — که از من مانده ورد اهش همین مشت غبار من
رقیبی ساختم پیدا بهجران از تو پنهانی — قضا را گو برد از سینه ام جان نزار من
خیالت راز تو بهتر شناسم کز سر لاری — همی ماند شبانروزی بهجرت غمگسار من
کدامی شعله روافگنده دامان بر لحد آمد — که حسرت میچکد چون اشک از شمع مزار من
چه میپرسی گدای نواب در وصلم چه میخواهی — سرت گردم تمنایم بدان از اضطرار من
نعشم ببرید از طرف رهگذر او — شاید که بتابوت من افتد نظر او
صد موسم گل رفت و رخ یار ندیدیم — کو پیک نسیمی که بیارد خبر او
ذوقی که بگلگشت عدم یافتم از ضعف — دل داند و من دانم و داند کمر او
گر بار کتابم نکشد بال کبوتر چو — بندید دلم را عوض خط به پر او
رشکم ندهد رخصت تنهائی قاصد — آن به که شوم سوی تو خود راهبر او
از نکهت گلها نشود تازه دماغم — ای باد بنفشان بسرم خاک در او
تیری بدلم گر بنشیند بنشیند — یارب ننشینند رقیبان ببر او
گر جور نسازد بتو نواب چه سازد — خوار از تو بعالم نبود در نظر او

نور تخلص راقم این کلمات ومحرر این صفحات ست نامش سید نور الحسن بن نواب والاجاه امیر الملک سید محمد صدیق حسن خان بهادر بن سید اولاد حسن قنوجی بخاری بن نواب سید اولاد علیخان بهادر انور جنگ عفا الله عنا وعنهم اجمعین بست یکم رجب سنه دوازده صد و

هفتاد و هشت روز چهارشنبه بامداد وقت طلوع فجر از مکمن اللاهوت بمنصه ناسوت خرامید نظیر حسن نام تاریخی اوست که علامه عصر و فهامه دهر مولوی علی عباس چریاکوتی دام مجدهم تذییل حال حیدر آباد دکن برآوردند و وطن اصلی او بلده کهنه خراب آباد قنوج ست و خودش در بهوپال متولد گشته و ذکر این هر دو بلده در ترجمه رئیسه معظمه بزیر حرف شین معجمه گذشته از طرف پدر سید حسینی بوده ام و از طرف مادر شیخ صدیقی جد مادریم مدار المهام محمد جمال الدین خان بهادر دهلوی دام مجدهم نائب ریاست بهوپال اند و پدر عالیقدرم شوهر رئیسه این دار الاقبال و در سنه ۱۲۸۲ والد ماجدم بر قصر نواب سکندر بیگم مرحومه رئیسه معظمه بهوپال بحضور اهل علم و ارکان دولت رسم مکتب نشینی مؤدی فرمودند اول بتعلیم کلام مجید و ثانی بتدریس کتب متداوله فارسی پرداختند چون سواد حرف شناسی بهم رسید باعث بر تحصیل علوم آلیه از صرف و نحو و منطق و جز آن شدند و اول کتب بخدمت مولوی محمد ایوب صاحب مفتی حال بهوپال خواندم و الفیه شرح ملا بخدمت مولوی انور علی صاحب لکهنوی محشی کتب درسیه مطبوعه این زمان و مدرس اعلای حال مدارس سلطانیه این دار الاقبال اکتساب نمودم و الحال زانوی ادب بخدمت جناب مولوی الهی بخش صاحب مصنف تحفه شاهجهانی ته کرده بتحصیل بقیه فنون درسیه می پردازم و سبق بعض مشکوة شریف در علم حدیث از جناب قاضی شیخ حسین بن محسن یمنی گرفته و بعض قصاید عربیه آزاد از والد ماجد خوانده و اصلاح سخن فارسی و اردوی ریخته از حافظ خان محمد خان شهیر شاعر بی نظیر پایه تخت ریاست شاگرد غالب دهلوی ستانده حالا در صدد تکمیل علوم لاسیما کتب تفسیر و حدیث و ما یتصل بذلک بوده ست وفقه الله تعالی لما یحب و یرضی وصانه عما لا یلیق باهل الهدی و پیش ازین همپای جناب معلی القاب نواب شاهجهان بیگم صاحبه والیه حوزه بهوپال نایت گراند کمانڈر آف دی موسٹ اگزالٹد ارڈر آف دی اشٹار آف انڈیا دام اقبالها بماه صیام در سنه ۱۲۹۱ هجری بگلگشت بندر ممبئی و بروده و بهڑانچ و احمد آباد گجرات پرداخته و بزیارات مشایخ آن دیار فایز گشته و بدربار نواب گورنر جنرل بیرنگ لارڈ ناتهه بروک بهادر شریک گشته و پس در سنه ۱۲۹۲

بمعیت رئیسهٔ معظمه طال عمرها رهگرائی عرصهٔ دار الامارهٔ کلکته گردیده و مجالس آمد و شد شاهزادهٔ
پرنس آف ویلز ولیعهد ملکهٔ انگلستان و قیصر هندوستان مشاهده نموده و سیر حدائق و منازل
قدیمه و جدیدهٔ بلدهٔ مذکور بچشم عبرت بین و دل حقیقت گزین کرده هنگام معاودت بر بلدهٔ
بنارس و کانپور و الٰه آباد و جبلپور وغیره گذر نموده درین نزدیکی که تالیف این نامهٔ نامی و نظم
این جواهر گرامی در معرض طبع ست سفر دربار خطاب ملکهٔ معظمه ببلدهٔ دهلی با واخر ذیقعده
سنه ۱۲۹۳ هجری در پیش ست انشاء الله تعالی این گمنام بادیهٔ هستی و ناکام زاویهٔ پستی نیز رفیق طریق
حضرت رئیسهٔ مکرمه و والدهٔ ماجده خواهد بود چون این نقطهٔ دائرهٔ شکسته پائی و جگر خستهٔ حسرت
مومیائی با وجود حداثت سن و محرومی از هر هنر و فن یکی از اہل اقطاع این ریاست ست
و از بدو شعور با برادر خرد و خواہر کهتر خود هفت هزار و دو صد روپیه معاش می یابد و هم شوق
سیاحت بلاد و مشاهدهٔ علماء امجاد در سر دارد خواهی نخواهی در هر سیر و سفر از فاء عنان رفاقت
با پدر والا گهر و رئیسهٔ عالیقدر میکند و عرصهٔ وسیع گیتی را از این آمد و شد بدیدهٔ اعتبار می نگرد
اگرچه از شعر و شاعری که دون شیوهٔ ذاتی و آبائی اوست بمراحل دور ست لیکن تقتضا گاهی
ماهی در ریخته حرف موزونی میزند و کلیم تخلص میکند و در فارسی تخلص بنو برست اگرچه حضرت
پدر ترجمهٔ پسر در شمع انجمن زیب ارتسام فرموده اند اما بوجه تالیف این ضمیمهٔ روشن که گویا گلدستهٔ
از ان رنگین چمن ست خود هم با وجود کج مج زبانی دو سه گلبانگ ترجمه خوانی زده و با یراد چند اشعار
پریشان بعضیافت طبع اخوان صدق و صفا پرداخته و گوشهٔ گلزاری برای گلگشت ارباب
وفا مهیا ساخته امید از نظارگیان خطاپذیر عیب پوش و عالی طبعان عذر نیوش آنست که
اگر درین جریده بر سهوی آگاه گردند عمل بر مثل سائر خذ ما صفا و دع ما کدر فرمایند
فغان که آتش عشق بتان بجان افتاد
شراره سوخت نگین را چو در مکان افتاد
بشکر آن سر زنجیر کعبه می بوسم
که دل بحلقهٔ مرغولهٔ بتان افتاد
سحر ز خانه برون آمدی و خور ز افق
هر آنکه اهل نظر بود در گمان افتاد

ز حرف حسن و جمالت که در گلستان رفت
بهار غنچه و گل در سر خزان افتاد
بهانه کرد مگر نور ضعف حالت را
چو برده بشش پی نظاره یکزمان افتاد
مرحبا قاصد جانانه ما سے آید
هدهدی مژده ده از شهر سبائی آید
میشود سلسله جنبان جنون عالم را
اگرم سلسله پا بصدا سے آید
ای اجل باز دهم جان که نثارش سازم
یار بر تربت ما بهر عزا سے آید
هر کجا بوی گل و نفحهٔ عنبر باشد
مایه از حلقهٔ آن زلف دوتا می آید
هر سحرگه که کنم فکر سخن روح قدس
بهر تایید دل و طبع رسا می آید
گرچه انداز سخن نور ندانند لیکن
از غزل سنجی او بوی ذکا سے آید
باز چاکی در گریبان میزنم
خنده بر فصل بهاران میزنم
دیدهٔ تبخاله را مژگان نبود
پای بر خار مغیلان میزنم
در خیال خندهٔ دلجوی او
زخم دل را بر نمکدان میزنم
میشمارم مهر را شمع سحر
داستان روی تابان میزنم
هر نفس چون بلبلان اندر قفس
نغمهای خوش بزندان میزنم
کی نهم بر طول محشر گوش نور
حرف از شبهای هجران میزنم
در دراز گشت زمان فراق چاره کنم
با شک دیدهٔ خون ریز استخاره کنم
هزار جور تو آسان ولی بود دشوار
که با رقیب نشینی و من نظاره کنم

نوائی تخلص امیر علی شیر وزیر سلطان حسین مرزا در جودت ذهن و رسای فکر و در جود و سخا و قدردانی
علما و فضلا و شرفا و شعرا بیهمتا بوده بزبان ترکی هم اشعار لطیف و تازه موزون نموده سوای کلام
فارسی چهار دیوان ترکی دارد و وفاتش در سنه ۹۰۶ هجری در بعض تذکرات می نگارند برخی از ارباب تذکره
تخلصش فانی نوشته بنابران درین رساله هم ذکرش در حرف الفا گذشته از وی ست آید ص
آتشین لعلی که تاج خسروان را زیور ست
اخگری بهر خیال خام پختن در سر ست

نورالله میرزا بحقایق و دقایق شعری آگاه بود از خاک پاک اصفهان ست و نور ذکاوت از جبین اشعارش تابان

باخیال گلرخی سر در کفن خواهیم کرد   تا قیامت عیش در یک پیرهن خواهیم کرد
نه مروت ست ما را به مراد خود رساندن   که هزار ناامیدی به امید ما نشسته
نازم بغیوری که گر از گل سخن افتد   چون آتش سوزان شود و در چمن افتد

نورس رشید اقرویی ثمرات نورسش در کمال رنگینی ست از ولایت خود بدکن وارد گشت و در عین جوانی ازین سرای فانی درگذشت ع

نه چون گلم هوس جوش عندلیبان ست   چو غنچه ام سر تسلیم در گریبان ست
آهم که طرهٔ بر دوش سپهر بود   از ضعف این زمان مژهٔ چشم سوزن ست
دل چون نشود خانهٔ زنبور از آن چشم   آئینهٔ فولاد زره شد ز نگاهش

نورس محمد حسین دماوندی ست و در عالم سخنان نورس مسلم بخداوندی ع

آنکه محراب دو عالم گوشهٔ ابروی اوست   در دل هر ذره پنهان آفتاب روی اوست
پیچ و تاب موج دارم در هوای گوهری   آنکه دریا را ز هر گرداب راهی سوی اوست

نوروز علی بیگ زرگر تبریزی ست و از طلا کامل عیار قلبی در زرریزی ع

فتادگان بفلک سر فرو نمی آرند   زمین بگرد و سر آسمان نمیگردد

نوری قاضی از نواح اصفهان در علم و فضل فائق بر اقران بود از شاگردان میر فخرالدین سماک ست و ذهنش دقائق و نکات را دراک ع

دور از و در سینه دل با چشم روشن دشمن ست   هر که با غم خلوتی دارد بروزن دشمن ست
چنان کز درد آید اهل ماتم را سیه بختی   فغان از بلبلان برخاست چون من در چمن رفتم
حمائل چون توانم دید بر دوش کمان دستی   که بر دلها زند ناخن اگر در آستین باشد
ببندم چو کسی سوی تو گیرم سر راهش   تا ذوق تماشائی تو دزدم ز نگاهش

نوری دندانی هروی نبیرهٔ مولانا حسن شاه و بارث در ظرافت کامل دستگاه و دندانش بسکه

آبدار و براق بود خود را بدندانی ملقب نمود در حلیهٔ خود میگوید

وصیتی ست که بعد از وفات من یاران   کنند لوح مزارم ز مهرهٔ دندانم
سخن چگونه کنم پیش خلق کین دو لبم   بیکدگر نرسد گر بلب رسد جانم

نوری از اکابر هرمز ست و در بزم سخن سنجان لطیف الطبع موقر و معزز ع

نظر به پیر و جوان ای گل رعنا باتست   پیر گردی که جوانی و نظرها باتست

نوری ملا نورالدین محمد سفیدونی پرگنهٔ سفیدون از توابع سهرند در جاگیر او بود بآن منسوب گشت در علوم هندسه و ریاضی و نجوم و حکمت ممتاز بود و از جملهٔ مصاحبان همایون پادشاه و بانجهت خطاب ترخانی یافت سلیقهٔ شعر داشت و دیوانی ترتیب داد نهر بلدهٔ کرنال تا پنجاه کروه بنام سلطان سلیم ساختهٔ اوست در سنهٔ ۹۹۴ در آنک بر داز وست ع

دلتنگ و دور از آن لب خندان نشسته ام   مانند غنچه سر بگریبان نشسته ام

نوید نامش محمد حسین ست و طبعزادش لخت جگر و نور العین ع

طریق مهر با یاران خود یارا نمیدانی   وگر میدانی از یاران خود ما را نمیدانی

نویدی تربتی صاحب دیوان ست و ترجیع او در هجو کنجک بیگ بخشی بیرمخان مشهور زمان
این چند بیت از دیوان نویدی ست اما معلوم نیست که همین نویدی مذکور ست یا غیر آن ع

خدنگت را که عمری جای در دل داشتم دارم   نهال آرزوئی کز تو حاصل داشتم دارم
همان قیدی که در اول من مسکین سرگردان   از آن لیلی وش مشکین سلاسل داشتم دارم
بگیر ای آشنا دستم کز آب دیده عمری شد   بوادی جنون پائی که در گل داشتم دارم
آورم تاب جفایت بهمه عمر ولی   اینکه با غیر نشینی نبود تاب مرا
بیقراری سر زلف تو یک چشم زدن   نگذارد شب هجران تو در خواب مرا
گشت تا جمع نویدی دل من با غم تو   رفت از یاد پریشانی اسباب مرا
گذار بمیرم ز غم دم بدم خویش   با غیر شکایت نکنم از الم خویش

از بیخودی عشق اگر پیش تو ظاهر
کردم غم دل در گذران از کرم خویش
نه فکر آخرت داری نه دنیا
نمیدانم نویدی در چه کاری
ای خوش آن دم که شوی قبض ز قولنج ترا
نسخهٔ حقنه نویسند اطبای عظام
دست خوپای شتر شاخ بز و گردن قاز
کلهٔ خرس و سر استر و دندان گراز

نویدی نیشاپوری فی الجمله تحصیل علوم داشت و در شعر صاحب رتبه بود و فاتش در شهور سنه ۹۷۳ در راه حج بلدهٔ اجین از ملک مالوه واقع شد نوید سخن بگوش مشتاقان چنین میرساند

اگرم ز اشک گلگون شده لاله گون رخ تنها
نتوان شدن پریشان گل عاشقی ست اینها
هلال خواست شود حلقهٔ درت شب عید
ز دور بست خیالی ولی بهم نرسید

نهانی زنی بود از مصاحبات والدهٔ شاه سلیمان در حسن وجمال فریدهٔ زمان اکابر دوران بخواستگاری او مایل بودند لکن از نارسائی بمضمون رباعی وی که امتحانا برشتهٔ نظم کشیده در چارسو آویخته بود مطلوبه غیر نایل ربای

از عرو برهنه روی زر میطلبم
در خانهٔ عنکبوت پر میطلبم
من از دهن مار شکر میطلبم
وز پشهٔ ماده شیر نر میطلبم

سعد الله خان وزیر عالیشان جوابش چنین موزون نمود و گوی سبقت ربود رباعی

علم ست برهنه رو که تحصیل زر ست
تن خانهٔ عنکبوت دل بال و پر ست
زهر ست جفای علم و معنی شکر ست
هر پشه ازان چشیدا و شیر نر ست

نیاز شاه نیاز احمد بریلوی از خلفای مولانا فخر الدین دهلوی قدس سره واقف اسرار صوری و معنوی ست از کاملین صوفیه کرام و واصلین مشایخ عظام بود

نه کافر گفتنم باید نه مومن خواندنم شاید
که نی در بند کفر ستم نه اندر قید ایمانم
نیست جز آهنگ عشق آواز موسیقار من
رب ارنی می نوازد بر بط هر تار من
بسکه هستم سایه پرور زیر بال مهر یار
مینه نگیرد هما از سایهٔ دیوار من

حسن خوبان بهر حق بینی مثال عینک ست
میدید بینائی اندر دیدهٔ نظار من
همچو دریای محیط این قطره ام شد موج زن
چون بخود غرقم نمود آن قلزم ذخار من
کرد مارا بی نیاز آن قبلهٔ اهل نیاز
لطف فرما شد باحوال دل افگار من
بباطن نازم و در ظاهر نیازم
بمعنی خواجه در صورت غلامی

نیاز محمد رضا موطن و منشاء وش شهر گجرات ست و اقطار امطار سحاب افکارش آب حیات ست

بهر پاس آبروئی خویش می سوزم نیاز
آب یاقوتم که پچشم شرارم کرده اند

نیازی احمد میرزا اصفهانی از نسایم انفاسش در بحور سخن روانی ست

از برایت شنیده ام سخنان
که ترا طاقت شنیدن نیست
ترسم فغان من بفغان آورد ترا
دست از جفا بدار و مرا در فغان مدار
دل اهل دیار ی خوش که دارد چون تو یار خوش
که از یک یار خوش گردد دل اهل دیار خوش

نیازی سید حسن از سادات بلدهٔ طیبهٔ بخارا بود اما شجرهٔ وجود او خبیث بجیا و ماصدق شاعری بود در فن شعر و عروض و معما و تاریخ و سائر جزئیات ماهر ست و رسائل دران باب تالیف کرده بعهد اکبر اکفر در هند آمده و در شهرته از نیاز اسباب دنیاوی بی نیازی گزیده و پیوند زمین گردیداز وست

بروی آتشین زلف تو ای سیمین ذقن پیچید
بلی چون موی بر آتش فتد بر خویشتن پیچید
چو نتوانم که برگرد سر آن تند خو گردم
خیالش در نظر آورده هر دم موی او گردم
بر فلک نیست شفق بادهٔ گلفام من ست
رند دردی کشم و طاس فلک جام من ست
تا نیازی شده در ملک سخن خسرو عهد
نام جامی شده منسوخ کنون نام من ست

روزی این غزل میخواند دیوان جناب مولوی حاضر بود چون کشادند در اول صفحه این مطلع برآمد **مطلع**

چرخ را جام نگون دان که زمی عشرت تهی ست
باده از جام نگون جستن نشان ابلهی ست

نیازی شوستری طبع نقاد و ذهن وقادش بی‌نیاز از ستایشگری ست ع

گاه آتش گاه گل رخساره جانان من | گل برای دیگران آتش برای جان من

نیکی زین الدین مسعود زاد بوش نطنز و منشا و منما او اصفهان ست از مصاحبان میرزا اشرف جهان بود و در شاعری مشارٌ الیه بالبنان و این مصرع تاریخ وفات آن ع نیکی زجهان برفت و نیکی زجهان ٭ وله در کلامه ع

ما را ز دست هجر آن شوخ سرو قامت | چاکی ست در گریبان تا دامن قیامت

ز عشق شمع صفت در گرفته ام امشب | خوشم که زندگی از سر گرفته ام امشب

حرف الواو

واثق ملا مهدی نجفی ست و کلامش موثق بلطائف جلی و خفی ع

بیا دآن لب میگون چو سر کنم حرفی | چو آب لعل شود در دهن سخن رنگین +

واحد میرزا شاه تقی صفاهانی ست و ناطقه اش را اتحاد با بلاغت سحبانی ع

ای نور دیده رفتی و نی نور دیده ماند | مژگان چو آشیانه مرغ پریده ماند

خوش ست سفله که با خاک ره شود یکسان | زیان بدیده رسد چون غبار برخیزد

مست نازی و سر خانه خرابی داری | از در خانه ما میگذری خوش باشد

نهاده ام چو سگان سر بر آستانه تو | فرشته را نگذارم بگرد خانه تو

واحد میرزا محمد باقر شیرازی ست و در هندش ملازمت رکاب اسلام خان حاکم بنگاله سرمایهٔ سرفرازی رباعی

عاشق تا جان نه در ره جانان باخت | کی منزل اصل عشق را مسکن ساخت

تا بود درون بحر ماهی زنده | موجش از بحر کی بساحل انداخت

واحد ملا رجب علی تبریزی وحید عصور شیرین مقالی و شکر ریزی ست از علم و فضل بهرهٔ وافی داشت و بسخن سنجی کمتر توجه میگماشت رباعی

واحد که چو آتش بسرت میگردد | گر باد شود گرد سرت میگردد

گر آب شود روان بکوی تو شود | ور خاک شود خاک درت میگردد

وارسته امام قلی بیگ ناظم و ناثر بیمثال بود و فائق بر اقران و امثال و آرسته از قید این و آن و گذرش چندی بهند و چندی بایران ع

آنکه پر جستیم و کم دیدیم و بسیار ست و نیست | نیست جز انسان درین عالم که بسیار ست و نیست

دور و زشد که نمی بینمش نمیدانم | بخانه که فتاد ست دیگر این آتش

واصف میرزا محمد امین ایرانی ست و موصوف بجوش بیانی و شکر فشانی ع

بروی آنکه مهر از پرتوش آوازه دارد | مگر خط حرف ما گوید که روی تازه دارد

من از خوبان عاشق کش نگاری طفل خو خواهم | که گر گاهی دهد بوسی بمن فی الحال لب گیرد

واصلی مروی یا کابلی درویشی مجذوب واصل بحق بود در ۹۶۰ ہجری از ینجهان رحلت نمود ع

ز دل پیکان زنگ آلود آن مهوش برون آید | بسان شعلهٔ سبزی که از آتش برون آید

واقف محمد تقی ابن خواجه محمد از معززین عهد شاهجهانی و عارف ماهر علم تصوف و خدادانی ست ع

در مجلس دوست زهر و پیمانه یکی ست | آه سحر و ناله مستانه یکی ست

از مسجد و دیر حق پرستی غرض ست | گر خانه دو تا ست صاحب خانه یکی ست

واقف نصیر خلخالی ست و از مهرهٔ فنون نظریه سخنش بلند و طبعش عالی ع

آب گر نیست بسازیم بخون جگری | نتوان کاسه بدریوزه دریا بر داشت

یک صبحدم بصحن گلستان گذشته | شبنم هنوز بر رخ گل آب میزند

واقفی مشهدی ماهر اقسام شعر و واقف فنون لابدی ست ع

بیرون میاز خانه که ذوق امید وصل | بهتر ز دیدنی ست که بیهوشی آورد

واله ملا درویش از شعراء عهد شاهجهانی بود در ملک بنگاله ازین سرای فانی بعالم جاودانی انتقال نمود آورده ست ع

خواهم که بمحشر برم از بهر گو اهی　　　سبزی دو سه در معذرت نامه سیاهی
آسمان کو خلعت منت بپوشان بر تنم　　　زانکه همچون نغمه تاری لبن بود پیراهنم

والهی هروی واله و شیدای گلهای شگفته قوافی وروی ست ع
قضا با دلبران چون داد حسن و دلربائی را　　　بقدر حسن هر یک کرد قسمت بیوفائی را

واهب میرزا حسن از موزون کلامان سرزمین صفاهان ست و انفاس جانفزایش قالب شعر و سخن را واهب روح و روان ع
سرچه باشد که من از تیغ تو امساک کنم　　　ترسم آن را گره خاطر فتراک کنم
آتش افسرده از کاروان وامانده ام　　　همرهان رفتند و خاکستر نشینم کرده اند
دوش در میخانه یکجام شرابم زنده کرد　　　ماهی بودم بخاک افتاده آبم زنده کرد
دل شکسته که لب خشک و چشم تر دارد　　　مسافریست که از بحر و بر خبر دارد
به پیری خاک بازیگاه طفلان میکنم بر سر　　　که شاید بشنوم زان خاک بوی خورد سالی را

وحدت حکیم عبدالله گیلانی از شعرای عهد شاه سلیمان صفوی ایرانی ست تخلصش اولاً راغب بود بالآخر بوحدت رغبت نمود ع
زلف بگشود و رخ افروخت زمی　　　طرفه شامی و قیامت شفقی ست
صد صدف بار تواند برد از یک رگ ابر　　　تا توان تیغ زبان بود چرا گوش شوی

وحدت شیخ عبدالاحد معروف بشاه گل فرزند شیخ محمد سعید خلف شیخ احمد سهرندی مجدد الف ثانی قدس سره ست در ذاتش علم ظاهری با علم باطنی اتحادی پیدا کرده و بشعر و شاعری از امثال و اتراب سر برآورده شیخ سعدالله گلشن از مریدان اوست و کلامش در کام و زبان ارباب ذوق شیرین و حلو ع
هر که چون فواره بر یاد قد جانان ستاد　　　پای تا سر گریه گشت و آبرو بر باد داد
نشهٔ فقر رساتر ز فنا یافته ام　　　ده قدم پیش بود ره ز کفن تا کفنی

بروز واقعه تابوتم از چنار کشید　　　که برده ایم ز باغ جهان تهیدستی

وحشت میرزا امام قلی بختیاری ست و دلش بتالیف وحوش مضامین مصروف خوش افکاری
با نفس جهاد کن شجاعت این ست　　　بر خویش امیر شو امارت این ست
انگشت بحرف عیب مردم مگذار　　　مفتاح خزاین سعادت این ست

وحشت ملا جمال الدین از سادات اردستان بود وحشتی از وطن گرفته بنزهتگاه هند میل نمود ع
دل همه خون شد و شور دل غماز بماند　　　کوه پاشید ز یکدیگر و آواز بماند

وحشی جوشقانی ست و معانی وحشیه را الفیض طبعش انس انسانی ع
تلافی غم صد ساله سینه چاک که هاست　　　اگر بناز گشائی دمی گریبان را
هزار سال پس از مرگ میتوانم زیست　　　اگر برون نکشند از دلم خدنگ ترا
تا بر آنقدر از آب چشم خود دادم　　　که قطره قطره ادا کرد وام دریا را
یک لحظه گریه گر نه کنم کور می شوم　　　گویا چراغ چشم من از آب روشن ست
شب هجر بعذاب دو جهان میدادم　　　گر کسی با من سودا زده سودا میکرد

وداعی هروی بقدر تحصیل داشت بهند آمد و در گذشت از وست ع
نه از شراب به بزم تو بر زبان روم از خود　　　پیاله لعل تو بوسد ز رشک آن روم از خود

وصفی هروی ست و بر زبان ناقدان شعر و سخن موصوف بمیانه روی ع
نومیدیم رسید بجائی که گر کسی　　　آرد نوید وصل تو باور نمیکنم
چو با سگت نتوانم که عرض حال کنم　　　بخویش گویم و خود را سگت خیال کنم

وصلی حرافت خوش طبع بود از ولایت عراق بسفر حجاز رفت و از راه دریا متوجه هند شد اهل کشتی بغرقاب افتاده بحر فنا رفتند و او بساحل نجات واصل گشت و در الکهٔ قطب شاه دکنی رفته با یکی از کشتی گیران سر پنجه گرفته غالب آمد حریفان را عرق حقد و حسد در حرکت

آمد زهری در کاسهٔ او کردند و این واقعه در ۹۴۸ روی نمود از وست ؎

دلفریبانه بره میرود و میترسم   که مبادا بود ش دل نگرانی از پی
نگار من تو چنان تند خو بر آمدهٔ   که کس به تندئی خوئی تو بر نیاید

وفائی میرزا ابراهیم خلف الرشید میرزا سلیمان والئ بدخشان از احفاد امیر تیمور صاحب قران بود در انشاد اشعار فارسی و ترکی دستگاهی کامل حاصل نمود و در سنه سبع و ستین و تسعمائه بملک جاودانی رحلت نمود ؎

ای که چون مه هر زمان منزل بمنزل میروی   گر روی از چشم کی از خانهٔ دل میروی

وفائی از شعراء مشهد ست و در زمان خود مستند ؎

کاش پیوسته بود آینه پیش نظرش   تا نظر جانب اغیار نیفتد دگرش

وقاری میرزا غازی فرزند میرزا جانی والئ تته بود و در عهد اکبری و جهانگیری بحکومت سند و تته و قندهار سرفرازی یافته بکمال تنعم زندگانی مینمود بازار قدرشناسی ارباب فضل و کمال در سرکارش گرمی داشت تا آنکه در سنه ۱۰۲۱ هجری احدی و عشرین و الف این عالم را گذاشت ؎

کجاست یک دو سه همدم که همچو موسیقار   نشسته پهلوی هم بر کشیم آوازی

وقوفی هروی بمیر واعظ مشهور بوده و در بدخشان توطن داشت مجلس وعظ او بسیار گرم بود از وست ؎

چون سر زلف تو گردید پریشان دل من   یکسر مو نگشادی گره از مشکل من
بگذشت ز حد قصهٔ درد و الم ما   عشق آمد و بگرفت ز سر تا قدم ما

وکیلی تفرشی ست و در زمین اشعارش مضامین رنگین مفرشی ؎

کسی لاف وفاداری زند با بیوفائی خود   که خود را بهر او خواهد نه او را از برائی خود

ولی قلی بیگ هروی از شعراء بارگاه شاه عباس ماضی ست و دیوان سخنوری را قاضی ؎

قاصد میار نرگس جانان بروی ما   شرمی بدار از دل پر کمند وسوی ما

و در کارنامهٔ عباسی در جنگ ذوالفقار خان باحاکم قندهار گفته ؎

سراپای خصم و سرائی وطن   زر و سیم بدخواه و فرزند و زن
شکست و به بست و بکند و بسوخت   گرفت و بداد و خرید و فروخت

ولی هندوی بود از زمرهٔ منشیان شاهزادهٔ دارا شکوه و بتاثیر صحبت ملا شاه بدخشی آشنا بمذاق صوفیهٔ حق پژوه رباعی

در خود بنگر که چراغ جانانه توئی   در مجلس خود چراغ و پروانه توئی
تا چند بگرد خانه گشتن شب و روز   در خانه درا که صاحب خانه توئی

رباعی

مطلوب تو هست با تو ای طالب ذات   موجود بذاتی نه بآیات و صفات
این چاه خودی را دو سه گز گر بکنی   در خانهٔ خود بیابی آن آب حیات

حرف الهاء

هاتف سید احمد اصفهانی ست و فیض رحمانی بهتف هواتف غیبی بر دلش ارزانی ؎

بیک کرشمهٔ چشم فسونگر تو شود   یکی هلاک و یکی زنده این چه بوالعجبی ست
نه با من دوست آن گفت و نه آن کرد   که با دشمن توان گفت و توان کرد
تو بر من کردی از جور آنچه کردی   من از شرم تو گفتم آسمان کرد
بیگانه گفت اگر سخنی در حقم چه باک   این میکشد مرا که از آشنا شنید
چو نی نالدم استخوان از جدائی   فغان از جدائی فغان از جدائی

هاتف قزوینی ست و صدایش بسان ندای هاتف غیبی در دل نشینی ؎

جز خدنگی کو نشان از غمزهٔ یارم دهد   هر که در پهلوئی من بنشیند آزارم دهد

هاتف میرزا محمد اصفهانی از شعرای پائی تخت خسرو گیتی کلاه قاجار محمد شاه ایرانی بود و در قصاید پیش

مشهور و فصاحت و بلاغتش بر زبانها مذکور ست

چه شود بچهرهٔ زرد من نظری برای خدا کنی | که اگر کنی همه درد من بیکی نظاره دوا کنی
تو شهی و کشور جان ترا تو مهی و جان جهان ترا | ز ره کرم چه زیان ترا که نظر بحال گدا کنی
تو کمان کشیده و در کمین که زنی به تیرم و من غمین | همه این غمم بود از همین که خدا نکرده خطا کنی
تو که هاتف از در عشق این زمان روی از ملامت بیکران | قدمی نرفته ز کوی آن نظر از چه سوی قفا کنی

هاتفی ملا شرف الدین علی طبعش ارجمند بود و پایهٔ کلامش بلند ست

بخشیدن درم نبود پیش ما کرم + صاحب کرم کسی ست که بخشد گناه را

هادی استرآبادی فاضلی ست صاحب تدریس و لآلی کلامش علق نفیس ست

منم بگوشهٔ غم در فراق یار نشسته | قرار داده بهجران و بیقرار نشسته
بر رهگذار تو دیگر کسی چگونه نشیند | بخاطرت گرانی ز رهگذر غبار نشسته

هادی برادر میر برهان ابرقوهی ست و در خزینهٔ ذهنش نقود مضامین را کثرت و انبوهی ست

می نمایند بهم تیغ ترا چون مه عید | خون تو میریزی و انگشت نما شمشیر ست

رباعی

دنیاداران صلای احسان ندهند | جز حالت تب نان بفقیران ندهند
این طائفه سوختنی همچو تنور | تا گرم نگردند بکس نان ندهند

هاشم ابرقوهی شاعر نامی ست و عین و اثرش در ذهن دانایان دقائق کلام گرامی ست

شود در خواب چون بیند مرا با آنکه میدانم | که گر در خواب می بیند مرا بیدار میگردد

هاشمی تفرشی سخن فهمان را نالهایش بیکی و مغشی ست

هر چند کلبهٔ ما جای تو نوش لب نیست | با هاشمی بروز آر یک شب هزار شب نیست

هاشمی شاه جهانگیر از اعیان کرمان بود و الدش از احفاد شاه قاسم انوار و مادرش از اولاد شاه نعمت الله ولی از مشاهیر ارباب عرفان ست مجمع الفضائل اسوة الاماثل بود هنگام

عبورش بسند میرزا شاه حسن سلطان انجا مقدمش را نعمت عظمی شمرده تعظیم و توقیرش بدرجهٔ قصوی نمود بعد زمانی از انجا در سنه ۹۴۶ هجری عازم بیت الله گردید و در حدود کرمان وکیچ از دست قطاع الطریق جام شهادت نوشید مثنوی مظهر الاسرار از وست منه

سفله که زر در گره مشت اوست | هر درمی ناخن انگشت اوست
بیتو نبود هوس ساغر می در سر ما | گر همه چشمهٔ خورشید شود ساغر ما

هجری الجدانی ست و سخن برشته اش را خاصیت دل بریانی ست

میروی میرود از پی دل بیحاصل من | آنچنان رو مه من کز تو نماند دل من

هجری تفرشی نامش میرزا ابو القاسم ست و قلمرو سخن را به تیغ زبان و نیزهٔ قلم ناسق و ناظم

خوش آنکه چون از دست او من نالم او خنجر زند | من ناله دیگر کنم او خنجر دیگر زند
مانده سنگی که ایجاد مگر در گل تو | که سراپای تو نازک بود الا دل تو

هجری میرزا محمد شریف جد نور جهان بیگم بوده ست وزارت خراسان و یزد و اصفهان را علی سبیل البدلیه نظم و نسق احسن نموده در شعر و سخن طبعی سلیم و ذهنی مستقیم داشت و در سنین تسعمائة و اربع و ثمانین کالبد عنصری گذاشت

اگر مصور چین نقش آن جمال کشد | عجب که چیز دگر غیر انفعال کشد

هدایت الله مشرف طهرانی از مقربان شاه طهماسپ ایرانی ست بر سخن سنجی شیدا و مفتون بود مگر شاهدان اشعارش عاری از لباس مضمون گو هر سخن را به تتبع خمسهٔ نظامی سفته و در لیلی مجنون خود چنین گفته

عاشق سگ یرغه بود میمون | آوازه بلند شد ز مجنون
چون مکتب عشق جوش میزد | دلال گس خروش میزد
لیلی ز دریچه با تبسم | میکرد بغارهٔ تکلم
ما و تو برادران موشیم | همسایهٔ ارد کخموشیم

تاریخ وفات گرگ جیم ست ... آتش شب چله ایش حلیم ست

هدایت حسین میرزا از سنجیده گفتاران شهزادگان ست و بهدایت طبع وقاد بر جاده مستقیم خوش فهمی و خوش کلامی گام زن و کاین رباعی

زنهار که عذر معتذر رد نکنی ... او بد کرده ست تو با او بد نکنی

تا بتو اوفتی جای بدی نیکی کن ... تا راه شفاعت نبی سد نکنی

هراتی ملا متصف بفضل و کمال کسبی و ذاتی ست

آنکس که بپا نهاد بکوی تو سر نداشت ... وانکس که سر نهاد بپای تو بر نداشت

هلال قزوینی بدر سمار خوش طبعی و ظرافت آمیزی ست هجو مردم قم کرده و قبایح شان شمرده

زر در گوشی دو سه از خانه برون تاخته اند ... چشمها سرخ و سیه کرده بمال مردم

یک جو از روی مروت بفقیری ندهند ... گر شکم شان بشگافند به بیان گندم

یک قمی در وطن خویش نمیرد هرگز ... کم بسوراخ رود چون بدر آید کژدم

ریش و رویش سیه هر دو بناگوش سفید ... چون کلاغی ست جناح ابیض و اسود سر و دم

هلالی شیرازی ست و خامه زبان و زبان خامه اش در سحر طرازی

تیغ جفا کشیده بخونریز عاشقان ... آمد از آن میانه مرا آزمود و رفت

هما مسمی بسید امتیاز خان سخن سنج و سخن فهم و سخندان بود و معزز و ممتاز بین الامثال و الاقران

ز عشق بی محابا کار ها ی بو العجب آید ... در د و دامان یوسف را کند رسوا زلیخا را

هما م تبریزی معاصر شیخ شیراز بود و در کمال و مال بی انباز یکصد و شانزده سال عمر یافت و در سنه هفتصد و چهاردهم از هجرت بمطموره عدم شتافت

زند بر وجد عاشق خنده غافل ... چو طفل از رقص مرغ نیم بسمل

بلبلان را باد نوروزی بشارت میدهد ... کز ره یکساله گل سوی گلستان میرسد

بیا بیا که ز هجر آمدم بجان ای دوست ... بیا که سیر شدم من از جهان ای دوست

بکام دشمنم از آرزوی دیدارت ... مباش بیخبر از حال دوستان ای دوست

همائی همای اوج بیهمتائی ست

پس از سالی بخوابت دیده ام دوش ... مبادا هرگز این خوابم فراموش

هنوزم هست دیدار تو در چشم ... هنوزم هست گفتار تو در گوش

بلب بام از فغان من بناکام آمدی ... بر لب آمد جان من تا بر لب بام آمدی

همت محمد زمان بیک ترک از موزون طبعان اردبیل ست کلام عالی مقامش بر همت والا همت او دلیل ست

فیض از وجود خود دل آگاه می برد ... در منزل ست هر که بخود راه می برد

درین گلشن بقدر خویش هر کس منصبی دارد ... اگر بلبل گداز خویش را شبنم نخواهد شد

گرد باد آسا درین ویرانه گردی میکنیم ... نقش پای هم نخواهد ماند از ما بر زمین

رباعی

در عالم ایجاد اگر خوار توام ... بیقدر متاعم و ببازار توام

مخلوق توام اگر چه طاعت نکنم ... در کار تو نیستم ولی کار توام

همتی محمد افضل متوطن نافق از نواحی کرمان و مستوفی موقوفات یزد و سخن سنج خوش بیان بود از وست

افتاد در نبرد سخن از دهان ما ... و نخوان که بود قبضه تیغ زبان ما

همدمی نامش شریفه با تو یا انکه تستر و حجاب شرافتش حاجب از همنشینی و همدمی من و تو ست لکن نغمات جانفزایش دلربای هر یک و دیگر

قامت سرو که در آب نمودار شده ... گرد دعوی بقد یار و نگونسار شده

همدمی میرزا برخوردار مخاطب بخان عالم ولد همدم بیگ ست که از امرای مشهور همایون پادشاه بود و بشجاعت و خلق نیک اشتهار داشت و بنظم مشغول بود از وست

دلِ من بین و هر سو تازه داغی از جنون دروی — محیطِ محنت ست و هر طرف گرداب خون در وی

هندو تخلص متهرا داس هندو شاعر عهد شاهجهان پادشاه هندوستان ست در حالت مسجونی خود ش بحکم خانزمان حاکم بنگاله غزلی بحکیم رکنا مسیح کاشی نوشته این اشعار ازان ست

سلام من که رساند حکیم رکنا را — ز درد من که خبر میدهد مسیحا را
منم فتاده بدام بلا بجرم سخن — سخن اسیر قفس کرد مرغ گویا را
شفاعت من کافر مگر مسیح کند — که بر مسیح تولا بود نصارا را
دست ما تا گرفت دامن دوست — دیگر از آستین ما بگریخت

هوشی شیرازی سحر طلالش در انداز و ادائے هوش پردازی ست
جز کوی تو دل را نبود منزل دیگر — گیرم که بود یار دگر کو دل دیگر

حرف الیاء

یارک حکیم عماد طبیب زادهٔ قزوین ست در هرات قیام داشت و بیاری و یاوری رای بحکم همت باقامت عماد ابیات حدائق سمات میگماشت

چو عندلیب برد گل بآشیانهٔ خویش — بدست خویش زند آتشے بخانهٔ خویش

یاس مولوی انور علی از علماء شهر آره بود و جگر دردمندان از فغان یاس نشانش پاره پاره
بر سر یاس شنیدم که مسیحا میگفت — عشق آن درد نباشد که دوائے دارد
سحرگاهان ز شوق ش دوست می نالید و شمن هم — موذن بود در فریاد و ناقوس برهمن هم

یحیی اوزبک سواد مداد اشعارش چشم عرایس افکار ابکار را مردمک ست
چو میرم همچنان در گوشهٔ گلخن گذاریدم — که آتش را همان خاکستر او در کفن گیرد

یحیی نامش حاجی اسمعیل ست و روایح انفاس روح بخش او باحیای رسوم نغز گویان کفیل
پس از عمری که با من گفت از راهِ وفا حرفی — چنان گشتم ز خوشحالی که آن را هم نفهمیدم

یزدانی سید مرتضی بمصداق قول الشعراء تلامیذ الرحمن ست گویا شاگرد خداوند آسمانست

و در زمرهٔ شعراء اویسی صاحب زبان باکتساب نظم پارسی پیش کسی زانوی ادب ته ننموده و در عالم استفاده فیض گیر مستفیدی نبوده نیاکانش در زمان سلطان مبارک شاه بعد انقراض خاندان لودیه بر سریر مملکت دهلی بر نشست بکشور هند افتادند مولدش بلدهٔ انباله ست و خود ش ساکن میرتهه بالالالا این غزل از کلام اوست

آمد بسرِ جهان نشسته — در هودج امتحان نشسته
انگیخته صد فساد در کون — تا در صف کن مکان نشسته
بر مخزنِ گوهرِ تکلم — زنگی بچه پاسبان نشسته
قومی بشکیب عشوه خورده — خلقی بدرِ فغان نشسته
در معرکهٔ جهان ستانی — بر غمزهٔ جانستان نشسته
صد نادره مهر بدهر داده — وز حادثه برکران نشسته
در خلوت صد کمین رسیده — در گوشهٔ صد کمان نشسته
در مصر شکر فشان رسیده — در قاهرهٔ خونچکان نشسته
ایران چو عرب خراب کرده — در خون عرب چو خان نشسته
دوران بنماز بردن او — فارغ ز سرِ جهان نشسته
جز زخم نیاید از نگاهش — عمریست که باستان نشسته
افراخته قامتی الف وار — خوش خوش بحریم جان نشسته
شوخی که بخویشتن نگنجد — عمرے بکمین جیان نشسته
میخانه تهی نموده وانگه — با مغبچه سرگران نشسته
یزدانی پاک را چه افتاد — بر خاک رهِ بتان نشسته

یغما میرزا ابوالحسن خان جندقی از مداحان محمد شاه قاچار خسرو ملک ایران بود و بخطاب ملک الشعرائی از ان بارگاه رفیع الشان سرش بآسمان اعوان فکر قاهرش بر گنجینهٔ مطالب

نفیسه دست بیغما گشاده و در مخازن متحصنهٔ قصاید و غزل و ولیعت نهاده

بجانان درد دل ناگفته ماندای نطق تقریری   زبان را نیست یارائی سخن ای خامه تحریری

رقم کردم زخون دیده شرح روز هجران را   بسوئی او ندارم قاصدی ای باد شبگیری

بیک زخم از تو قانع نیستم تعجیل ای قاتل   بجان مشتاق زخم دیگرم ای عمر تاخیری

بود کان مهر بفریادم رسد فریاد ای افغان   شود آن سنگدل رحمی کند ای ناله تاثیری

بکار خود فرو در مانده یغما پند ای ناصح   جنونم ساخت رسوای جهان ای عقل تدبیری

یقینی قاضی عبد الصمد لاهیجی ست و از مشایخ سلسلهٔ نوربخشی و قبیلهٔ فدای شارح گلشن راز ست و در زمرهٔ ارباب یقین و اذعان گیلانات مکرم و ممتاز بوده است

شبی همراه دل در جستجوی خویشتن بودم   فرو رفتم بخود چون سر بر آوردم نه من بودم

ای خوش آن شبها که با افسانه میلی داشتی   درد دل میگفتم و افسانه می پنداشتی

یکتا محمد شرف شاعر غرا بوده و در انداز سخن سرائی یکتا است

کی ترک سجدهٔ تو بت دلربا کنم   کاری که کافری نکند من چرا کنم

یمین امیر محمد یمین و الد امیر ابن یمین محمود اصلش از ترکستان بود بگردش زمانه در خراسان رسیده از وزیر آنجا تفقدی بحال خود دیده همانجا اقامت نموده

دارم زعتاب فلک بوقلمون   از گردش روزگار خس پرور دون

چشمی چو کنارهٔ صراحی همه اشک   جائی چو میانهٔ پیاله همه خون

یوسفا خوانساری ست و بر خوان سخنش سالاری است

ما راز تو هیچ پای کم نیست   ای چرخ بگرد تا بگردیم

یوسف بیگ شاملو الفاظ و کلماتش یوسفستان معانی نیکو ست

دران وادی که از مطلب نام و نشان باشد   بجوم گوهر مقصود چون ریگ روان باشد

هر کس چو شمع سوخته داغ نیاز تو   بالیده جامه جامه ز شوق گداز تو

هر کس ز قفا میرود از پیش روان ست   این قافله چون سبحه پس و پیش ندارد

یوسف جرجانی عزیز مصر سخندانی ست

می کشی هر لحظه تیغ و قصد جانم میکنی   قصد جانم میکنی یا امتحانم میکنی

یوسف خواجه آر سادات جوبار ست و بر شعلهٔ آوازش در کنعان سخن گستری هنگامه افروز گرمی بازار ست

چه شد که صحبت ما هیچ در نمیگیرد   اگر فسرده ولی هست در میانهٔ ما

دعوی ناقص مه نیست بروی تو تمام   کرم شب تاب کجا گوهر شب تاب کجا

کشور ویران دلها را پی تعمیر باش   خسروان را عیب باشد ملک ویران داشتن

یوسف درویش لاری زلیخای حسن یوسف سنجیده گفتاری ست رباعی

بردیم بعشق زخم کاری با خود   کردیم بهمت تو یاری با خود

ایمان بسر زلف تو محکم کردیم   داریم قرار بیقراری با خود

یوسف ضیاء الدین از خوشگویان لاهیجان ست و حسن کلامش حسن یوسفی و سویدای دلش سواد کنعان رباعی

پیش از تو محبت تو ای غیرت حور   جا در دل من نمود و گردش معمور

در خانهٔ تاریک چراغی که برند   آری ز چراغ پیشتر آید نور

یوسف میرزا قزوینی یعقوب صفت والهٔ نتایج افکار لطافت آئینی ست

چه کوتاه ست شبهائی وصال لبران یارب   خدا از عمر ما بر عمر این شبها بیفزاید

یوسفی محمد یوسف از فضلا و شعرا جربادقان و مداحان شاه عباس ماضی فرمانروای ملک ایران ست زمانیکه شاملی تکلو قصیدهٔ در مدح شاه بعرض رسانید و شاه در صله اورا بزر سنجید یوسفی نیز بحسب جاه با آنکه یوسفان مضامین دقیق از جیب فکر عمیق بر کشیده در رستهٔ بازار نظم در کشید و بحضور شاهی گذرانید بوی از پیراهن مقصود نشنید

پروانه بی ملاحظه در عشق کار ساخت   من حرف همنشین بعبث گوش کرده ام
دل بهای نگهی جان بتو میداد هنوز   ناز میخواست که برهم زند این سودا را

رباعی

رندی شده ست وزد کالای سخن   بردوخته کیسهٔ بیغمای سخن
نتوان خود کرد داغ پیشانی شعر   نتوان خود بست زنگ بر پای سخن

یونس میر کب ولهجه اش مجالی انوار خوش مقالی ست وحوت قلبش ملتقم یونس ناز کخیالی
نیستم گلچین برویم در ببندای باغبان   می نشینم گوشهٔ آواز بلبل بشنوم

یوسف محمد خان بن خان اعظم اتکه خان از امرا عهد همایون پادشاه ست این رباعی از وست
در کوی مراد خودپسندان دگرند   در وادی عشق مستمندان دگرند
آنانکه بجز رضای جانان نخرند   آنان دگرند ودردمندان دگرند

یوسف محمد یوسف مولدش کابل ومنشاءش هندوستان ست در خط شاگرد اشرف خان بود در عنفوان جوانی در ۹۰۰ هنگام محاصرهٔ قلعهٔ سورت در گجرات وفات یافت آز وست
خوشوقت آنکه جای بمیخانه ساخته   در پای خم بساغر و پیمانه ساخته
آنکس که داده شیوهٔ مستی بچشم یار   مستم ازان دو نرگس مستانه ساخته
گفتم که جا بدیدهٔ من کن بناز گفت   در رهگذار سیل کسی خانه ساخته

یوسف مولوی محمد یوسف علی ابو الحامد ابن الحاج مولوی محمد یعقوب علی مظهرش از سطور نابود بمعمورهٔ بود قصبهٔ گوپاموٴ از توابع سرکار خیرآباد مضاف بصوبهٔ اختر نگر اوده وموطن مختارش دار الامارهٔ لکهنوست قاضی محمد مبارک گوپاموی شارح سلم العلوم منطق از نیاکان اوست والد ماجدش در الکای مدراس صدر افتا وصدر الصدوری را رونق افزوده آخر العمر از غلبهٔ زهد وورع ترک فرموده بقیهٔ الحیات اوقات عزیز بصرف طاعات وعبادات نموده حضرت یوسف مدمجده هم بمشایعت یعقوبی ملک مدراس وملیبار بقدم سیر وسیاحت پیموده بالآخر رخت بلکهنو کشید

ودران ریاست نام ونشانی بهم رسانید وبعد برهمی سلطنت لکهنو وهنگامهٔ غدر وآشوب هند دل از وطن مالوف برکنده پا بپایانهٔ غربت نهاده دوازده سال کما بیش ست که در دار الاقبال بهوپال سنگ بهوزه اش افتاد وبملازمت این ریاست دل نهاد وعهدهای جلیله را حسن انصرام داد الآن باهتمام وانتظام مهام کلیه وجزویهٔ ولیة العهد این ریاست مامور وتعظیم وتوقیرش ولاة ونوابین را بدیدهٔ دل منظور هرچند نامش خاتم شمع انجمن ست وذکرش درین رساله برعکس معهود تکرار مبین لکن بالفعل قصیدهٔ فریده اش که بمدح جناب معلی القاب فلک قباب نواب شاهجهان بیگم صاحبه رئیسهٔ معظمه ومحترمهٔ ملک بهوپال ادامها الله ذو الجلال بالولایة والاقبال وستایش حضرت وارث الانبیا وقدوة الامم جناب مستطاب نواب والا جاه امیر الملک سید محمد صدیق حسن خان بهادر دام ظلهم علی رؤسنا بفضل الله ذی الجود والکرم در سلک نظم کشیده وسامعه نواز مم گردیده طبع لطافت پسندش برگزید خامه ام اقتفای روش کلک گهر سلک شمع انجمن طراز حضرت والد ماجد اسوة الاماجد بر خود واجب ولازم دید ودر صف الولد الحر یقتدی بآبائه الغر داخل گردید آن

قصیدهٔ دلگزین اینست قصیده

ای رهبر خود ساخته آلام ومحن را   بنیاد برآب ست ز هجر تو وطن را
حیرت زدهٔ کار توام ای متردد   تا کی بدلت بار دهی رنج وحزن را
فکر غزل ومثنوی وفرد ورباعی   کی دفع کند تفرقهٔ سر وعلن را
سودی ندهد وصف بتان متخیل   بیصرفه چرا مدح کنی امرد وزن را
تا کی شمری نسخهٔ داروی دل زار   وصافی عناب لب وسیب ذقن را
اغراق بوصف خط وکاکل چه دهد نفع   بیهوده چرا ساختن مار ورسن را
در فکر بهاریه وعشقیهٔ موزون   تا کی بکشی بد نظر باغ وچمن را
بوی نبرد از گل مقصود دماغت   هرچند که بوی گل وریحان وسمن را
کی غنچهٔ دل بشگفد از لالهٔ وسوسن   بوجه مبو زنبق ونسرین وترن را

یک جرعهٔ مقصود بکامت رسد گر   صد بوسه زنی دست سبو گردن دن را
جان و دل از افکار پراگنده بپرداز   زین بعد عبث وا نکنی باز دهن را
حاشا که جز آویزهٔ گوش خرد و هوش   بیصرفه کنی صرف گهرهای سخن را
گر مقصدت اطلاق ز تقیید دیون ست   مداح شوی فیض‌رسان تو و من را
آن والیهٔ عالیه جان‌بخش که نامش   بخشد بزبان مادهٔ حرف زدن را
دارای زمان شاه جهان بیگم عظمی   سر بر خط فرمانش رئیسان مدن را
ممدوحهٔ نوع بشری مدحت او را   با ناطقه آن رابطه کان روح و بدن را
هر چند که باشد وطنش بلدهٔ بهوپال   لکن ز عطا فیض‌رسان چین و ختن را
گر دل کشدت سوی سراپردهٔ بارش   بر جان زه و سایط نهی بار رسن را
بر سنج بمیزان خرد آن در منظوم   کارزنده بود مدحت دارای زمن را
خود ابرسان بر در گریاس رفیعش   کن واسطهٔ بار همان شعر و سخن را
زان مطلع تابنده بخود ملتفتش ساز   کز نور برد تابش پروین و پرن را
در غرهٔ رویت که بود بدر دجن را   ابرو و هلال اند زمین را و زمن را
نظم و نسق از رای تو امصار و مدن را   معمور کند مقدمت اطلال و دمن را
از گوهر اسکندری و تیغ جهانگیر   وارث شدهٔ ملک نو و ملک کهن را
از فیض تو افزایش عدل ست بهوپال   نازان پی آن خطه سهیل ست یمن را
در دور تو با دشمن خود نیز بصلح ست   آموختهٔ خصلت تو چرخ کهن را
همسنگ خزف در نظرت درهم و دینار   خرمهره شماری گهر بیش ثمن را
طی کرده حدیث کرمت قصهٔ حاتم   نامی شده آثار نو آثار کهن را
بر سایل فیروزه کنی وقف نشاپور   بخشی بطلبگار در اقطاع عدن را
تنها بشر از مائده‌ات ذله ربا نیست   بل طعمه ز خوان تو رسد زاغ و زغن را

زاشوب ستم لرزه بر اندام زمین بود   بخشید بوی عدل تو آرام و سکن را
هر جا که زده لشکر انصاف تو شبگیر   گردید مقر اوج فنا گرد فتن را
داد ار بلب دشنهٔ بیداد دم آب   آتش بزند معدلتت جسم رسن را
هر مو شودش سوزن تعذیب چو باشد   تخییل کند سرقهٔ یک تار کفن را
در ماتم پروانه ببرند سر شمع   لبریز نسازد اگر از اشک لگن را
تا پیر فلک معرکهٔ رزم ترا دید   بازیچهٔ طفلان شمرد جنگ پشن را
هنگام یورشش بسر اعدا از تهور   بر دوش تصور نهی بار مجن را
بالفرض عدو تو بود جان مجسم   از خوف تو خالی کند از روح بدن را
صد قاف بپاسنگ وقار تو چه سنجم   هم پله نسنجید کسی حبه و من را
تا پای فشردی پی ترویج شریعت   وثنی ته پا از بغل افگند وثن را
ناموس شریعت ز حضوری بحضورش   حاجب شده افراد بشر عامه را

برچید پی نظم مهمات خلافت   از آل نبی نخبهٔ اولاد حسن را
بگزید بجای خود و بر صدر نشانید   نواب فلک مرتبه صدیق حسن را
آن صاحب تاثیر که هر شعر ثنایش   یک نسخهٔ معجون ذکاست ذهن را
در جمع کمالات بنی نوع بشر فرد   سرمایهٔ فخر و شرف اعیان زمن را
ارباب حوایج ز لب فیض بیانش   جز وقت تلاوت نشنیده لم و لن را
ای داور بیمثل تو آنی که درین عهد   لطف تو فرح خانه کند بیت حزن را
با طبع رسائی تو مضادست تکاهل   چون جودت ذهنت که نقیض ست وهن را
قاصر بود از مدحت ذهن تو زبانها   در عهد صبا کسب نمودی همه فن را
چون صورتت از مادهٔ خلق شده خلق   زان رو بجبینت نبود راه شکن را
طیب النفسان بیش دم طیب خلقت   گیرند خطا دم زسفی مشک ختن را

در دور صد سیزدهم مرکز اعدل ذات تو بود دائرهٔ فعل حسن را
آثار بدع محو شد از صفحهٔ گیتی تا رای تو اثبات نموده ست سنن را
هر چند که صنعم نبود شاعری و شعر افزوده ولی طبع تو تا قدر سخن را
گفتم که کنم نظم پریشانی خاطر راجی شوم از فیض تو اش دفع شدن را
هر چند صداها زندم مکه و یثرب دل میطپیدم نعرهٔ لبیک زدن را
لکن نتوانم که ز آشوب غریبان ٭ آسیمه سرم مهر خموشی ست دهن را
کرده ست چنان منضغطم کشمکش دهر کز روح تمنای جدائیست بدن را
ممدوح ادا فهم کند فهم زایا ٭ تفصیل پراگنده گیِ دل من و محن را
خاموش ز افزایش تصدیع و غمش باید بدعایش زدن مهر دهن را
تا ستم ز اجرام سموات بعید ست در بارگهش جا نبود نقص و غبن را
شادابی گلزار جهان باد ز فیضش تا آب روان ست تن گنگ و جمن را

تاریخ جشن ازدواج نواب سلطان جهان بیگم صاحبه ولیة العهد ریاست بهوپال

نوگل گلبن دارائے شهر بهوپال کز شمیم گرمش تازه شده جان جهان
گشت تا جلوه فروز چمن حجلهٔ طوے کرد گل برگ مسرت بگلستان جهان
بلبل طبع بتاریخ عروسی خوش خواند عالی شاد شد از شادی سلطان جهان
۱۲۹۱ هـ

ایضاً

از زمزمهٔ شادی سلطان جهان زد جوشش مسرت از قلوب ثقلین
سنجید سروش دل از غایت وجد خوش نغمهٔ حبذا قران السعدین
۱۲۸۷ هـ

تاریخ تولد بلقیس جهان بیگم صاحبه طال عمرها قرة العین نواب سلطان جهان بیگم صاحبه

گشت ظاهر ز باطن سلطان سرّ احسن ز رازهای نهفت
یعنی پیدا شد از ولیهٔ عهد دخت پاکیزهٔ لطیف و شگفت
چهره از نشهٔ نشاط افروخت هر که این مژدهٔ سرور شنفت
هاتف طبع سال میلادش زینت مسند ریاست گفت
۱۲۹۲ هـ

قطعهٔ تاریخ نگارستان سخن

فروغ دودمان نور الحسن خان فروزان نیر برج سعادت
ز تالیف نگارستان رنگین نگار از سخن افزوده زینت
سخن سنجی که نام آن شنیده زده جوش از دلش شوق و محبت
طراز سال آن تالیف دلکش طرازیدم نگارستان الفت
۱۲۹۳ هـ

تاریخ بنا سرای صدیق گنج عرف چوگا واقع اثنا راه هوشنگ آباد از بهوپال نتیجهٔ فکر رسا و خاطر اقوی پیر اموحد متبع سنت رسول مختار مولوی محمد عبد الجبار ساکن ناگپور متوطن سابق بهوپال نزیل حال مکهٔ معظمه زادها شرفها سلمه الله تعالی

حمد حق نعت سید ابرار زیب عنوان نظم گوهر بار

تمهید

حق کند گر تجلی بر طور بکند جوشش شعلهٔ پرانور
مزرع خشک از ابر کرم سبز گردد چو بوستان ارم
گر کند فضل خویش بر گلخن کند از لطف غیرت گلشن
کوه و صحرا چنان کند آباد که شود فخر بصره و بغداد

دشت ویران بخواهد آمد معمور — قصر سازند قیصر و فغفور

تصریح

منزلی هست در نشیب جبال — چو که نام از منازلِ بهوپال
بود جائی پی وحوش و طیور — گشت الحال قریۂ معمور
بود اول محل خوف و هراس — گشت اکنون مقام استیناس
بود اول ملاذ بوم و شغال — گشت الحال مرکزِ اشغال
بود اول طریق صعب و شدید — گشت اکنون سبیل سهل و سدید
اولاً بود دشت وحشت خیز — گشت اکنون لبی محبت خیز
اولاً بود منهبِ آفات — گشت الحال مجلبِ اقوات
اولاً بود مجمعِ فجار — گشت الحال مرجعِ تجار
اولاً بود موقع آزار — گشت الحال موضعِ بازار
اولاً بود مسکن گلفت — گشت الحال موطنِ الفت
اولاً بود مربدِ انعام — گشت الحال مرصدِ انعام
اولاً بود مکمن هر ناس — گشت الحال امن هر ناس

تلویح

گنج صدیق شد دران مصروف — شد بصدیق گنج ازان معروف
گشت مهمانسرائی نو تعمیر — باعثِ راحتِ امیر و فقیر
چاه شیرین و چشمهای پرآب — مردم و مرغ و مور ازان سیراب
هست واقع بسرِ ممر انام — فیض یابند ازان خواص و عوام
هر که آمد بنو و منزل خویش — مطمئن شد مسافرِ دلریش
مطمئن باد قلب بانیٔ آن — همه از شر و فتنۂ دو جهان

شد ز آبادیش رفاهِ عباد — آنکه آباد کرد باد آباد

توضیح

کرد آباد امیر والاجاه — منصف و خیرخواه و حق آگاه
عالم و فاضل و حمید خصال — حاکم و عادل و بلند اقبال
صاحبِ شان و شوکت و اجلال — مهربانِ ریاستِ بهوپال
بر خلائق چه خوش عنایت کرد — چاه و مهمانسرا عمارت کرد
مسجدی خوب هم برای نماز — ساخت تا نجا بعد خلوص و نیاز
تا غریبان پس از رسیدن گنج — نکشند ابتلای محنت و رنج
بلکه یابند راحت و آرام — سیما حاجیان بیت حرام

دعا

یا رب این باقیات باقی دار — صانعانش نما بدار قرار
بانیش را جزای خیر بده — تاج افضال خود بفرقش نه
والیا یا رب بدام محظوظش — واز غموم و هموم محفوظش
ولدِ صالحش عطا فرما — خلف الصدق و الرشید نما
کن ترقی پذیر اقبالش — رفعت و قدر و جاه و اجلالش
خیر دارین در ترقی باد — تا بود آب و خاک و آتش و باد
چون مرتب شد این بنا عجیب — سال تاریخ شد محل غریب
۱۲۹۰ھ

تمت

الحمد لله والمنة که شاهد نازک خیال این تتمه و عزیز مصر جمال این ضمیمه غازهٔ انجام و گلگونهٔ حسن ختام بر رخسار تالیف و روی انطباع مالید و چنانکه بمقر ضمیر کسیر و خاطر آشفتگی پذیر بود از سراپردهٔ قوت بنمایشگاه فعل خرامید و در عرض مدت دو سه اسبوع رنگ جمعیت و نیرنگ

فراهمی گرفت و گرد و غبار پریشانی از کاشانهٔ دل نیاز منزل بلطف مبانی و حسن معانی پاک برفت در حین نگارش این نامهٔ دلکشا و صحیفهٔ غم زدا و تذکرهٔ شمع انجمن عز و اعتلا تذکرهای متعدد پیش نظر و نصب العین بود مثل **لب اللباب** محمد عوفی که ببسیار مستعدانه نوشته و احوال شعرا از اوائل مائهٔ رابعه تا انتهای زمان خود که اوائل مائهٔ تاسعه ست حسب القدرة استیعاب نموده جمیع تذکره نویسان متاخر در تحریر احوال شعرای متقدم عیال او یند و **تذکرهٔ سامی** **دولت شاه** که از عهد سام میرزا صفوی تا حدود سنه سبع و خمسین و تسعمائة بقلم آورده و **خلاصة الاشعار** تذکرهٔ میر تقی کاشی که تاریخ تمامش سنه ۹۹۳ ست و **هفت اقلیم** میرزا امین رازی که سال تالیفش سنه اثنین و الف ست و **خاتمهٔ منتخب التواریخ** تالیف علامهٔ عصر فهامهٔ دهر مورخ زمانه حق پرست یگانه شیخ عبد القادر بدایونی که تا اوائل سنه اربع و الف شعرای عهد اکبری را باسلوب شایسته و ایجاز بایسته تلخیص نموده و **مجمع الفضلا** تالیف ملا بقائی که از زمان ظهور شریعت شعر تا عصر اکبر پادشاه شعرای زمانه را مهمان کاشانهٔ خود ساخته و **تذکره** میرزا طاهر نصیر آبادی که سال تالیفش سنه ثلث و ثمانین و الف ست و **مرآة الخیال** تالیف شیر خان که در سنه ۱۱۰۲ بتالیفش پرداخته و در کلکته مطبوع گشته و **کلمات الشعرا** تالیف سرخوش که همین اسم تاریخ شروع کتاب ست و اختتامش در عشرهٔ ثانی بعد مائة و الف صورت گرفته و **همیشه بهار** تالیف خلاص شاهجهان آبادی که بتکرار نام سال تالیفش در سنه ۱۱۳۶ حاصل می شود و **حیات الشعرا** تالیف محمد علیخان متین کشمیری که شعرای عهد بهادر شاه را تا زمان محمد شاه تحریر نموده و **سفینهٔ بیخبر** تالیف میر عظمة الله بلگرامی رح که در حدود سنه ۱۱۴۱ شکل تالیف پذیرفته و **ریاض الشعرا** تالیف علی قلیخان واله داغستانی که در سنه ۱۱۶۱ بتالیفش پرداخته و **مجمع النفایس** سراج الدین علی قلیخان آرزو که در سنه ۱۱۶۴ باتمامش رسانیده و ماخذش در تحریر احوال سلف بیشتر تذکرهٔ میرزا طاهر نصیر آبادی و عرفات تذکرهٔ تقی اوحدی اصفهانی ست و **تذکرهٔ** شیخ محمد علی حزین بنارسی مشتمل بر احوال معاصرین که در سنه ۱۱۶۵ نوشته

و داد غایت سنجیدگی و اتقان داده و پیرایهٔ حسن اختصارش پوشانیده و **بلی نظیر** تالیف میر عبد الوهاب دولت آبادی که در سنه ۱۱۷۲ لباس مشکین تحریرش در بر کرده و همین اسم تاریخ تالیف اوست و **هر دم دیده** تالیف شاه عبد الحکیم حاکم لاهوری که در سنه ۱۱۷۱ در اورنگ آباد رنگ تالیفش ریخته و شعرا که ایشان را دیده بود فراهم ساخته و این اسم بخشیدهٔ میر آزاد بلگرامی ست و **ید بیضا** تالیف امام سخن طرازان و علامهٔ تذکره نگاران میر غلام علی آزاد ابن سید نوح بلگرامی تالیفش در سیوستان ملک سند اتفاق افتاده و در سنه ۱۱۴۸ تهذیبش صورت بسته و **سرو آزاد** تالیف میر آزاد بلگرامی رح که تاریخ ترتیبش چنین گفته

خوشا مشاطهٔ کلک هنرمند	برخسار ورق مالید غازه
شنو از قمریان غیب تاریخ	نشاند آزاد سرو سبز و تازه

و تاریخ ختمش اینست

حبذا نونهال موزونی	کرده ام سبز در ریاض سخن
سال اتمام آن خرد پرسید	گفت آزاد ختم او احسن

و **خزانهٔ عامره** که در سنه ۱۱۷۶ رنگ تصنیفش بر صفحهٔ قرطاس ریخته و مخصوص بذکر شعرای جایزه ستان و ابیات قصاید ایشان ساخته و درین نزدیکی از قالب طبع بر آمده و سهل الحصول گردیده و **آتشکدهٔ آذر** لطف علی اصفهانی که در سنه ۱۲۷۷ به بندر ممبئی مطبوع گشته و **نتائج الافکار** قدرت الله گوپاموی که در مدراس موفق بجمع آن در سنه ۱۲۵۶ هجری گشته و **نشتر غم** و **نفائس مآثر** و **صبح صادق** و **تذکرهٔ** ناظم تبریزی و **تذکرهٔ** ملا قاطعی و **بهارستان** عبد الرزاق و **گل رعنا** و **شام غریبان** شفیق اورنگ آبادی شاگرد میر آزاد رح و **بیاض** بخط خاص میر آزاد بلگرامی رح و **قند پارسی** نساخ و **گلستان مسرت** که پیشتر بمطبع نظامی طبع شده و دیگر مجامیع شاذه و فاذه که تعدادش درازی میخواهد پس باقی حال از هر یک تذکره که نسخهٔ تام و صحیح بدست آمد یا ناقص و غلط بقدر فراغ وقت و حسب مذاق خاطر محبت پرست

تراجم شعرا نامدار و اشعار دلاویز آبدار بلا مراعات تقدیم و تاخیر سنین وفات برشتهٔ انتخاب کشیده شد و جمعی از معاصرین که نتایج افکار خود از بلاد دور دست هدیهٔ بزم اتحاد کردند و بضیافت طبع منت بر خاطر ناشاد نهادند اشعار ایشان نیز در زیر حروف ترتیب در آمد اما برهگذر در پیشی سفر دهلی که بتقریب خطاب ملکهٔ انگلستان و قیصر هندوستان پانزدهم ذیحجه ۱۲۹۳ هجری مطابق یکم جنوری ۱۸۷۷ء انعقاد گیرد فرصت نظر ثانی و عرض اشعار بر تذکرهٔ شمع انجمن چنانکه باید و شاید صورت نه بست و حذف تکرار و تهذیب اشعار چنانکه دل رنجیده میخواست و خاطر شمیده میجست دست بهم نداد و کثرت تذکرهای ماخوذ منه و هجوم نسخهای منقول عنه ازین اندیشهٔ صواب پیشه برکرانم داشت ع شد پریشان خواب من از کثرت تعبیرها * و این چیزی ست که هیچیکی از مؤلفین تذکرها الا ماشاء الله تعالی ازان نجات نیافته و از عدم تیسر دواوین همگنان یا اعتماد بر نقل دیگران عاجز و ناچار مانده لاجرم ایقاع این آرزو را بهنگام دگر و زمان آخر اگر فرصت وقت دست بهم دهد گذاشته آمد و کیفما اتفق درین کشاکش بر جناح استعجال که پا در رکاب ست و خامه در تحریر کتاب و دل در گرو شتاب انچه در بادی النظر مستحسن نمود و بمذاق جان خوش افتاد بسلک ضبط کشیده شد و برشتهٔ انتظار نظر بسته گردید و کلک مشکین رقم با می بسمله را تا تای تمت رسانیده و بترتیب خاتمه پرداخته از سیر و سیاحت دشت صفحهٔ کاغذ بیاسود امید از بالغ نظران تجربه کار و ناظران اولی البصائر و الابصار آنست که اگر بمقتضای جوهر شناسی طلای ناسرهٔ این هیچمدان هیچ نشناس هیچمیرز کس مپرس را بمحک قبول عیار کامل بخشند قرین بنده نوازی ست و این متاع کاسد و کالای فاسد را اگر بنرخ زر گرفته بمیزان پذیرائی و پسندیدگی سنجند مقتضای انصاف طرازی

وبالله التوفیق *

خاتمهٔ نگارستان سخن

خدای عزوجل را منت که بعد از خوردن دود چراغ و سوختن مغز دماغ از نگارش این عجاله فراغ حاصل آمد و شاهد مدعا در غایت شتابکاری بر کرسی تدوین نشست طبع شمع انجمن نزدیک بختم بود که نقش این نگارستان سخن بسته شد و چقدر کشاکش از دست زمانهٔ مشوش کشیده آمد تا این نقد وقت و گوهر بی بها بدست افتاد ع مشت خاشاکی بصد محنت فراهم کرده ایم * اگر نقصی در آرایش این چمن و پیرایش بهار این گلشن در نظر نظارگیان در آید امید معذوری ست که دل جای دیگر ست و آب و گل از جای دیگر ع من خانه نشین و دل ببازار * راست پرسی این نگارش حکم بیاضی دارد که در اثنای سیر و سیاحت حدائق معانی و بساتین مبانی کیفما کان گلی چند برچیده بر سر قرطاس زده آمد و هنوز فرصت تعلیقش در جای مناسب دست بهم نداده تا کراهت تهذیبش نزد طبع ثانی بخشند و توفیق ترتیبش بحذف زواید ارزانی دارند مع ذلک این مجموعه بهتر از بسیاری مجامیع ابنای زمان و شعرای اوان ست چنانکه بر عارف عابر مخفی نیست ع باصد جهان کدورت باز این خرابه جائیست * در خاتمهٔ این نامهٔ رنگین و نقش نو آئین قطعات تواریخ عروج مناصب و قصائد مدائح و مناقب و تهانی اعیاد نتائج طبائع وقاد شعرای صاحب استعداد خداداد که در بارهٔ پدر والاگهر برشتهٔ نظم و سلک وزن کشیده اند و بقالب طبع در اواخر مؤلفات آن عاجز بقدر ندر آمده الحاق کرده آمد تا این جواهر زواهر گنجینهٔ سخن دست برد حوادث زمن نگردد و نگار مراد بهر صفت آراسته مستعد دلربائی سیارگان گلزار انشا و نظارگیان بهار املا شود توقع از انصاف پرستان عذر نیوش و منصف مزاجان خطاپوش آنست که هر لقمه که ازین مائدهٔ نعمتهای آسمانی و خوان الوان معانی بیانی بکام دل گوارا افتد نوشجان فرمایند و هیچ سبک مغزان هنر دشمن بریزه چینی بر خردهٔ این خرده بین دندان سفید نکنند

مباش در صدد بی شمار خندیدن * که صبح با خجلت نفس درد و بار خندیدن

والسلام آخر الکلام

قطعه حصول تشریف معتمد المهامی از کلام شیوبیان مهاراجه جگوپال سنگه بهادر متخلص به ثاقب

میر صدیق حسن زبده ارباب علوم — هست چون ماه باوج فلک علم و کمال
در زمان طرب افزا و بهنگام سعید — از عنایات و کرمهای خدای متعال
گشت چون نائب ثانی بجنابیکه بود — نام او شاهجهان مالک ملک بهوپال
خان بهادر لقب و معتمد از بهر مهام — یافت هم خلعت و جاگیر باعزاز و کمال
همگنان راشده صدگونه سرور و فرحت — گشت از برگ طرب باغ جهان مالامال
ثاقبا از پی تاریخ مبارکبادش — خاطر خالص ما کرد دمی فکر و خیال
مطرب طبع چنین نغمه فرخ سنجید — با ترقی بود اعزاز و شکوه و اقبال
سنه ۱۲۸٦ھ

ایضاً تاریخ معتمد المهامی از محمد عباس رفعت

صدیق حسن امیر اعظم — شد معتمد المهام بهوپال
تاریخ لطیف گفت رفعت — فرخنده طلوع صبح اقبال
۱۲۹۹ھ

ایضاً تاریخ نوابی از منشی عبدالعزیز اعجاز

درین ایام صدیق الحسن خان — معزز ساخت صدر جاه و ثروت
رقم کردم پی تاریخ اعجاز — مبارکباد یارب عهد شوکت
سنه ۱۲۸۹ھ

ایضاً منه

شها مدام ترا فضل رب مبارکباد — بنخل عمر ز دولت رطب مبارکباد
شمار سال ببین از سر همین الفاظ — خطاب و خلعت و فر و طرب مبارکباد

ایضاً منه

فلک قدر نواب برجیس رفعت — بفضل خدا خلعتی یافت ساطع
باثبات دعوی اقبال و دولت — بود نام نامیش برهان قاطع
پذیرفت در منزلت ارتفاعی — بگردید نوابیش مهر لامع
ز تقویم سالش نجومی فکرم — بفرمود نواب خورشید طالع
۱۲۸۹ھ

ایضاً منه

زهی نواب صدیق الحسن خان ملک صورت — ملقب شد بلطف ایزدی با نیک القابی
سن فصلی و هجری رابطه زخوش رقم کردم — خطاب خوب نواب و خطاب خوب نوابی
سنه ۱۲۷۹ ف — سنه ۱۲۸۹ھ

ایضاً منه

حبذا سرور راشدی نواب — ختم شد بر تو نیک القابی
بهر تاریخ آسمان فرمود — اختر اوج جاه نوابی
سنه ۱۲۸۹ھ

قصیده جناب مولوی محمد حسین صاحب ناظم عدالت ریاست اندور دام مجدهم

چمن بخند و بگو نغمه بلند هزار — که گرد گل ز مدیح امیر عصر بهار
جواد و داد گر وقت باذل و عادل — ندیده چشم فلک مثل او بشهر و دیار
علم بچرخ فراز و ولی سر طاعت — نهاده صبح و مسا پیش داور دادار
کسی ز حاتم طائی چگونه یاد کند — که هست ابر کفش همچو ابر گوهر بار
نظیر او که چو عنقاست محو عالم کون — گهی بخلوت آیینه هم ندارد کار
مگر فتاده نظر بر کف گهر بارش — که آب میشود از روی شرم ابر بهار
بچشم من رخت افزون ز چهره یوسف — نهد تفاوت هر کار دیده بیدار
تراست همچو زلیخا درین زمانه و بس — ز شاهدان پریچهره حجله یوسف زار
نه گر ز عشق تو سیراب گلشن بست چرا — چنار سید هد اکنون برون ز سینه شرار

چنان زخویش برون رفت بحر از شوقت / که ضبط او نتوان کرد ساحلش بکنار
عرق فشان شده اسپ سپهر در دو گام / بهر پی سمندت که هست بس رهوار
بباغ کن نظر لطف این تغافل چیست / ببین که سرو براه تو ایستاده نزار
زبان سوسن و لبهای برگ گل باهم / زحسن خلق تو دارند هر طرف تکرار
بود ز لطف و عتاب تو در جهان پیدا / برای خصم و هواخواه گلخن و گلزار
زسجدهٔ امرا و سران با تمکین / شده ست خاک در عالی تو ناصیه زار
نسیم گلشن خلقت از آن زمان که وزید / زرشک خون جگر خورده نافهٔ تاتار
چمن فشانده براهت گل از نیاز و فلک / زپنجهٔ مژه چید و نهاده بر دستار
بدرگه تو بود پاکتر ز سینهٔ صاف / فلک که بود ز کلفت همیشه پر زغبار
مرا بمخزن دل گوهریست بس شاداب / زلطف خویش نظر کن بسلک این اشعار
بر آب و تاب سخنهای نغز من بنگر / که آبروی عدن ریخت این دُر شهوار
دل من ست محیط و کف من ست سحاب / چرا بخویش نگریم چو ابر گوهربار
دلی باین همه سرمایهٔ سخندانی / کفم چو دست چنار ست خالی از دینار
زبس نمانده تفاوت بپهلو و غربال / زدست تیر جفای سپهر نادره کار
بزور گر نفسی میکشم زهر سوراخ / بگوش میشنوم ناله همچو موسیقار
بقدح چرخ در آویختم ز مدح امیر / چه ساده ام که ندانم بمدح و قدح شمار
همین خوشست که بهر دعا بدرگه حق / کنون برآورم ای هجر دست همچو چنار
زمانه تا نشود بهر هر کسی یاور / بخدمت تو جهان باد نیک یاور و یار

قطعه از حافظ خان محمد خان متخلص بشهیر سلمه الله القدیر

ایکه یا معطی کریم ترا / دولت عمر پایدار دهند

ایکه پاینده تو خود ما را / گر بجز و و کل اختیار دهند
ای ز حکم تو روی گلشن را / در خزان غازهٔ بهار دهند
ایکه از تیغ دشمن افگن تو / رنگها روی کارزار دهند
ای ز هیبت برون زمیکدها / همه مستان هوشیار دهند
ایکه در جای یکدرم دادن / بندگان تو صد هزار دهند
تا بکی در شکنجهٔ افلاس / که شهیر ترا فشار دهند
نگران کشایشم تا چند / زحمت درد انتظار دهند
بندهٔ خویش را ز دست سپهر / زود فرما که زینهار دهند
دست از پا فتاده را گیرند / منزلتها بخاکسار دهند
مومیای شکستگی بخشند / مرهم خاطر فگار دهند
چه بجائی قرار بخشندش / که ازین بیش مزد کار دهند

قصیده از حافظ خان محمد خان شهیر

نوای کیست که در خار و خس جهان گیرد / زبرق ناله ام آتش در آشیان گیرد
عیان شود که چها در درون بود نفسم / دمی اگر دمه بر آتش نهان گیرد
کند مرا همه عالم نفس پرستیها / نفس چو راه پرستاری فغان گیرد
چو جان بزمزمه بخشم بمردگان از رشک / بهر دو دست مسیح مرا دهان گیرد
مرا بباغ جهان بهر آن فرستادند / که تازگی ز من این گلشن بیان گیرد
سفینهٔ غزلم کارنامه باشد / هر آنکسی که بود کارنامه خوان گیرد
زبسکه کرد مرا هند من صفاهانی / چنان خوشم که کسی ملک اصفهان گیرد
باین زمین که زغالب بود مرا نسبت / که بعد مرگ هم از بنده نوربان گیرد

ولی چو بخت نباشد ازین چه بگشاید	اگر سخن ز زمین تا با آسمان گیرد
زمانه پیر شد و هست ناشناس هنوز	ببرد آه ز خاصان و از خسان گیرد
بسی گذشت که حاجت امید می بستم	که کامگار مرا هیچ کامران گیرد
ولی کنون من زار میرسد ایام	که برگ عیش بکام دل تپان گیرد
ز بسکه فکر تو همسر اوج آسمان آمد	خوشا که مدح وزیر فلک مکان گیرد
امیر ملک بهادر بود که دیده ازو	گرفته خود بهار آنکه بوستان گیرد
فلک غلام جهان را مطاع کان امروز	ز دهر هرچه تمنا کند همان گیرد
چه زور بازوی علمش که در فضای خرد	از وست گوی چو در دست صولجان گیرد
چه سیم و زر بفشاند که بیگمان هر روز	گدا ابر بگذرش گنج شایگان گیرد
تنی کجا که ز خدمت کس از جهان زند	سری کجا که ز طاعت کس از سر آن گیرد
کسی شگفتگیش جز درین زمانه ندید	ولیکه خود ز ستمگاری بتان گیرد
بعهد او دل عاشق امانتی که دهد	بهر که خواست چه خواهد دگر از آن گیرد
زکردگار بخود از پی کسان بگرفت	تعهدیکه برای غنم شبان گیرد
ایا که چون بوغا در کشی ز قالبهاست	میان تیغ که تیغ تو در میان گیرد
ایا که نام ترا یک زبان دل و جانم	همیشه فتنه نامت زبان زبان گیرد
ایا که جز به ثنای تو پرده گوشم	نشید نغمه مدحتگران گران گیرد
ببوی سایه لطف تو آمدم ای وای	که سایه از من بیمار ناتوان گیرد
دو ماه گشته شهیر ترا درین امید	کز آنکه خوانچه انعام تست نان گیرد
کنون ز زاد رهش آنقدر بود باقی	که هفته خورشی زان بهمرهان گیرد
اگر دگر بکشد دیر التفات نجات	چسان از آنکه مرا و راست در گمان گیرد
شهیر طول چرا چون بمختصر شرفست	مباد خرده کسی از سخنوران گیرد

بخواه از در خالق که باد از ممدوح	سواد عمر که آن نقش جاودان گیرد
مدام رخنه دیوار عافیت یا رب	درین زمانه ز لطف خدایگان گیرد

ایضا

هرکه ز جم مرتبت ساقی ما بر گرفت	بصره و بغداد را از خط ساغر گرفت
وصف شراب آتش ست هست سمند قلم	نال قلم صورت بال سمندر گرفت
دولت کونین را بر نخرد هم بجو	ساغر لبریز می هر که مکرر گرفت
خضر طریقت بود آنکه پی رهبری	پیر مغان را نخست هادی و رهبر گرفت
گریه مستی بود قلقل مینای می	جام سفالینه را خنده از آن در گرفت
منع می آشام چیست می ببرد هوش را	واعظ نادان چرا ترک خرد بر گرفت
فصل بهاران دگر خیمه گلشن زده ست	جام شرابی ز نیم کین دل مضطر گرفت
جام زدنها که خواست باز بطرف چمن	کز پی آن هر گلی صورت ساغر گرفت
ساغر می تا گرفت در چمنستان زند	عرصه بستان بهار در گل احمر گرفت
وه چه خوش اقبال اوست کان شرر آب بارو	رخنه دیوار او هم روزنه در گرفت
دوش سوی میکده رفتم و در بر زدم	شعله نمط تند جست ساقی و در بر گرفت
دست من از لطف خاص خوش بگرفت و کشید	شرم و حیا را گذاشت پرده ز رخ بر گرفت
بر دو مرا و پیمان بست بساقی گری	گر بکشیدم خمی او خم دیگر گرفت
تازه بهای گرفت ساقی جان ادا	داد می جان فزا خود غم محشر گرفت
کرده سیه مستیم در دل شب نغمه زن	ساقی من گر زدم نیک نکوتر گرفت
پیر خرد مدح شاه گفت که باید سرود	وز نغم جان فزا مدحت داور گرفت
داور کیوان جناب حضرت نواب	آنکه خود از عدل و داد خرده به سنجر گرفت
آنکه سعادت بسی از قدمش گاه یافت	آنکه هزاران شرف از سر فرشش گرفت

آنکه بعهدش بود مذهب حق را رواج ‌‌ ‌‌ آنکه ازو رونقی دین پیمبر گرفت
آنکه زدارائیش یافت مهی صد شکوه ‌‌ ‌‌ آنکه ز اسکندریش پادشهی فر گرفت
آنکه بسیط جهان از پی آوازه یافت ‌‌ ‌‌ آنکه فراز سپهر از پی منظر گرفت
آنکه برو آفرین گفت ملک متصل ‌‌ ‌‌ آنکه ز تازه برو گنبد بیدر گرفت
آنکه چنو ناورد مادر گیتی دگر ‌‌ ‌‌ آنکه جهانی از و خرمی از سر گرفت
آنکه برو خواند تا خطبهٔ جاهش خطیب ‌‌ ‌‌ پایهٔ چرخ برین پایهٔ منبر گرفت
آنکه بزیر سپهر در چمن روزگار ‌‌ ‌‌ گلشن آفاق را عدل کد یور گرفت
آنکه بیاراست تا مسند اقبال را ‌‌ ‌‌ مسند جاهش طراز شوکت قیصر گرفت
آنکه بوصف سخاش تا گهر افشان شده است ‌‌ ‌‌ خامهٔ من نامه را در زر و گوهر گرفت
آنکه جهان داوریش نکته پس نکته چند ‌‌ ‌‌ خود بجهانگیری خسرو خاور گرفت
بر سر ما باد او با دهش و داد خویش ‌‌ ‌‌ تا بجهانست یک داده و دیگر گرفت

مخمس دعائیه از شهیر

تا خماری ز می وصل نگرفان شکند ‌‌ ‌‌ سر خاری بدلی از غم هجران شکند
تا نگاری دل پر داغ عزیزان شکند ‌‌ ‌‌ در بهاری سرو در باخته سامان شکند
مه ز رشک رخ صدیق حسن خان شکند

هر کرا در گه عالیش نشیمن گردد ‌‌ ‌‌ از بد دشمن و شر فلک ایمن گردد
آنکه گردش همه چرخ همه دشمن گردد ‌‌ ‌‌ چون بسر مسند جاهی متمکن گردد
رنگها بر رخ اورنگ نشینان شکند

دولتی سود کند هر که سر آورد فرود ‌‌ ‌‌ هیچگه مدعیش طرف نه بست از بهبود
قدرتی آنقدرش هست نه خلاق ودود ‌‌ ‌‌ مهر او خود همه معدوم در آرد بوجود
قهر او رونق هنگامهٔ امکان شکند

بر شجاعان جهان یافت دلیرانه شرف ‌‌ ‌‌ کیست آنکو بقوی پنجگیش گشته طرف
زورمند یست بفرتاب خداوند نجف ‌‌ ‌‌ شهسواری که اگر گرز بگیرد در کف
روز ناورد سر رستم دستان شکند

دین پناهیکه بدیداری او نازانند ‌‌ ‌‌ ظلم کاهیکه ز کسراش فزون تر دانند
شاه جاهیکه به پیشش امرا دربانند ‌‌ ‌‌ کجکلاهیکه مهان گوشهٔ رخ گردانند
چون کله گوشهٔ سر گنبد گردان شکند

سرو او تا چمنستان جهان را آراست ‌‌ ‌‌ همن و دی همه از گلشن عالم برخاست
بهار ابد از بسکه بشارت فرماست ‌‌ ‌‌ سر دمهری ز بتان برده خون گر بهاست
آن چنان گرمی بازار زمستان شکند

عهد فرخنده که او راست گر اشد حاصل ‌‌ ‌‌ ساعتی بیش غمی نیست که ماند در دل
اندهی کو نیز مانش که نگردد زائل ‌‌ ‌‌ شهد لطفش ز پس او ست بود گر مشکل
ناشتای الم تلخ دل آسان شکند

بسکه منیر نیست ملولانه بهرگاه شهیر ‌‌ ‌‌ داشتی صد الم ذوق سخن گاه شهیر
تا رسیدست برین بارگه از راه شهیر ‌‌ ‌‌ رفته ارشاد که آن بند دو رگاه شهیر
هم نه کاغذ بدر د هم نه قلمدان شکند

آنکه عالم همه منقاد خدادانی تست ‌‌ ‌‌ علم هر چیز تو نا خوانده بهمانی تست
آفتاب این همه اشراق فروغانی تست ‌‌ ‌‌ درس فرمای که عالم بدبستانی تست
تا خماری ارشاد تو لقمان شکند

این شهیر نیست که بر تو حق خدمت دارد ‌‌ ‌‌ این شهیر نیست که جز تو بکس پردازد
این شهیر نیست که از تو طلبد گر خواهد ‌‌ ‌‌ این شهیر نیست که خواهند اگر بتواند
که قلم در کف ارباب صفاهان شکند

تا بگردش هست چرخ سپهر خضر ❊
کامیاب کرمت باد جهان سر تا سر ❊

تا ببینند کلام علما اهل نظر ❊
تو بگفتن بنوشتن بفشانی شکر ❊

طوطی باشکرت در شکرستان شکند

قصیدهٔ قاضی ذوالفقار علی بلگرامی متخلص به ذوالفقار

مرحبا در عشق دل رنجور شد رنجور باد
چشم من خونبار باد و زخم دل ناسور باد

بر سر کوه و میان دشت و شهر عاشقی
دست من فرهاد و دل مجنون زبان منصور باد

زان تجلیها که بیهش میکند هشیار را
سینهٔ من وادی ایمن دل من طور باد

دمبدم میلرزم از اندیشهٔ عین الکمال
فقر من پنهان ز چشم قیصر و فغفور باد

حب آن شاه که حسنش سربسر مکرست و ریو
از سر شوریدهٔ ما بی نوایان دور باد

مهر و مهر بها که دارد با من این چرخ کبود
انبلی داغ دل من مرهم کافور باد

زان می صافی که در جام اناالحق سنج بود
شیشه و جام و خم و ابریق من معمور باد

این دل بیچاره صیدم در مرغزار عاشقی
چنگل شهباز غم را صعوه و عصفور باد

شاهد نظمم دل آرا را نهان آراستم
حسن آن از دیدهٔ نامهربان مستور باد

صاحب انصاف را مقبول باد این نو عروس
قدر دانان سخن را حسن آن منظور باد

در ثنای خالق و نعت رسول و آل او ❊
همت من تا منم اندر جهان محصور باد

آنکه از آل پیمبر افتخار عهد ماست
رایت او هر کجا رو آورد منصور باد

آفتاب دین امیر الملک فخر کائنات
دوستش در کامرانی دشمنش مقهور باد

خان و خاقان سدهٔ او را جبین فرسا مدام
خاکبوس آستانش قیصر و فغفور باد

جز بدارائی جهان پرور نیاز او مباد
ناز او تا ملک عالم هست بر جمهور باد

آسمان را رفعتی از شان او باد النصیب
ماه را از شمع ایوانش ضیاء و نور باد

کاتب امرش عطارد و زهره هر شام و سحر
نغمه سنج بزم گاهش با دف و طنبور باد

گنج او باد آنچه در عالم بود نقد روان
کیمیا ساز فلک بر گنج او گنجور باد ❊

باد گرد او سپاهش همچو انجم بیشمار
بهر سالاریش ترک آسمان مامور باد

سعد اکبر باد در ایوان او قاضی القضات
در سعادت بیشتر از مشتری مشهور باد

گرد بر گرد شبستانش بشبها تا سحر
پاسبان هندوی گردون باد شبپور باد

تا کند فرماندهی در عالم از عدل و کرم
جوهر اول بامر ملک او دستور باد

جهد او در امر دنیا شد سزای آفرین
سعی او در امر دین حق همیشه مشکور باد

با مدحش جوهر تیغ زبان ذوالفقار
هم دعای دولت او بر دلش مسطور باد

دوستانش را شب دیجور باد همچو روز
دشمنش را روز روشن چون شب دیجور باد

صرف جان دوستانش تا قیامت نوش باد
جان دشمن صرف نیش عقرب و زنبور باد

دوستان او سزای آفرین بی شمار
دشمن او لائق نفرین نامحصور باد

قصیدهٔ از منشی محمد جعفر متخلص به مهری

سحر که خواب گران رفت و بست رخت خمار
برو گشاد در فیض دولت بیدار

وزید نکهت آمیز طیب غالیه بیز
بمغز جان فرح انگیز باد در گلزار

چو آن جمیله که خیزد شبینه از بر دوست
نشست ماه شب افروز نیمتاب عذار

شدند غرق یم اخضرش مثال حباب
ستارگان فلک از ثوابت و سیار

گرفت ز ابر تباشیر صبح باریدن
بفرق اهل زمین رشحه رشحه از انوار

بگوشه گوشه شگفتن نمود در گلشن
ز خیل خیل صبا غنچهٔ چمن از هار

برهمنان طرف دیر بید خوان گشتند
رجوع کرده بحق وقت نماز گزار

نوای مرغ و هوای چمن ربود و فزود
طراوتی بدماغ و ز دل شکیب و قرار

صلا بگرمی هنگامهٔ صبوح زدند — زبانگ قلقل مینا بخانهٔ خمار
سبوچی عشرت فراز خم جوشان — که شد گدو پی انعام جمع باده گسار
سوی چمن زره شوق مو کشانم برد — شمیم سنبل پیچان خیال کاکل یار
قدم زدم بدرونش شجر شجر دیدم — که میکشند هم از درد انتظار آزار
درو هزار گلی هر گلی بصد برگی — هزار دیده بره واشتست نرگس وار
ستاده برلب جو سرو راست با قدخم — تمام شوق تمنای پای بوس نگار
پیاله بکف لاله از می گلگون ÷ — همه بکام لب باده نوش بوسکار
لباس بوقلمون در بر گل از هر نوع — زرنگ خویش سر صفحهٔ چمن بنگار
غریق بحر تفکر بخود همی گفتم — زما جرا که بدیدن در آمد از گلزار
که چون چنین روش نو براه دوخته اند — بتان باغ سراسر در انتظار انظار
ز چیست گل همه تن گوش و غنچه سر در جیب — ز چیست رونق گلزار در ترانهٔ هزار
دلم گشاده بپاسخ لبی که نخبی باشش — بود که باز گشاید گره ز غنچهٔ کار
برآمد از شفق چرخ ناگهان خورشید — چنانکه جوش تجلی طور نور از نار
نگه ز خط شعاعی دوید تا رخ حور — چنانکه از سر گیسو رسد بعارض یار
بماندم از دبستان ستارهٔ خورشید — ز تاب عکس رخ آفتاب آینه دار
خیال شد بقدوم رئیسهٔ بهوپال — که رو شکسته شود رنگ بر رخ گلزار
سرور می طلبم ساقیا سرت گردم — که بی درنگ همی یکدو جام خوشگوار
می که وصفت باز گرچه بیجا نیست — بط شراب نماید ز مرغ هوش شکار
می می که طلب کند ز زهد خراج — می که باج ستاند ز تقوی ابرار
چه راوقی که نگیرد بجرعه تسنیم — مذاق درد کش او بکیف نیم خمار
چه لمعه که ستانند روشنای فلکها — ز تاب شمع جمالش بوارق انوار

بنفشه گون قدحی پر ز آب آتش رنگ — چنانکه شعشعهٔ آفتاب در شب تار
شدم هلاک تغافل خدای را دریاب — دل خراب من از لطف ساغر سرشار
که مست گردم و بر حسب آرزو پویم — طریق مدحت نوشابهٔ ستوده شعار
خجسته شاه جهان بیگمیکه دولت و جاه — کمر بچاکریش بسته است بی انکار
ز بس گهر بفشاندست در جهان برعام — همه بریختنش رفت آبروی بحار
گذر گهی ابر ابر دهاش که دریابد — خیال را سر دوش هواست پای قرار
ز عطر باشی خلق عمیم او مالد ÷ — بعمر خود کف افسوس خویشتن عطار
ببوی او گل و بلبل بهم در آویزند — نسیم انجمنش گر وزد سوی گلزار
نظر بعالم خمیازهٔ تحیر دوخت — عروج پایه اش از دیدهٔ اولی الابصار
بجا نمود بدست مبارکش تسلیم — زمانه آنچه بخود داشت زاندک و بسیار
بپاس او نرسد زحمت گلی در چشم — کنند مردم اگر میل سرمه از سر خار
نسیم لطف وی ار در زمانه درگیرد — دمادم از شجر سرو گل کنند از بار
بلند مرتبه نواب قدردان سخن — گزیده سید فرخ بد و دمان سردار
معین شرع محمد بوعد با صدیق — حسن بخلق حسن کوه در جلال و وقار
خجسته خان بهادر که تیغ رائی او — کند بجسم ز جان عدو نصیب هزار
مدار کار ریاست ز حسن اقبالش — ز رای قدر شناسش بنظم ملک مدار

زهی خجسته خصال و ستوده اطوار
سخا شعار و مروت دثار و عدل مدار

نهال قدر ترا زیر سایه فرش کند — چو سبزه ز اطلس سبز سپهر لیل و نهار
چه رای تست که سر از ظهور کشد — نتیجه که بود در مشیمهٔ افکار ÷
هر آنکه چید گلی از حدیقهٔ لطفت — گماشت بر چمن خلد دیدهٔ انگار

بسان نور بصر دوستت کجا بگذشت — برای او در واشد دو دیده بیدار
حسود از تو گریزان بگوشه که خزید — بکوفت پاشنه اش خیل نکبت و ادبار
نخست خشت زر و سیم مهر و ماه گرفت — شود قصر ترا آنگهی بنا معمار
ز رفعتت چه حدیث آورم که بام سپهر — سر سجود ز پستی برد بپای جدار
بدرشتی امن تو باز نشناسند — روندگان ره از زلف و روی لیل و نهار
بدر شد آنکه ز ظل حمایتت بگرفت — هزار دیو سیاهش ز سایهٔ دیوار
چه بیزبان و سخنگوست خامه‌ات ببنان — که هست خامش و زاید بحرف صد گفتار
شرار خرمن جانهاست شعلهٔ تیغت — چه شعله برق درخشان چه برق صاعقه کار
جمیله کهربی رونمایش از شوخی — بدشمن است سخنگو که نقد جان پیش آر
صبا خرام تدرو یکه در خرامیدن — روان کبک دری گرد دوش بگرو نثار
بجلوه گاه تماشا ز چشم مهرویان — کرشمه باز ستاند بستی دیدار
بروز رزم که محشر صفت بر انگیزی — سوی مخالف بیدین معسکر جرار
باعتماد ظفر طبل فتح بنوازند — بهادران تو از غیب دانی اسرار
ز شور صور دم کرنای و نعرهٔ کوس — بپای لغزد ار افتد بنای هر کهسار
تهمتنان طرف خون گرفتگان نگرند — بدیدهٔ غضب آور چو ضیغم خونخوار
نهنگ تیغ مسیه شکل اژدها خیزد — زبان بر آرد و آید سنان بهیئت مار
دهان زخم خدنگ از یلان به پیکر خصم — بود بخندهٔ دندان نما بسان انار
زمین ز جای بجنبد فلک بجا ماند — ز بار گرز و بدود تفنگ آتش بار
شنا کند لب دریای خون حباب مثال — درون فوج مخالف سری ز هر سردار
نوید فتح سر انصرت آیدت در پیش — ظفر رکاب ترا بوسد از یمین و یسار
ز مهری ابپذیر ای گهرشناس سخن — چنین گزین گهری را که کرد بر تو نثار

خود از گداز جگر یافتش بپیش کشید — نثار باد گهت را ز بو تمام عیار
لآلی که بگفت داد فکر غواصش — تمام دُر یتیم است و گوهر شهوار
ز فیض روح قدس زاده در عم طبعش — دم مسیح که معجز نماست زین اشعار
صلای صیت سخای تو اش کشید آنسو — چنانکه نغمهٔ گل عندلیب در گلزار
همیشه تا که و هند انتظام کشورها — شهان برای وزیران برگزیده شعار
بحکم باد زمینت بکام باد فلک — جلال باد شعارت وقار باد دثار

ایضا منه

زعندلیب نواسنج بوستان سخن — سخن بگوش کشم هست داستان سخن
برنج صحبت اغیار کاهش جان جیست — سخن نگین و بود سینه ام مکان سخن
فغان فغان ز سخن دشمنان نخوت دوست — که خون عدل بریزند بر فغان سخن
مریز آب گهر این بدیدهٔ اعمی — بسود مدحت دونان مکن زیان سخن
چه این جهان که نپاید زبی ثباتی خویش — جدا ز هر دو جهان هست خود جهان سخن
کمال معجزه احیا نمود گر فتی — لب مسیح نه زادی چو توامان سخن
جنود شوخی معنی بعزم گیری دل — ظفر نصیب بود پیرامن نشان سخن
ز روی لفظ نمایم صورت معنی — دماغ بسکه بسوزیم در بیان سخن
فروغ خویش مه و خور عیان کند فرمان — دهیم تعبیر چو یک جلوهٔ نهان سخن
کجا بمایهٔ ادراک و معدلت عرفی — که نکته سنج سخن بود و نکته دان سخن
بسلک سلک لآلی و بحر گرم — کجاست اکبر فرخنده حکمران سخن
کجا بدست متاع عدالت انوری — سخن که زان خودش بود دوی از آن سخن
بنوع نوع قماش بدست دست نوال — کجا ز نور حسن جلوهٔ عیان سخن
کجا بدیدهٔ نقاد نقد خاقانی — که بود قوت بازوی ناتوان سخن

بدیده دیده تعمق نگه نگه تحسین ... کجا وزیر کجا شاه اخفشان سخن
بسی بنثر گرستیم خون ناب جگر ... بسی بنظم نمودیم امتحان سخن
بصدر انجمنی من نیافتم که کسی ... سخن شناسد و منت نهد بجان سخن
کنون بعشوهٔ معنی و غمزهٔ الفاظ ... بجلوه که دهم شاهد جهان سخن
بدل فریبی رخسار و حسن صبر ربا ... بخدمت که فرستیم نوجوان سخن
کرا برای تماشای حسن او در چشم ... کشیم سرمه از زینت اوان سخن
بدین تکلف الفاظ نادر و شیرین ... بدعوت که فرستیم هیچو خوان سخن
بسیر رنگ ریاحین و نفحهٔ دلکش ... کرا بپای نهم سر بگلستان سخن
بدین لطافت ترکیب و لذت مضمون ... بروغن که دهم گرم گرم نان سخن
غلط غلط همه نفهیم بود قدر شناس ... زمردگان که کند زیب و دمان سخن
سخن بزنده کسان زنده میتوان کردن ... غلط غلط همه جیفهٔ برفتگان سخن
بهر زمانه کند گل برنگ تازه سخن ... بهر زمانه رسد تازه باغبان سخن
نشان بحضرت نواب سید طالع ... که پایه پایه فزود است مجد و شان سخن
بماهتاب سطاعن گهی نمی رنجد ... بصیت معدلتش خلعت کتان سخن
امیر ملک سیادت که فکرتش گوئی ... امیر قافله سالار کاروان سخن
سمی خیر خلائق که معجز طبعش ... بشاخ ناطقه شگفاند ارغوان سخن
چه هم خطاب ابوبکر کز صداقت وی ... بکذب برنزند جلوه زیر قان سخن
بحسن خلق گرش تازیان حسن خوانند ... منش بروی زمین خوانم آسمان سخن
ستوده خان بهادر دم حسام جلال ... سپهر کوکبه سلطان قهرمان سخن

بطرز تو کنم ایدون خطاب در بزمش
بطلعی که بود آب دُرِّ کان سخن ❊

له مدح قاآنی ۱۲

بیک نگاه توای فخر خاندان سخن ... رفیع تر ز فلک سنگ آستان سخن
خدای را نظری بلبلانه بر رخ گل ... بهار بخل مخاطب بود خزان سخن
کشاد چون گره زلف شانهٔ محبوب ... فصاحت تو وصد عقدهٔ لسان سخن
مراچه باک ز گرگان حرف گیر توئی ... شبان گلهٔ عالم منم شبان سخن
نوی گرفت مراز فیض طبع فیاضت ... چو ارض از رشحات فلک رمان سخن
طیور جستهٔ مضمون بحلقه درفتند ... کشی بحلهٔ اندیشه چون کمان سخن
عقیق و لعل زارزا و فتن گر گرد و ... بلاغت تو گرا نمایه دکان سخن
کشند شهد ز حنظل سخنوران بسخن ... کند چو نطق تو شیرین همه دهان سخن
اگر بحلم تو سنجند در ترازو عقل ... سبک بوزن جهد پلهٔ گران سخن
مبارزان سخن خون دل بباج دهند ... بهر کجا تو علم برکنی سنان سخن
سخن ز اهل سخن گنج سینه نگزیند ... در انجمن چو توئی مستقل ضمان سخن
ببیم معدلتت خیره دیدهٔ حاسد ... بنقد چشم تو فربه تن نوان سخن
فلک فلک بزمین بار و آب حیوانی ... ز آتشین جگرت خیزد ار دخان سخن
چو بیم عدل تو در جمله شی سرایت کرد ... بخنده خون نکند شاخ زعفران سخن
در دو گه صله بخشی چو تن قبای تنگ ... فراخی کرمت دامن گمان سخن
قران زهره و برجیس در مثل آرند ... طبیعت مصر آید چو بر قران سخن
سخن بود در امان میامن همت ... چنانکه اسم سخن سنج در امان سخن
بزخم تیغ نگاهی جگر بخون نه تپد ... زنی چو خنجر اندیشه بر فسان سخن
بروز خویش نشاند مه فلک بزمین ... بود مدح تو بافند چو کتان سخن
بتان زلف شکن حسن استعار کنند ... کشی چو غازه برخسار آرمان سخن
مضرتی نبد عیب جوئی حاسد ... بنقد دیده تو باشی چو مهرپان سخن

سخن بخوان نوالت بفخر مهمانیست　　شدی ببذل عنایت چو میزبان سخن
بفتح قلعهٔ مازندران سحر بیان　　شدی چو رستم دستان بهفتخوان سخن
زشاه چین فسون وخت میتوان بردن　　شدی به تیغ زبان گر تو گورکان سخن
زبام وصف جلال تو همچنان که سر　　هزار گر نهد اندیشه نردبان سخن
بجز تو کیست که بی رنج دست و بازو فکر　　کند عبور ز دریای بیکران سخن
رسد چو فکر بشرح وقار و تمکینت　　زبار هم بشکستن رود میان سخن
زنطق باز نماند زبان بجان رفتن　　اگر بناطقه بخشی دم روان سخن
زمومیائی جود و عطا نصیبی ده　　که بند بند شکسته ست استخوان سخن
نثار درگهت ای خسرو سریر کرم　　بکاو کاو جگر گنج شایگان سخن
برخش مدحت ای شهسوار عرصهٔ قدر　　قصور ناطقه دزدد مراعنان سخن
شنفت زهری از قدر دانیت صیتی　　که بر جناب تو آمد بنور بان سخن
دریغ چشم توجه نمیتوان کردن　　زخون ناب سخنور بار بر مان سخن
قصور ناطقه جوید ره دعا کردن　　کنون که قافیه بگسست ریسمان سخن
بلند قدر تو باشی بحشمت و اقبال　　بدیر مان زمان و بدیر مان سخن

ایضا از کلام زهری

سر بلبل نغمه خوان سخن　　فدائی گل بوستان سخن
مثال چمن از نسیم بهار　　گرفته ست رونق مکان سخن
دویدن بانصاف آغاز کرد　　زهر سینه دل بر فغان سخن
مهدل چو عهد خزان با بهار　　بسود آمد اینک زیان سخن
قلم بر صفحه خوشتر دهد　　نشان بقاد جهان سخن
چو آب دم تیغ آتش زند　　بجان تاب برق جهان سخن

بدل خوبرویان نهان میزنند　　بهر غمزه ناوک بسان سخن
چو جادو بچشم بتان تراز　　همه جادوی تو امان سخن
نهان غارت هوش کردن آز　　چه گر نیست سحر عیان سخن
بفرمان دل زاهد بت شکن　　پرستار روی بتان سخن
جنود معانی لطبع اندرون　　هو خواه فتح نشان سخن
چو مریم بهر نکته زاید مسیح　　چو طبعم رسد بر بیان سخن
رسانم بگنج سخن آفرین　　بگویم چو راز نهان سخن
بدیده جهان رشک ایمن کند　　مرا مهر مه از سرمه دان سخن
سحر غنچه باشگفد با زبان　　ببادار شوم حکمران سخن
زخود رفتم از ذوق معنی جنان　　که شد خانهٔ دل ادان سخن
مبارک سرم گوی با صد نیاز　　سرپای سرو چمان سخن
زافسون و جادو کنم خار بند　　به پیراهن گلستان سخن
فروزم همه رشک خورشید شمع　　کنم بسکه زیب ایوان سخن
بالفاظ شیرین بیارایمش　　فرستم بهر بزم خوان سخن
زپیران بگزشته گفتن چه سود　　چو عرفی منم نوجوان سخن
الا ای خیال سر زمهری　　چه لافی تو بر امتحان سخن
گرفتم که از عرض جوهر تمام　　فزودی بخود مجد و شان سخن
ولی ریختی آب روی ادب　　بآتش زدی خانمان سخن
ندانی بکام که بس گرم گرم　　بروغن فتاده ست نان سخن
مپندار بیهوش نتوان شدن　　زرندی که پر اخفسان سخن
شنیدی که شاه سریر نوال　　ترا نیز شد مهربان سخن

منقبت … بابا … صفحه ۱۲

طلب کرد شعرت پی تذکره — که از تو بماند نشان سخن
خرد سال طبع همایون وی — بگوید رهی گلستان سخن
تواضع کن و شکر یادش بگو — که بر نامه ات شد ضمان سخن
موشح ز نامش بیا گاه همت — چنان کو کند تازه جان سخن
شنو کیست آن داور گنج سنج — مزین کن دود مان سخن
قصیر از قصور جلالش خیال — هزاران نهد نرد بان سخن
در انشای وصف سخندانیش — زبان قلم ترجمان سخن
روائی ده نقش لوح فسون — که تازه بگلگشت بنان سخن
دبیر فلک وقف گل چینشر — کمینه تر از بوستان سخن
ایالت شمیم گل گلشنش — دل تازه اش ضومران سخن
نزاکت بلفظش نشید شغب — بسنجد بکوک گران سخن
همای بلاغت بدام خیال — مسخر کند زاشیان سخن
نعیمی جفا گاه نشر یادرس — بانصاف نوشیروان سخن
رخ افروز معنی بهر مفت طبع — دقیقه رس چیستان سخن
ورق ریز دوج سخن دشمنان — شمیمه ده عود و بان سخن
رویف تو انش چو بادم تمام — زهم بگسلد ریسمان سخن
ادیبی سخن سنج حشمت نشان — خدیو زمن پاسبان سخن
نشاط دل غرقه خون تاب — بقدر سخن کامران سخن
نوی بخش باغ سخن از قلم — که گفتش توان باغبان سخن
وحید زمانه بانصاف و داد — بدست کرم قدر دان سخن
الف بد زمین هر زمان میکشد — بجوش فکرتش کاروان سخن

بشاخ قلم از نسیم خیال — دماند گل ارغوان سخن
وضاحت ده سر مکتوم دل — فروغ رخ زیرقان سخن
امیر جلالت زمین در وقار — بطبع بلند آسمان سخن
لب جان نوازش چو فرمان دهد — ز کهف بر و مدز عفران سخن
از املای مدحش بنازش قلم — زنسی داور قهرمان سخن
جلیلی سخنور که هر حرف او — سها تا بود دُر کان سخن
ابرویز گز رفعت فکرتش — زگردون رفیع آستان سخن
همانا چو ذکر فصاحت کند — بندرت تر آید زبان سخن
ادب بر جنابش باحراز فخر — جبین سوده با نوربان سخن
مراد دل آرزومند قدر — دماغ سر عنفوان سخن
یگانه خداوند والا شکوه — باندیشه کشورستان سخن
ره انجام فکرش معجز رود — بیاند از دستش چون عنان سخن
اولوالعزم غیرت ده خسروی — بباد آور دشاهگان سخن
لبید سخنور بهار رعب — بپیشش خجل در خزان سخن
معظم ببزم جلالت سران — باندیشه در ایرمان سخن
لغونه کش عارض دلبری — بصد معجز دلستان سخن
کشد سرمه اندر گلوی هزار — ز گل گر زند داستان سخن
سر گرگ درنده حرف گیر — بانصاف وی شد شبان سخن
یکایک کند مرغ دلها شکار — بزه بر کشد چون کمان سخن
دروغ در گه قدر دانی فراغ — جزاو رانه اندر رگمان سخن
مگر میتوان داد دل را متاع — چو طبعش کشاید دکان سخن

حلاوت فزاید مذاق نبات   زبان گر دهد در دهان سخن
مدار مهام خرد فکرتش   سبکدوش بار گران سخن
در و دار جگر شد بتسلیم زخم   علم کرد هر جا سنان سخن
صواب خرد بر لب جوی عدل   خوشش گفت سرو نوان سخن
دماغ حسودان بهم بر پزد   ز شعشعش چو خیزد دخان سخن
یک امشب برغم سخن بر زبان   بمدحش زبان مهیمان سخن
قلم خط بخط فسون بر کشد   زبانش چو گیرد قران سخن
حریف زبان آشنا خامه اش   چو ماهی بحر روان سخن
سخن گوی دانا که ز انصاف دل   دهد قدر من در امان سخن
نگه خون کند حرف حرفش زند   چو تیغ قلم بر فسان سخن
خداوند عدلیکه از ماه طعن   نرنجد بعهدش کتان سخن
اثاثه ده بی نوایان فضل   جمال رخ آرزمان سخن
نبیسلی بمهمان نوازی مثال   که شد کلک وی میزبان سخن
براخلاص کاوس معنی فکر   گرفته است مازندران سخن
بهر آینه رستم نگویم چرا   که کرده ست طی هفتخوان سخن
امام سخن پروران در جهان   بتیغ زبان گورکان سخن
دهد مومیائی بحکم کرم   اگر بشکند استخوان سخن
رسیده بشرح و قماش خیال   که بگسست تار بیان سخن
دل آویز چون زلف تقریر او   بدام آورد زیرکان سخن
اریکه نشین شکوه و کرم   بود رستم سیستان سخن
مآب من و مستطاب جهان   باقبال شاه جهان سخن

امید مرا غازه از همتش   خهی همت نکته دان سخن
قرینه نبستم لسان ظهیر   بمدح قزل ارسلان سخن
بهدیه فرستم بنذر گهر   ز دریای معنی و کان سخن
اگر نقد حشمتش بزیر افکند   نباشم من از لوریان سخن
لسان من آمد بمدحش قصیر   دعا میدهم از لسان سخن
همایون بطالع خدادادش   باقبال تا دیرمان سخن

قصیده از کلام محمد عباس رفعت ابن الشیخ احمد عرب یمانی

صبحدم چون مهر رخ بنمود دلدار شکیل   برد هوش و عقل را از غمزهٔ چشم کحیل
در خم زلفش هزاران جان شید اهمتمند   وز ادای تیغ چشمش صد دل مفتون قتیل
بلبل طبعم کشد گر یک صفیر روح بخش   در زمان چون از دم عیسی شفایابد علیل
یاد روی دلبر شیرین کلام و گلبدن   همچو مدح پور انور جنگ در طبعم نزیل
میر صدیق الحسن خان آنکه بهر شرح جاه و بخت   در سریر قدر و فرش آن وکیل و آن کفیل
شق شود قلب حسودش بیگمان در سیم خویش   گر کشد خنگش بجولانگاه هیجا یک صهیل
آب لطفش آبیار گلشن دلهای خلق   همچو آب آبرو افزای شط سلسبیل
کی شود وصف سخاوت از زبان شاعران   روبروی جود عامت میشود حاتم بخیل
صیت عدلت آنچنان بگرفت عالم را که رفت   از دیار هند تا اقصای شهر اردبیل
عظمت شان تو ظاهر در جهان چون آفتاب   روز روشن را جز اعمی کس نمیخواهد دلیل
دوستانت همعنان احتشام و جاه و فر   دشمنانت در جهان خوار و پریشان و ذلیل
سرورا رستم تنا شیر افگنا دریا دلا   آستانت اهل جوهر را بود ظل ظلیل
شخص بذل بیکران تو ز حالی همتی   سوی دولت از برای مفلسان آمد دلیل

پیش درگاه جلالت شان کیوان پست وخرد   جنب دریای نوالت قطرهٔ آسا رو ذلیل
زیب فرق خادمانت باد تاج افتخار
راس اعدایت بود مجروح از ضرب صمیل

قطعه تهنیت عید از ثاقب

ای معتمد المهام بهوپال   جاهت هر دم مزید باشد
سررشتهٔ عمر و دولت تو   چون عمر خضر مدید باشد
هر شب بادا شب براتت   هر روز تو روز عید باشد
هر آرزوی بدل که داری   از فضل خدا پدید باشد
ثاقب خواند دعا بزمت   جشن عیدت سعید باشد

ایضاً منه

ای مایهٔ افتخار ممدوح زمن   نامت نامی بدهر صدیق حسن
روز عیدت بود مبارک جاوید   باشد خورشید اقتدارت روشن

ایضاً منه

خورشید سپهر فضل و گردون درگاه   نواب امیر ملک و هم والاجاه
پیوسته بود مطیع حکمت اقبال   بادا افزون همیشه دولت دلخواه

تهنیت عید از نتائج طبع حافظ خان محمد خان شهیر سلمه ربه

سحر ز عالم غیب این نوا بگوشم خورد   که مژده باد بدلخستگان که عید آمد
یکی بهار چو روز گذشته شب شد و رفت   دو صد بهار چو امشب سحر رسیده آمد
چه صبح صبح که جان گردش آرزو بدمید   چه عید عید که می بست دل امید آمد

چه راوقیکه از و نشهٔ امید رسید   چه بادهٔ که دماغ غم از ورسید آمد
ز بسکه جان پی این روز واله بود رسید   ز بسکه دل پی این عید می تپید آمد
از انچه رنج و الم در رسید جلوه نمود   از انچه مضطربان را دل آرمید آمد
کنون بخیر و سعادت مران همایون عید   که خط نسخ سر حرف غم کشید آمد
غریب جلوه فروشی حضور والاجاه   که غیر او نه چنین جلوه خرید آمد
امیر ملک بهادر بود که از همه جا   هر آنکه گفت کز از وصف او شنید آمد
فراز قصر جلالش فرو هدهد جاه   که در هوای سلیمان بسی پرید آمد
بعهد اوست چو هر روز ما بشادی عید   نشاط عید چه گویم چها پدید آمد
بود بعلم شریعت ابو حنیفهٔ وقت   بعلم معرفت استاد بایزید آمد
چو اوست ز آل رسول و من از مطیعانش   چها که نامهٔ اعمال من سپید آمد
بلند بارگها مرترا مبارک باد   که در زمان تو عید آمد و سعید آمد
بدان ادا که بدور کسی نیامده بود   چو در شکوه نظیر تو کس ندید آمد
زهی چه عید که اندر کنار شان و شکوه   هنوز مادر دهرش به پرورید آمد
چگویمت که چه عید است هان مگر عیدی   که دهرش از پی نذر تو برگزید آمد
چه عید ای چو تو چشم کسی ندید رسید   چه عید ای چو تو حق گفتہ آفرید آمد
عظیم مستحقی بوده که در بر تو   امارتیکه ز پیشینیان رمید آمد
چه دولتیکه جهان بهر او دویدندی   دوا سپه بر در جاه تو دردوید آمد
زگرد آمدن عالمی چه می پرسند   چو جذب عدل و سخایت بخود کشید آمد
هزار عید به بینی که مر شهیر ترا   مدام بر درت از عید ها نوید آمد
سلامت دو خداوند زادگان بادا
کزان یکیست سعید و دگر رشید آمد

قطعه تهنیت عید الضحی از شهیر

صدیق حسن خان بهادر که کف تست
دایم بسر عام گهر باش و زر افشان

دربزمگه قهر نگاه تو ضمان دار   در رزمگه قهر سپاه تو سر افشان
بازوی علمهای تو اقلیم گشائی   نیروی قلمهای تو گنج هنر افشان
البرز هدف گشتن او تاب نیارد   یکدست اگر تیر عقاب تو پر افشان
باغ شجر لطف تو مارا امل افزا   نخل چمن جود تو مارا ثمر افشان
ای بهره‌ور از گلشن لطفش گل و عبهر   در دامن شب ریز و بجیب سحر افشان
هم نقش ثنایش به نگار دگر انگیز   هم عقد دعایش لطف از دگر افشان
با ابر کفش گرچه مقابل نتوان شد   تو هم گهر اشک خود ای چشم تر افشان
زاداب مقامت بود ای طرب جشن   گر دست فشانی تو زخود بیخبر افشان
عیدست گر افشان بشارت موسیست   در مدح چنین داور روشن گهر افشان
عید آمده ای آذر طبع طرب انگیز   عید آمده ای شعلهٔ جاهت شرر افشان
در مدح تو و جایزهٔ مدح تو خالق   در پاش ترا ساخته مارا شکر افشان
تا عیدگه شهر سر خنگ سوار آی   وز نقش سمش گل بسر رهگذر افشان
در جایزهٔ نظم بلیغم دُر تحسین   روشنگهر ادا در سا داد گر افشان
در تهنیت عید فشاندم گهر مدح   اندر صله ام گنج گهر تا کمر افشان
هر نخل گلستان دعای تو مرا هست   البسته بجای ثمر آمد اثر افشان

نخل ثمری باش و لفبمودهٔ غالب
چند انکه ثمر بیش رسد بیشتر افشان

ذیل خاتمهٔ نگارستان سخن

مخفی مباد اول کسیکه تضمین چسپان در مقطع غزل طرح انداخت میرزا محمد قلی طرشی متخلص بسلیم ست میگوید ؎

سلیم امشب بیاد تربت حافظ قدح نوشست   الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

بعده شعرای دیگر سمند خامه را درین وادی جولان دادند هلالی گوید ؎

هلالی چون حریف بزم رندان شد بخوان مطرب   الا یا ایها الساقی ادر کاسا و ناولها

و کمال خجندی گفته ؎

بردی دل عشاق کمال از سخن خوب   خوبان عمل فتنه ز دیوان تو یابند
گر خضر بقا چون خطت از آب بقا یافت   عشاق حیات از لب خندان تو یابند

و میر غلام علی آزاد بلگرامی مصارع بسیار را از کلام اساتذه تضمین نموده و گوی سبقت از صاحبان این فن ربوده ابیات چند درینجا ایراد کرده میشود میفرماید ؎

ای خسرو شوخان چه کند وصف تو آزاد   خوبان عمل فتنه ز دیوان تو یابند
مهر خسرو و تمکین شعر ترا خوانده آزاد   از نمکدان تو شد تازه گرفتاری دل
براه عشق تو نالند حافظ و آزاد   که ما و عاشق زار یم و کار ما زاریست
یار اگر ننشست با آزاد و حافظ دو نیست   پادشاه کامران بود از گدایان عار داشت
تا برو از باغ حافظ تحفه آزاد برا   بلبل برگ گل خوش رنگ در منقار داشت
هست دیوان سخن گستر شیراز آزاد   آن سیه چرده که شیرینی عالم با اوست
بحکم مرشد شیراز بنده‌ام آزاد   قبول کرده بجان هر سخن که جانان گفت
آمد آزاد ز شیراز نسیمی عجبی   که ز انفاس خوشش بوی کسی می آید
می پسندم سخن حضرت حافظ آزاد   که ز انفاس خوشش بوی کسی می آید
می تپد دل ز پی دیدن شیراز آزاد   حافظا از نیز بداند که چنینم چه شود

بگزین شیدهٔ سنجیدهٔ حافظ آزاد +
تتبعی مرشد شیراز بگوشش آزاد
روند جانب میخانه حافظ و آزاد
نیست محتاج ثنا گفتهٔ حافظ آزاد
نشسته اند سر راه حافظ و آزاد
عنان ز جانب میخانه عطف کن آزاد
بسوی میکده رفتند حافظ و آزاد
چون در جواب حافظ آزاد این غزل گفت
یافت تعلیم ز علامهٔ شیراز آزاد
بحکم مرشد شیراز طاب مضجعه
بغبار قدم مرشد شیراز قسم +
گرد رو جانب آزاد نسیم شیراز
آزاد گرچه دور ز درگاه حافظم +
آزاد تا رویهٔ حافظ شناختم
بسوی مشهد حافظ کشد دل آزاد
نوش کن باده ز میخانهٔ حافظ آزاد
سلیم حرف خوشے گفت از فنا آزاد
خطش دمید و طاقت آزاد را ربود
آزاد برگزید انیسی باین سند +

بندهٔ طلعت آن باش که آنی دارد
گفت برخیز که آن خسرو شیرین آمد
هلال عید بدور قدح اشارت کرد
دست مشاطه چه با لطف خداداد کند
باین امید که آن شهسوار مے آید
چرا که حافظ ازین راه رفت و مفلس شد
که موسم طرب و عیش و نای و نوش آمد
هر کس شنید گفتا لله در قائل
انچه استاد ازل گفت همان میگویم
ز هرچه رنگ تعلق پذیرد آزادم +
بندهٔ عشقم و از هر دو جهان آزادم
خاک میبوسم و عذر قدمش میخواهم
اما بجان و دل ز مقیمان حضرتم
بر منتهای همت خود کامران شدم
صبا بیار شمیمی ز خاک شیرازم
خوشتر از فکر می و جام چه خواهد بودن
کتان ماه بشب ماهتاب می بافند
ما را ازین گیاه ضعیف این گمان نبود
یک آشنای بامزه یک عالم آشناست

تنبیه ملاحظهٔ دواوین شعرا شاهدست که بسیارست که باهم شعرای معاصرین و دیگر متقدمین بعض مضامین همسایهٔ یکدیگر واقع میشود و این داخل توارد ست نه سرقه چنانکه علمای

معانی و بیان بدان تصریح کرده اند و اگر کسی بنظر تفتیش بنگرد کم شاعری از توارد مضامین خالی یابد میر آزاد رح جزوی از اشعار توارد فراهم آورده چند بیت ازان بر سبیل استشهاد عرض میشود حضرت گفته

بستم دل اسیران بکجا گریزد از تو +   بحوالی دو چشمت حشم بلا نشسته +

صائب گوید

بحوالی دو چشمت حشم بلا نشسته   چو قبیله گرد لیلی همه جا بجا نشسته

بنائی گوید

قضا که بر لب او خط انگبین دارد   برای کشتن من زهر در نگین دارد

صائب گوید

امید جان شیرین داشتم از لعل سیرابش   ندانستم که از خط زهر در زیر نگین دارد

میر سنجر گفته

دم واپسین زلیخا بهمین ترانه دم زد   که بجذبهٔ محبت پسر از پدر گرفتم

تقی گوید

چه غمم ز قرب دشمن که محبت زلیخا   بکشاکش نهانی پسر از پدر برآرد

سلیم گفته

شوق رویش همه کس را بغریبی دارد   سبب اینست جلای وطن آیینه را

کلیم گوید

چند در خانه اش آتش فتد از پرتو تو   زین ستم آینه در فکر جلای وطنست

سلیم گفته

چون کشم بار گران غم دوری کز ضعف   نگه خود نتوانم ز رخت بردارم ++

کلیم گوید

ز ناتوانی خود اینقدر خبر دارم   که از رخت نتوانم که دیده بردارم

اسیر گفته

نیست جوهر به تیغ یار اسیر بهر قتلم نوشته دارد

میر صیدی گوید

نیست جوهر که بشمشیر تو تصویر شده است رقم قتل جهانی ست که تحریر شده ست

سلیم گوید

مگر از صبح محشر روز من روشنی دارد که شبهای سیاهم ابروی پیوسته مانند

واعظ گوید

چون دو ابروی سیاهت که بهم پیوسته ست بی تو شبهای درازم همه برهم بسته ست

حسنی گفته

مرا بر ساده لوحیهای حسنی خنده می آید که عاشق گشته و چشم وفا از یار هم دارد

فطرت گوید

مرا بر ساده لوحیهای فطرت خنده می آید که دارد چشم لطف از دلبر نامهربان من

سلیم گفته

آنکه پیغامی برد از ما بسوی او دل ست نامه بی طاقتان بر بال مرغ بسمل ست

فطرت گوید

میتوان از دل طپیدن یافت احوال مرا نامه بی طاقتان بر بال مرغ بسمل ست

صائب گفته

سرچشمه حیات لب میچکان اوست عمر دوباره سایه سرو روان اوست

فطرت گوید

...ش ابد بکام دل دردمند تست عمر دوباره سایه سرو بلند تست

صائب گفته

صحبت ناجنس آتش را بفریاد آورد آب چون در روغن افتد میکند شیون چراغ

علی گوید

آب چون در روغن افتد ناله خیزد از چراغ صحبت ناجنس را باشد ثمر آزارها

مشرقی گفته

برگ حنا نیم و بامید رنگ و بو در دست دیگری ست بهار و خزان ما

خالص گوید

ما را خبر ز شادی و غم نیست چون حنا در دست دیگریست بهار و خزان ما

سلیم گوید

مشاطه را جمال تو دیوانه میکند کائینه را خیال پریخانه میکند

صائب گفته

دل را نگاه گرم تو دیوانه میکند آیینه را رخ تو پریخانه میکند

غنی کشمیری نیز این مضمون را می بندد

هر کس که دید روی تو دیوانه می شود آینه از رخ تو پریخانه مے شود

سلیم گفته

چشم توام ز هوش تهی دست میکند یک سرمه دان شراب مرا مست میکند

صائب گفته

از چشم نیم مست تو با یک جهان شراب ما صلح کرده ایم بیک سرمه دان شراب

سلیم گوید

صدا چگونه برآید که این سیه چشمان بسنگ سرمه شکستند شیشه ما را

صائب گفته

نماند ناله دل در دبیشه ما را بسنگ سرمه شکستند شیشه ما را

سلیم گوید

وآشفتگی طرهٔ مقصود خبر داد ❊ هر فال که از شانهٔ شمشاد گرفتیم

صائب گفته

خواهد فتاد دامن زلفش بدست من ❊ این فال را ز شانهٔ شمشاد دیده ایم

سلیم گوید

سلیم هند جگرخوار خورد خون مرا ❊ چه روز بود که راهم باین خراب افتاد

صائب گفته

صائب از هند جگرخوار برون می آیم ❊ دستگیر من اگر شاه نجف خواهد شد

بالجمله ازین وادی اشعار بسیار در دواوین شعرای نامدار واقع شده اقتضای حسن ظن آنکه اشتراک الفاظ و مضامین و اتحاد مبانی و معانی را حمل بر توارد خواطر کنند و تا محمل حسنی داشته باشد دربی محمل دیگر نروند چه احاطهٔ جمیع معلومات خاصهٔ حضرت علم الهی ست انسان که مشتق از نسیانست تا کجا ازین جنس مزالق مصون می تواند ماند فائده شانی و خصوصیاتی که زبان عرب دارد هیچ زبان ندارد و از جملهٔ خصوصیات او این ست که الفاظش در دیگر زبان میرود مثل فارسی و ترکی آنرا رونق میدهد و الفاظ زبان دیگر چون در عربی رود او را بی رونق میکنند و بیگانه معلوم شود برخی از خصوصیاتش میر آزاد در سبحة المرجان فی آثار هندوستان و والد ماجد ادام الله برکاته در غصن البان المورق بمحسنات البیان که در ذکر علم بدیع سنسکرت ست بیان فرموده اند فائده اهل هند نه جوهر را نه رتن نام کرده اند رتن در زبان هندی جوهر را گویند اسامی آن نه جوهر اینست لعل یاقوت مرجان الماس نیلم زمرد عین الهر مروارید پکهراج مرجان از نباتات ست بسبب کمالی که دارد از جنس نباتات بر آمده داخل جوهر شد میر آزاد بلگرامی رحمه الله گوید

کمال مرد ز جنس خودش برون آرد ❊ که در شمار جواهر در آمده مرجان

فائده سلاطین صفویه را در صفاهان باغی ست که بالای درختان از دیوار تا دیوار دیگر سیم بند کرده اند

و اصناف مرغان که دران باغ سر داده اند هر طرف که میخواهند پرواز میکنند اما جانب آسمان از شبکه بیرون نمی توانند رفت میر آزاد گوید

سر کوی تو کم از باغ صفاهان نبود ❊ صید سر داده آنجا قفسی هم دارد

فائده میخوش ترش شیرین راست مزه را گویند وجه تسمیه اش آنکه میکش را شیرین ترش خوش می آید و افیونی را صرف شیرین نظیری نیشاپوری گوید

مشرب اش صفرای بیماران شکست ❊ بوسه میخوش اش از ترنج و قند اوست

فائده مراد از خط ساغر خطوط جام جم ست و جام جم هفت خط داشت اول خط جور دوم خط بغداد سوم خط بصره چهارم خط ازرق پنجم خط اخضر ششم خط کاسه گر هفتم خط فرودینه فائده واسوختن بمعنی باز سوختن یعنی دو باره سوختن ست مثل سوختن زغال چه وا بمعنی باز آمده و حاصل معنی واسوختن تمام سوختن ست چه در آتش اول قوتی در زغال میماند و در آتش ثانی تمام سوخته خاکستر میگردد باینده خان گوید

گویند داغ سوز که واسوزی از غمش ❊ خود را تمام سوختیم و واسوختیم

فائده در فلک کشیدن نوعی از تعذیب اطفال ست که معلمان کنند فلک چوبی را گویند که تخمینا بقدر یک و نیم گز باشد و در وسط آن بفاصله یکدست دو سوراخ کنند و رسنی را در سوراخ گذرانیده محکم سازند و طفل را بر پشت خوابانیده هر دو پای او را در میان چوب و رسن در آورده به پیچند و دو کس هر دو سر چوب گرفته پاهای طفل را جانب شمال کنند و بر کف پایش زنند درویش محمد قصه خوان که او را شاه اسمعیل ثانی صفوی بطریق مطایبه در فلک کشیده گفت

پایم که دویده بود در هر وادی ❊ چون بی ادبی کرد سزایش دادی

از دولت تو رسید پایم بفلک ❊ دیگر بزمین نمی رسد از شادی

فائده بهترین آبهای شیراز آب کاریز رکن الدوله ابن بابویه قمی ست که باب رکناباد دو گنی اشتهار پذیرفته خواجه حافظ علیه الرحمه فرماید

شیراز و آب رکنی و آن باد خوشخرام
عیبش مکن که خال رخ هفت کشورست

کذا فی هفت اقلیم ظاهراً این رکن الدوله محله متصل شیراز آباد کرده در انجا کاریز آورده چنانچه شاه عباس صفوی عباس آباد متصل صفهان آباد کرده صاحب برهان قاطع گفته رکناباد نام شیراز ست واین معنی محل تامل چه وجود شیراز پیش از زمان رکن الدوله ست محمد بن عقیل عم زاده حجاج بن یوسف ثقفی آن شهر را در سال هفتاد و چهار هجری بنا نهاده مگر آنکه رکن الدوله در عهد خود شیراز را رکناباد بنام خود مسمی کرده باشد و بمرور دهور کاریز بنام او ماند و شیراز نماند **فائده** تشبیه قلم با ذو الفقار بنا بر دو سر بودن قلم ست حالانکه ذو الفقار دو سر نداشت و عامه اعتقاد دارند که دو سر داشت شعرا بر قول عامه عمل میکنند و در اشعار دو سری بندند صائب گوید

مارا خیال جنگ و سر کارزار نیست
ورنه دل دو نیم کم از ذو الفقار نیست

در قاموس گفته ذو الفقار بالفتح شمشیر عاص بن منبه که روز جنگ بدر کشته شد و آن شمشیر بحضرت رسیده پس از حضرت بامیر المؤمنین علی رسید **فائده** رو ساختن بمعنی شرمنده شدن ست و پای دادن بمعنی باختن و از دست دادن میر آزاد رحمة الله علیه فرموده

مرا آزاد برنا دانی خود خنده می آید
بدست خورد سالی بای دادم گوهر دل را

مشهورست که آدمی در سه وقت احمق میشود یکی وقت دیدن آیینه دوم وقت بازی کردن باطفل سوم وقت مباشرت بازنان شیخ محی الدین ابن عربی در کتاب فصوص الحکم در فص محمدی این هر سه را بطور خوبی بیان کرده نارون نام درختی خوش اندام ست که قد معشوق را بان تشبیه میدهند میستان میکده را گویند و تشبیه دل با بادام آمده توری بمعنی طوطی طائر معروف مستعمل ست لاجرعه می زدن بیکدفعه بیک شیدن را گویند نکس شلائین بمعنی چسپنده آراستن زینت بزیادتی مثل سرمه و غازه و پیراستن زینت بکمی مثل اصلاح مو و ناخن و بریدن شاخهای زائد درخت جوهر قابل هیولی را گویند هند جگر خوار کنایه از مادر معاویه رح که جگر حمزه خورد شاخ نبات چوبی که وقت ساختن در نبات گزارند و آن اکثر از بید میباشد شیشه گلزار شیشه که بر اوراق تصاویر غیر ذی روح گزارند

تا آسیب نم و غبار بان نرسد و شیشه که بر تصاویر ذی روح گزارند آن را آیینه تصویر خوانند نرگس خزانی ست و گل بهاری لهذا هر دو در یک موسم جمع نشوند برزده رو بمعنی چیچک رو ثلاثه غساله سه پیاله اول از شراب و غساله برای آن گویند که شوینده غم ست و نشاء شراب گریه می آرد و نشاء بنگ خنده سلیم گوید

ماتم و سور این جهان خراب
گریه مست و خنده بنگی ست

دو دله و ده دله بمعنی متردد آید مثلث دو قسم ست یکی طبی که سه حصه آب انگور و یک حصه آب خالص آمیخته بر آتش بجوشانند تا وقتی که سوم حصه برود این مثلث مکیف ست دیگر شرعی که آب انگور را فقط بجوشانند تا وقتی که دو ثلث برود و یک ثلث باقی ماند این مثلث مکیف نیست چرا که مائیت او سوخته رب میشود و لهذا خوردن آن نزد فقها جائز ست بعضی اطبا مثلث طبی را بمثلث شرعی غلط کرده اند شعله جواله دائره که از گردانیدن چوب آتش گرفته بنظر می آید خوشقلم صفحه صاف و ساده که قلم بکمال صفا بران روان شود میرزا بیدل فرماید

حسن بی مشق تامل نگذشت از دل من
صفحه حیرت آیینه عجب خوشقلم ست

آسمان مرکب از آس و مان ست چرا که در گردش با آس میماند **فائده** شعرا نسیم را بیمار و صاحب منصب سالت گفته اند چون نسیم در لغت باد نرم را گویند اطلاق بیمار بران وجهی دارد صبا مطلق باد مشرق را گویند آنرا هم بیمار گفته اند ترخان شخصی که پادشاه از و قلم تکلیف بردارد فرمودن بمعنی آمدن بسیار آمده شوقی یزدی گوید

سرو بر جا نماند از خجلت
چون خرامان بباغ فرمائی

اطلاق خانه بر آشیان آمده سفسطه در علم منطق قیاسی را گویند که مرکب باشد از مقدمات وهمیه کاذبه یعنی سخن بیهوده آزاد رحمه الله فرماید

سازند چرا پاره گلو سفسطه گویان
آزاد نگردد طرف بیهده چیند

آشمالی بمعنی خوشامد آمده میر آزاد رحمة الله علیه فرماید

مرا نصیب ز خوان جناب عالی نیست
که زندگانی من صرف آشمالی نیست

فائدہ معتبر در قاعدہ جمل صورت کتابت باشد نہ تلفظ شبلی در عقد الجواہر گوید وقتی کہ لفظ
و رسم الخط مختلف واقع شود مثل حصی و یحیی کہ در نطق الف ست و در رسم یا و مثل حمزہ و طلحہ
کہ در نطق تا رست و در رسم ہا بعضی گویند معتبر مکتوب ست نہ ملفوظ و بعضی گویند معتبر لفظ ست
نہ رسم عبد اللہ مدہر مینی گوید قول اول معتمد علیہ ست فائدہ نام بندہ نور الحسن ست و
اضافت نور بسوی عباد در کلام الٰہی و سنت رسالت پناہی بسیار آمدہ قال اللہ تعالی
نورھم یسعی بین ایدیھم و قال صلعم اللھم اجعلنی نورا و نام جد پدر اولاد علیخان و نام
اب الجد اولاد حسن یاد دارم کہ میر عبد الولی عزلت سورتی برین جنس اسما اعتراض کردہ بود
کہ اطلاق لفظ اولاد بر یک درست نیست ولد فلان باید گفت جوابش آنکہ در علم بدیع صنعتی ست کہ
نام آن الحاق الجزئی بالکلی ست این صنعت در شرح بدیعیہ ابن حجہ و انوار الربیع فی انواع البدیع
تصنیف سید علیخان مکی مذکور ست حاصل تعریفش آنکہ اطلاق کل بر جزو کنند برای تعظیم جز
ازین قبیل ست آیہ کریمہ اِنَّ اِبْرٰھِیْمَ کَانَ اُمَّۃً قال المفسرون انہ کان وحدہ امۃ لکمالہ
فی جمیع صفات الخیر و متنبی گفتہ

ھو الغرض الاقصی و رؤیتک المنی ✤ و منزلک الدنیا و انت الخلائق ✤

یعنی ای ممدوح تو تنہا خلائقی از جہت اجتماع اوصاف کثیرہ در تو و ازین وا دیست نظام الدین اولیا و کعب
احبار فائدہ از بدائع تاریخات تاریخ حمام ست ان کنتم جنبا فاطھروا و تاریخ خشک سالی
اورنگ آباد از میر آزاد یا اَرْضُ ابْلَعِیْ مَآءَکِ ہمزہ مارک بقاعدہ جمل در حساب نیست
و تاریخ پل جونپور صراط مستقیم و تاریخ مسجد باغ والد ماجد دام ظلہ از حافظ سید محمد
سورتی مہتمم وظائف و عَنِ النبی صلعم من بنا للہ مسجدا بنی اللہ لہ بیتا فی الجنۃ
و تاریخ مسجد باغ رئیسہ معظمہ دام مجدہا و اقبالہا از مولوی ابو الحامد محمد یوسف علی صاحب
یوسف اَقِمِ الصَّلٰوۃَ لِذِکْرِیْ و این ہم یکی از قرا آت آیہ کریمہ است و تاریخ انتقال
جد امجد از مولوی امین الدین صاحب مرحوم جالیسری مات بخیر و تاریخ عقد ثانی

والد ماجد دام مجدہ از بعض معاصرین و اخری تجویز نمودہ و از محاسن سجعات ست سجع
نگین مہر سید مبارک محدث بلگرامی و جعلنی مبارکا اینما کنت و سجع سید احمد مجاہد شہید
بریلوی اسمہ احمد و سجع جد امجدم الحسن منی چون رفتار سمند خامہ در نگارش این نامہ
بر ذکر حسن حسن وقوف کرد امید ست کہ خاتمہ ہمہ کار و بار ہر دو سرا ہم خوب شود
اللھم احسن عاقبتنا فی الامور کلھا و اجرنا من خزی الدنیا و عذاب الآخرۃ

خاتمۃ الطبع از غزیر مصر صاحب کمالی مولوی منشی سید ذو الفقار احمد نقوی بھوپالی سلمہ اللہ لوالدیہ

اول باد ای حمد انشا کنم ✤ نوری بجبین صفحہ ایجاد کنم
زان بعد بمدحت رسول الثقلین ✤ پردازم و حرف ختم انشا کنم

درین ماہ عید و زمان سعید کہ غنچہ آرزوی خاطر دوستان سر شگفتن دارد و مہر رحمت ایزدی
بر ساحت تمامی باغ و بوستان می تابد و دعا یا اجابت دست و گریبان ست و تدبیر با تقدیر
ہمعنان این نگارستان سخن کہ ضمیمہ تذکرہ شمع انجمن و تتمیہ بازوی جوانان آن چمن ست
تالیف او ابند نازک خیال غرہ ناصیہ دولت و اقبال شمع شبستان سخنوری نوریں گلستان سخن
پروری مہر نیمروز سپہر فطنت و ذکا ماہ نیم ماہ شہر صدق و صفا گوہر صدف سیادت تاج
تارک شرافت شبل اسد افتخار فرد زمرۂ اعتبار سخندان علم و فن جناب سید نور الحسن حفظہ اللہ
عن المکارہ و الفتن بعہد رافت مہد ملکہ ملکی صفات مالکہ قدسی ملکات آبروی دودمان دولت
و کرم خزینہ جواہر مملکت انواع نعم نقطہ دائرہ عدل و دین مرکز فلک عز و تمکین آفتاب عالمتاب
حق پروری جہانگیر کشور انصاف گستری افسر فرق بخت و اقبال کان لآلی متلالی فضل و
افضال یگانہ زمانہ دانشمند فرزانہ قدر دان اہل ہنر فیض رسان مہتر و کہتر صدر نشین ایوان
فخر و امتیاز متمکن وسادہ مزیت و اعزاز اورنگ زیب دار الامارہ حسن شیم نخبہ نسخہ بنی آدم
رئیس دلاور اعظم طبقہ اعلای ستارہ ہند جناب مستطاب معلی القاب حضرت نواب شاہجہان بیگم

والیهٔ عالیهٔ محروسهٔ بهوپال و فرمانروای اکمهٔ این دار الاقبال اعلی الله تعالی مدارجها علی مراتب جمیع الامم وخصها بمزید التقی والجود والکرم والهم بعون حضرت باری در غایت شتابکاری بتردستی و دستکاری عین انسان و انسان عین منشی احمد حسین صفی پوری راقم این گلدستهٔ فضائل معنوی و صوری و اهتمام مجمع مکارم و اخلاق شایان منبع محامد و مزایای نمایان مولوی محمد عبد المجید خان مهتم مطابع ریاست علیهٔ بلدهٔ ماهولهٔ بهوپال محمیه صینت عن کل رزیه و اصلاح سنگ از معدن دانش و فرهنگ حافظ کرامت الله سلمه الله و عافاه بهر هفت آراسته و پیراسته جلوه‌گر کاشانهٔ زمن و نور افشان زوایای این خاکدان کهن گردید و محاسن مجامیع پیشینیان و محامد تذکره‌های پسینیان را در گوشهٔ خمول و اختفا نشانید و از احتیاج بسوی دیگر فراهم آمده‌های بی نیاز گردانید کسیکه پیش او این گل رعنا و بادهٔ دو آتشهٔ فکر رساست وی

امروز شاه جهان اقلیم استغنا و سلطان کشور اعتلا است ؎

بهر دو سه لعل بدخشان چه روی
از بهر گهر بسوی عمان چه روی
زین نسخه بگیر صد جهان لعل و گهر
در جای دگر برای سامان چه روی

اللهم احفظها عن اعین الحساد وصنها عن حوادث الکون والفساد و بارک فی مبانیها و معانیها وانعم علی مؤلفها و بانیها

دیگر خاتمة الطبع نتیجهٔ کلک جواهر سلک فرید دهر و حید عصر آبروی منثور و منظوم غرهٔ جبههٔ منطوق و مفهوم منشی محمد جعفر صفا زمهری کان عن کل وصمة بری

به یزدان سخن آفرین سپاس که سخن بر زبان آفرین و زبان در دهن و رنگ بلبل قرب به گل داد و گل بچمن و از صدق دل درود بحضرت سخنور افصح عرب که فصاحت یکی از هزار اعجاز زبان اوست و بلاغت معنی نقشی از ستوده نگارستان او صلی الله علیه و علی اله و صحابه

اما بعد مژده شنیدن را که تتمهٔ شمع انجمن شگرف نگارستان سخن بدستکاری خامهٔ اعجاز رقم و نقد نظر و دیده کرم بهانه از صدق و صفا باجگیر کشور ذهن رسا نازک خیال آتش زبان روشن دماغ شیوا بیان حسن ریعان سخنوری ریعان چهره نکته پروری جان بخش قالب سخن جناب سید نور الحسن صاحب سلمه الله الواهب ثمرهٔ پیش رس نهال نو آئین ممالک جاه و جلال سرافراز بزم جلالت و اقبال فروغ ایوان کامگاری سپیدهٔ صبح حشمت و بختیاری آبیار چمنستان حدیث و تفسیر بعلوم حقه یگانه و در تاسیس دین محمدی بی نظیر جناب مستطاب امیر الملک والا جاه نواب سید محمد صدیق حسن خان بهادر دام دولتهم و لا زال صولتهم چون ریاحین رنگین بدسته آمد و شاعران گزیده انجمن باذکر صحیح و داد صریح ابجیات بساغر شد همانا این تذکره ایست که قربان طرز تالیفش توان گشت و از گلهای سخن چینی که آب تحقیق از خیابانش بافراط و تفریط نگذشت و این آغاز مه ذی قعده و فرجام ۹۳ سنه ۱۲ هجری باهتمام جمیل الخلق عمیم الاحسان مولوی محمد عبد المجید خان و خوشنویسی جادو رقم حمید کونین منشی احمد حسین و تصحیح معدن علم و فضل مؤید مولوی سید ذو الفقار احمد صاحب که هر یکی بکار خود یکتای روزگار و ضرب المثل امصار است در مطبع دار الاقبال بهوپال از قالب طبع بر آمده چون شاهدی نقاب از رخ برگرفته جلوه فرمای عرصهٔ دلبری گشت اگر با قضای بشریت نقطه از خال دلربایانه یا حرفی از لب جانفزایانه سواد دیده روشن نکرده باشد تبدیل بحسن معنی دهند و بخنده جست آهو دیده انصاف نگریانند الحمد لله علی تمامه والصلوة والسلام علی نبیه و علی آله و اصحابه و احبابه

قطعهٔ تاریخ طبع

بر آمد چو از قالب طبع خوش
چو از صحن گلشن گل یاسمن
طرب سنج تاریخ وی زمهری
بگفتا سراج طریق سخن
۱۲۹۳ھ

دیگر خاتمة الطبع از استاذی شاعر بی نظیر ناظم دبیر جان‌فشان حافظ محمد خان شهیر سلمه الله القدیر

تا چند قطع راه خوش آنانکه ای شهیر — راه‌ها نرفته اند و بجائی رسیده اند

بنام ایزد این نونهال گلشن ایجاد و تازه خرام عرصهٔ سخن آبروی دولت و اقبال سید نور الحسن که نگار بند این نگارستان سخن و چراغ دودهٔ عظمت و شوکت صاحب شمع انجمن ست چه بلا شور سخن در سر دارد که کهن ناسوران زخم سخن اشعار نمکینش را نمکدانی برداشته اند و بر سر دلهای ریش شکسته آنانکه خدمت این فن غیور میکنند عمری بر آستانهٔ سخن نیازمندانه می نشینند و بهیچ فنی سر و کار ندارند و مشق را بنهایت میرسانند چون پیری می شوند بجان داغ نقصان بر دل خویش میگزند و میگذارند چه بر کار آگهان پوشیده نیست که اگر سخنور خواهد که این بار گران را بر خویش سبکسار و میتواند که بسوی صنائع لفظی و معنوی نرود و از بلند خیالی و تازه سگالی داد بندی و مضمون پیوندو دقت گزینی و معنی آفرینی و سحر نگاری و نغز گفتاری و دیگر اسباب جمال این فن قطع نظر نماید و سبکسارانه بگفتگوی سلیس گراید لیکن استکمال این دشوار آسان نما نیز مدتی کم از عمر خضر نخواهد چه موقوف علیه گفتار سلیس سه چیز باشد صحت لفظ و حسن محاورت و ترکیب الفاظ هر چند معاینهٔ لغات و مصطلحات و مطالعهٔ دواوین اساتذهٔ خوش صفات در مدتی که اندک و دراز خواهد بود چارهٔ این کار میفرماید و بیماران لفظ و محاورت را صحیح و درست مینماید اما ترکیب الفاظ آن وادی مصیبت خیز ست که اندران راه راست نتوان رفت تا سلیقه درست برهبری برنخیزد و اگر کسی در کوه و بیابان راه گم کند جهد آن کند که جناب خضر را دریابد و کسیکه در وادی سخن در ماند باید که سلیقهٔ درست پیدا نماید همین منم که یکی از اساتذهٔ وقت را باستادی برداشتم و همت بدریافت نکات این فن گماشتم و در هیچ حال دامن مشق را از کف نگذاشتم همه دانند که بسیر گفتم و مثنویات نوشتم و دیوانی فراهم کردم قصائد گرد آوردم با اینهمه این نور حدقهٔ فن و تازه نوای چمن سخن هر غزلیکه بکمال ارادت بمن نموده است بیشتر در جملهٔ محاسن با سخنم برابر بوده است یارب مشق سخن این تازه نوا را که گاه کتب معقول و گاه کتب منقول پیش نظر دارد و بتحصیل علوم می پردازد و مگر وقتی نو آفریده باشی که امروز چون کهن مشقان انگشت نماست درین نزدیکی نگارستان سخن تتمهٔ شمع انجمن را بدان شوخی نگار بست و به ادای آراست که اگر بر صاحب شمع انجمن منت نهید بجاست آری اگر پدر نتواند پسر تمام کند چون بکمال التفات اشارت

آمد که شهیر آزاده هم مختصری نگارد و فقرات چند در هم بافته بطور خاتمه پیش آرد از انست که انچه شایسته بود بر زبان قلم گذشت و هر چه ازان شایسته باقی ست بر زبان میگذرد که حق تعالی این پدر عالیقدر و این پسر بلند اختر را بکامرانی و جاودانی نگهدارد آمین ثم آمین ثم آمین

تاریخ طبع نگارستان سخن از شیخ محمد عباس رفعت ابن شیخ احمد عرب شروانی انجح الله الامانی

عالم ازین تتمه روشن فروغ یافت — دل گشت از ملاحظه‌اش ساحت بهشت
طعن الوالیس چرخ ز افراط خرمی — تاریخ ختم طبع فروغ ابد نوشت
۱۲۹۳ھ

ایضاً

تهمین پور سر دفتر سروران — رقم ساز تفسیر فتح البیان
که اسمش بود میر نور الحسن — فطین و زکی عاقل و نوجوان
چو بنوشت رشک چمن تذکره — دل شاعران گشت زو بوستان
گهر سنج دانای روشن نظر — خجسته گهر گفت تاریخ آن
۱۲۹۳ھ

قطعات تاریخ تالیف و طبع تتمهٔ شمع انجمن موسومه بنگارستان سخن از نتائج افکار مولف تتمه صاحبزادهٔ عالیشان میان سید نور الحسن جعله الله حبرا فی کل علم و فن

حال و قال سخنوران جهان — بطراز لطیف شد انشا
گفت نور الحسن چه خوش تاریخ — باغ دل چسپ معنی زیبا
۱۲۹۲ھ

ایضاً

جناب والد ماجد که باشد — سر آرای ملک نکته دانی
چو شمع انجمن بر کرد از من — تتمه یافت نقش جاودانی
چنان نور الحسن گفتیم سالش — گل بیخار گلزار معانی
۱۲۹۲ھ

ایضا

چون کلام سخنوران عجم　　یافت ترتیب در تتمه زمن
دل نورالحسن بتاریخش　　گفت معقول فکر اهل سخن
۱۲۹۲ھ

ایضا

فکر کردم بسال این تالیف　　که بطرز تتمه شد تحریر
گفت نورالحسن بمن دل من　　طبع زاد سخنوران کبیر
۱۲۹۲ھ

ایضا

چون تتمه بهر شمع انجمن　　کرده شد انشا بصد حسن مقال
عیسوی تاریخ گو نورالحسن　　تازه حال شاعران باکمال
۱۸۷۵ء

ایضا

عیسوی سال طبع پرسیدم　　کاید از بهر این تتمه بیار
گفت نورالحسن بگو تاریخ　　ذکر عالی شاعران کبار
۱۸۷۶ء

ایضا

تذکرهٔ تازه شعار چنان　　یافت تتمه بنگار چنین
خامهٔ نورالحسنش سال بخت　　هدیهٔ پاکیزه پی ناظرین
۱۲۹۲ھ

وله تاریخ طبع

طرفه تتمه که زمن طبع شد　　رشک گلستان ارم در نگار
سال بگفتش دل نورالحسن　　مجمع اشعار همه بهشار
۱۲۹۳ھ

قطعهٔ تاریخ تالیف نگارستان سخن از حافظ علی حسین کاتب تفسیر فتح البیان سلمه المنان

هنرمند نورالحسن خوش بیان　　بیاراست چون گلستان کلام

خرد مصرعی خواند تاریخ آن　　بود بخیزان بوستان کلام
۱۲۹۲ھ

وله تاریخ طبع

لمعهٔ شمع انجمن تالیف　　کرد نورالحسن حمید زمن
فوز تاریخ طبع او گفتم　　کز زهی داستان اهل سخن
۱۲۹۴ف

غزل حضرت مولف تذکرهٔ شمع انجمن دام مجدهم که از اندراج در نگارستان سخن بزیر ترجمه غیرنفیش سهوا باقی مانده در خاتمت نموده شد هنگام ترتیب ثانی بجای خود نهاده شود ان شاء الله تعالی

یار م آمد نبود جلوه گری بهتر ازین　　دور افلاک نداد قمری بهتر ازین
جز دو مستی و تنهائی جانان ما را　　شوق در جوش نیارد خبری بهتر ازین
نگه ناز بزد ناوک دلدوز بجان　　ای بقربان تو زخم جگری بهتر ازین
قامتش سرو لب جوئی بهشت خلدست　　هیچکس دیده نباشد شجری بهتر ازین
لب جان بخش تو هرچند بکام دل زاری　　مهربان ست ولیکن قدری بهتر ازین
ناصحا طعنه مزن بر من بیدل در عشق　　زدهٔ باست بقربانگری بهتر ازین
خوش بود کشتهٔ تیغ ستم یار شدن　　این حیاتی ست که ناید دگری بهتر ازین
همره تیر نگاهش برود این جان از تن　　نیست در راه وفا همسفری بهتر ازین
بعد عمری چه کنی رنجه قدم بهر عزا　　بر سر خاک شهیدان گذری بهتر ازین
در رهٔ یار نشین دست فشان بر عالم　　نیست گلزار جهان را ثمری بهتر ازین
چه کنی عیب فن عشق که جز آفت نیست　　من وا یزد که ندیدم هنری بهتر ازین
دست در دامن سنت زن و ایمن میباش　　نیست در راه خدا راهبری بهتر ازین
رفت نواب و همان کلمهٔ توحید بلب　　کس ندیده ست ز گیتی سفری بهتر ازین

اعلام از جانب مهتمم مطبع ریاست

این هردو تذکره که چون مهر وماه روشنگر شبستان گیتی ست بعد معاودت حضرت مؤلف دام ظلها العالی از مقام کلکته در سنه ۱۲۹۲ هجری و تصل عزیمت سفر دهلی در سنه ۱۲۹۲ هجری آغاز و انجام یافت و نوبت نظر ثانی در مسوده نرسید ناچار در ترتیبش اندکی تهذیب باقی ماند و چنانکه مضمر ضمیر انور بود نقش انطباع نگرفت بنا بر علی ذلک اگر احدی قصد طبع ثانویش فرماید باید که اول از حضرت مؤلف دام اقباله خواستگار تهذیبش شود چه قصد جناب موصوف آنست که در کرت دوم حصهٔ شعرای گذشته جدا و بخش شعرای معاصر علیحده مبیض گردد و بعض تراجم واشعار فی الجمله محو واثبات بکار آید تا نقش صحت ولطافت چنانکه باید وشاید بر قرطاس تالیف نشیند و گلزار سخن باین آرایش و پیرایش گل رعنا گردد ع نقاش نقش ثانی بهتر کشد ز اول * و هر چند این هردو تذکره بوجوه مذکوره پسندیده حضرت نواب عالیجناب نیست لیکن قبل ازانکه از قالب طبع برآمده مشتاقان بر اجمال پری تمثال خود محو نظاره فرمایند جوق جوق ناظمان سحر پرداز و شاعران فسون ساز دست بسحر بیدارش کشادند و تقاضای طلب از یکی بهزار رسانیدند عالمی چشم در راه ختم و گوش بر آواز و جهانی از تاخیر سرانجام کار طبعش با وجود چنین عجلت در آتش فراقش باد در دمساز باری الحمد لله که کیفما اتفق بکشش و کوشش کارپردازان مطبع و عرق ریزی کاتب خورشید مطلع و تصحیح صحیح یگانه و تنقیح منقح فرزانه سیما ترتیب و تهذیب جناب افادت مآب مولوی ابو الحامد محمد یوسف علی صاحب کامدار آستانه ولیعهد نقش و نگار فهرست و صحت نامه چنانکه باید وشاید در اسرع اوقات و اقل ساعات صورت گرفت و از جامهٔ طبع برآمده جلوه افروز دلهای مشتاقان گردید و قرب زمان سفر جناب مؤلف و حضرت رئیسهٔ معظمه باتمام رسید مجموع شعرا تذکرهٔ شمع انجمن ششصد و هشتاد و نه کس اند و جملهٔ شعرای تذکرهٔ نگارستان سخن بتعداد ششصد و پنجاه و یک کس فقط هذا آخر الکلام والحمد لله تعالی علی الاتمام ۵ ان ختم الله بغفرانه * فکل ما لاقیته سهل

تتمهٔ صحت نامهٔ تذکرهٔ شمع انجمن

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۴۸	۹	دیدنت	وز دیدنت	۵۴۴	۴	طوتیای	توتیائی
۲۱۳	۷	بجهان	دو جهان	؍؍	۷	و مژگانرا	مژگانرا
۴۴۷	۱۵	بلهوسیهای	بو الهوسیهای	۵۵۲	۴	مناجتیان	مناجاتیان
۴۵۵	۴	خاصت	خاصیت	۵۶۰	۲	ولا	والا
~~۴۵۱~~	~~۵~~	~~انباس~~	اجناس	؍؍	۶	شمة	شمتهٔ
۴۸۱	۱۶	کنند	زنند				
۴۸۲	۲۰	ناسور	ناصور				
۴۸۴	۱۱	بکسب	نکسب				
؍؍	۲۱	دشت	دست				
۴۹۴	۱	بشابه	بشابهٔ				
؍؍	۲۰	باعدم باعث برونی	+				
۴۹۹	۱۳	والا					
؍؍	۱۴	ستر داد	والاسترداد				
؍؍	۱۹	جرنبا	جر بنا				
۵۲۷	۴	شدم	شوم				
؍؍	۱۸	بتدریس	پدرش بتدریس				
۵۴۲	۲	قفس	قفسی				
۵۴۳	۱۹	دگر یابد	دگر یابد				

ع

انا سور بالسین والصاد وجیغا علیه تکررت
فی العین وقد تحررت وقول العمدة وقال الاخر ب
بهو سحر بذکره الجوهری فی غرق باطنه
انا سور بالسین والصاد وعرق زیاده اوله
فنادکها بنی اعلاه ربیع عشر ۱۲
الغیوی یانی الصباح ولذا فی تاج العروس

صحت نامه تذکرهٔ نگارستان سخن

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۶	۱۹	بالتزام	بالتزام	۱۹	۵	مصفا	مصفا
″	۱۷	نده	نده	″	۱۳	اوده	شاه اوده
				۲۱	″	[illegible]	از
۷	۱۱	گریهٔ	گریه	″	″	از	وز
″	۱۵	کاهی	کاو	″	″	داتان	دامان
۸	۱۸	وخاموش	خاموش	″	۷	سنجی	پسیچی
۹	۳	ار	از	۲۴	۲	گریه‌من	گریه‌من
۱۰	۱۳	حالیا	حالیا	″	۷	دوکانی	دکانی
۱۱	۱۲	که بتوجه	بتوجه	″	۱۲	از	از
۱۲	۵	از دل	ای دل	″	″	از نقد	از نقد
″	۷	گو	گو	۲۵	۱۵	تازدامن	تا ز دامن
۱۴	۹	پرده شمع	پرده شرم	۲۶	۸	که	ست که
۱۵	۱۶	گشد	کند	″	″	اسلافس	اسلاف فضل
″	۱۷	به یار	بیار	″	۱۷	معیبت	مصیبت
۱۶	۸	دلکهنو	لکهنو	۲۷	۴		در قافیه این بیت نظر است
۱۷	۲۰	از عناصر	عناصر	۲۸	۷	+	این شعر در نسخ انجمن گذشته
″	۲۱	انگیریزی	انگریزی	۳۰	۸	صاحب	وصاحب
۱۹	۳	واینک	اینک	۳۱	۱۶	رسور	رسوا
″	″	دقیقه	دقیقه	″	۱۷	ریاحین و	ریاحین

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۳۲	۱۵	قاضی نامش	نامش قاضی	۵۹	۱۴	ایران	ایرانی
۳۳	۱۸	درگرونت	برگرونت	۶۰	۱۹	سـ	رباعی
۳۴	۹	زیهی	دهی	″	حاشیه	مزاج نازک	مزاجی نازکی
″	۱۴	خاندانی و	خاندان	۶۳	۱۵	خامی	جامی
″	۱۵	ست باوجود	وباوجود	۶۴	۷	صورثانی	صور محشر
۳۶	۵	سیین می توا نوشت	می توان رسید	۶۵	۴	سر	سگ
″	۲۰	گوکلتاش	کوکلتاش	۶۶	۱۲	جستنش	جستنت
۳۷	۱	زین خان کوکه الخ	احتمال تکرار دارد	″	۱۹	گردیده مگر	مگر
۴۲	۷	رای باید همچو درد	روی باید همچو ورد	۶۸	۹	سـ	رباعی
″	۱۸	سـ	رباعی	۶۹	۹	وجداول	وجداول
۴۳	۱۷	مسپحا	مسیحا	۷۰	۱	بود	ست
۴۶	۴	دیهه	ده	″	۱	ست	باشد
۴۸	۱۲	شریعت	شریف	۷۲	۷	مردمان	مردمان
۴۹	۱۹	غالبه	غالیه	۷۵	۳	بافزون	بافزونی
۵۰	۶	عیانِ	عیان	″	۹	باجگر	یاجگر
۵۶	۸	وباستماع	باستماع	۷۶	۱۰	گذر	سفر
″	۱۶	ثواب	صواب	۷۷	۲	زادهاد	زادهای
۵۷	۹	لاهیجی	لاهیجی	۷۹	۸	قیامت	قیامت و
″	″	سنجی	پسیجی	۸۰	۱۲	سـ	رباعی
۵۸	۳	ابروی	ابروئی	۸۲	۱۵	آری	آرمن

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۸۴	۱۷	توقع	تودفع	۱۱۸	۹	ای درد	ای گرد
۸۶	۱۸	بوده	بود	۱۲۲	۱۱	خون	چون
۸۸	۲۰	[illegible]	[illegible]	۱۲۴	۲۰	سه	رباعی
۹۰	۲	[illegible]	[illegible]	۱۲۴	۲۱	بسگه	بسکه
〃	〃	رسیدو	رسید	۱۳۱	۱۲	سلمانیه	سلیمانیه
〃	۱۰ حاشیه	می طلبد	میخواهد	۱۳۵	۳	زسد	نرسد
۹۷	۱	سهانپور	سهارنپور	۱۳۹	۹	بس	پس
۱۰۱	۱۳	یاشد	باشد	۱۴۲	۵	نمود	فرمود
۱۰۳	۱۴	کام	گام	۱۴۵	۱۱	بوده است	بوده
۱۰۴	۱	یاران	باران	۱۴۸	۲۱	سیدمرتضی	سیدمرتضی خلف میر
〃	۴	گان	کان				گوهر علی ابن ثلاثین سنة
۱۰۵	۷	گشته	کشته	۱۴۹	۲	مستفیدی	مفیدی
۱۰۶	۱۰		ش	〃	〃	بعد	که بعد
۱۰۹	۱۷	ببهر	بهر	〃	۲۱	اعوان	عوان
〃	۱۴	خیلی	خیل	〃	۲	شاه	شاه که
۱۱۰	۱	گیر	گیرا	۱۵۲	۴	شده است	شده است
〃	۷	بطِ	بطی	۱۵۳	۲۰	بوئے	بوئے
۱۱۱	〃	گردهٔ	گروه	۱۵۵	۴	حبه	حبهٔ
۱۱۲	۲۱	افروخته	افروخته	۱۵۷	۱۲	ناگپور	ناکپور
۱۱۶	حاشیه	مومن	علوی	۱۶۰	۱۹	قلیخان	خان

صفحه	سطر	خطا	صواب	صفحه	سطر	خطا	صواب
۱۶۶	۱۳	دلی	ولی	۱۸۵	۱۲	فرش	فترش
۱۶۷	۹	کشهیر	مرشهیر	۱۸۷	۵	جلوهٔ	جلوها
〃	۱۶	بمزدگان	بمردگان	۱۸۸	۶	نیارد	نیاورد
۱۶۹	〃	بگشیدم	بکشیدم	〃	〃	یکدشت	بگزشت
۱۷۱	۴	بدیداری	بدینداری	〃	۴	بزنگه قهر	بزنگه مهر
〃	۱۳	سخن گاه	سخن کاه	۱۱۹	۴	بنشست	ننشست
〃	۱۶	آنکه	ایکه	۱۹۰	۱۷	کتان ماه	کتان ما
۱۷۲	۱۲	مرغزاری	مرغزارِ	۱۹۱	۲	اشتشهاد	استشهاد
۱۷۴	۲	فرازخم	مرازخم	۲۰۰	۱۷	آفرین	آفرید
〃	۱۱	گلزار	گلزارو	۲۰۲	۲	بنام ایزد	بنامیزد
〃	۲۱	روشنای	روشنان	〃	۸	دادبندی	ادابندی
۱۷۵	۶	قرار	فرار	〃	〃	پیوند	پیوندی
〃	۲۱	انکا	انکار	۲۰۳	۹	زکی	ذکی
۱۷۸	۱	اغنسان	اغتسان	تمت			
۱۷۹	۱۱	گنج	کنج				
۱۸۰	۲	بهفتخوان	بهفتخوان				
۱۸۱	۵	بو	هوا				
〃	۲۰	که براغنسان	براغتلسان				
۱۸۲	۱۳	گاه	کاه				

